Albert Delahaye

Bulletin

mei 1999

nummer 6

uitgave: Stichting Albert Delahaye, Hof 6, 4854 AZ Bavel

ISSN 1388 - 1760

INHOUD

Van de redactie 1

De slag in het Teutoburger Woud (R. van Veen)
Deel 1: Germanen en Duitsers 2
Deel 2: Nedersaksen of Frans-Vlaanderen 9

Controversiële Geschiedschrijving door Joël Vandemaele 17

Sint-Amand was nooit in Gent! (J. Vandemaele) 18

Kerken in de Regio (A. Maas) 22

De eerste Brabantse non en haar broer 24

Een sage uit het Berner-Oberland (R. van Veen) 25

Zijn de huidige Friezen wel Friezen? (J. Vandemaele) 30

Nieuwe publicatie van Albert Delahaye:
Inhoud 36
Tekstfragmenten uit de 9 hoofdstukken 37

Van de Redactie

Voor u ligt nummer 6 van het Albert Delahaye Bulletin met zoals gebruikelijk een aantal interessante artikelen alsmede belangrijk nieuws met betrekking tot een nieuwe uitgave van het manuscript van Albert Delahaye.
Van de vertrouwde hand van de heer Van Veen een tweetal bijdragen.
Op de eerste plaats een, in twee delen opgebouwd, uitgebreid artikel over de bekende slag in het Teutoburgerwoud met de onderliggende vraag waar die Varusslag zich heeft voltrokken: in Nedersaksen of in Frans-Vlaanderen.
Voor vele Delahaye-lezers zullen sommige zaken bekend in de oren klinken, maar het is een goede zaak de verhalen over die slag eens aan een kritisch onderzoek te onderwerpen zoals Van Veen heeft gedaan.
Van zijn hand treft u eveneens een beschouwing aan over de sage van het Berner Oberland met verrassende passages over het volk van de Friezen.
Van onze actieve Belgische sympathisant, de heer Vandemaele eveneens een bijdrage over de Friezen. Bovendien hebben we enkele passages opgenomen over St. Amand en Gent uit zijn zojuist verschenen nieuwste publicatie met de veelzeggende titel: "Controversiële Geschiedschrijving".
Zoals gebruikelijk treft u ook weer een paar artikeltjes aan van de Heer Maas uit zijn reeks over de Willibrord-kerken.
Een groot gedeelte van dit ADB is gewijd aan de nieuwe publicatie van Albert Delahaye, waarbij we alle nog in het archief aanwezige manuscripten bij elkaar hebben gebracht en samengesmeed tot wat een gebonden, lijvig boekwerk zal worden (ongeveer 600 blz.) dat wat betreft formaat, uitvoering en omvang , sterk zal lijken op "De Ware Kijk Op... Deel I". Deze nieuwste en tevens laatste publicatie van zijn levenswerk hebben we als titel meegegeven:

De Ware Kijk Op... Deel II
Het Eerste Millennium, Historische Mythen van de Lage Landen.

Met deze uitgave is de belangrijkste taak van de Stichting Albert Delahaye, de publicatie van alle manuscripten, tot een goed einde gebracht. Dit is alle reden voor de organisatie van een tweede Delahaye-dag op 18 december 1999 te Bavel. Bovendien is dit voor de Stichting aanleiding om tijdelijk een actie te voeren m.b.t. het gratis ter beschikking stellen van een exemplaar van de eerste postume uitgave uit 1992, "Ontspoorde historie".
Uitgebreide info treft u aan als bijlagen. We hopen opnieuw velen van u te mogen begroeten op 18 december en dan het glas te heffen op de "mythen van het eerste millennium", op de goede afloop van het tweede millennium en met de stellige zekerheid op de "doorbraak" van het werk van Delahaye in het derde millennium.
Het ADB nummer 7 verschijnt op 18 december (Delahaye-dag). Kopij voor dit nummer gaarne inleveren vóór 1 november 1999.
De redactie wenst u namens de stichting veel leesplezier.

A.A.F. Jochems- A.G.F. Laenen

De slag in het Teutoburger Woud

Deel I: Germanen en Duitsers.

In het jaar 9 van onze jaartelling verloor het Romeinse rijk in de *Saltus Teutoburgiensis* een enorm leger: drie legioenen plus drie ruitereenheden en zes extra cohorten, totaal ongeveer een zesde deel van de gehele Romeinse legermacht. Deze slag werd toegebracht door de Germaanse Cherusken, onder leiding van hun stamgenoot Arminius, die als officier in het Romeinse leger had gediend. De Cherusken kwamen in opstand toen de in het jaar 6 aangestelde bevelhebber van Germanië, Publius Quinctilius Varus, Romeinse wetten en belastingen wilde invoeren. Varus trok tegen de opstandelingen ten strijde, werd door hen naar een bergpas (saltus) bij *Teutoburg* gelokt, en pleegde daar zelfmoord toen hij zag dat zijn leger werd afgeslacht. In het hiernavolgende zal de strijd tussen Arminius en Varus, in navolging van Duitse archeologen en geschiedkundigen, kortweg de *Varusslag* genoemd worden.

De vraag waar deze gebeurtenis zich afspeelde lijkt oppervlakkig gezien niet moeilijk te beantwoorden. In iedere schoolatlas is het Teutoburger Woud te vinden, tussen Osnabrück en Paderborn. En de plaats waar Arminius zijn overwinning behaalde is gemarkeerd. Ca. 25 kilometer ten noorden van Paderborn, bij de plaats Detmold, staat een 55 meter hoog monument ter ere van de held. Alleen heet hij daar niet Arminius, maar Hermann, en zijn blik en opgeheven zwaard zijn niet gericht naar Rome, maar naar Frankrijk. Dat lijkt merkwaardig, maar wie beseft dat het monument vier jaar na de Frans-Duitse oorlog (1870/1871) werd opgericht, zal het triomfantelijke gebaar van *Hermann* wel begrijpen. In het jaar 9 bestonden Frankrijk en Duitsland echter nog niet. Frankrijk heette toen Gallië en Duitsland was een vrijwel onbekend gebied, waar Allamanni woonden. Enige eeuwen later kwamen er Alanen en Hunnen vandaan. Dat waren, volgens de gebruikelijke opvattingen, volkeren uit Zuid-Rusland en Centraal-Azië. Maar zoals zo veel opvattingen over het verleden zijn deze waarschijnlijk aan herziening toe[1].

De naam *Teutoburg* doet denken aan die van een Germaanse stam: de *Teutonen*[2]. Woonden zij in het Teutoburger Woud? Opvallend is dat dat woud op oude kaarten niet voorkomt. In het werk van Adam van Bremen (ca. 1075) wordt die streek het *Paderborner Woud* genoemd. En toen men de Jaarboeken van Tacitus in 1505 in het klooster Corvey ontdekte, heette het nog altijd zo. De naam *Saltus Teutoburgiensis* kwam toen alléén in die jaarboeken voor. Hoewel de naam *Teutoburger Woud* voor de streek tussen Paderborn en Osnabrück al in de 16e eeuw opdook, is ze op kaarten uit de 17e eeuw nog niet te vinden. Daarop staat wel het plaatsje Dietmelle, nu Detmold, waar maar liefst 1866 jaren ná de Varusslag het beeld van Hermann werd

1 Opmerkelijk is dat men in Engeland tijdens de tweede wereldoorlog ook wel over Hunnen sprak als men Duitsers bedoelde. Was het alleen de overeenkomstige wijze waarop Europa werd geteisterd die tot dit gebruik leidde, of dacht men aan de Engelse monnik Beda Venerabilis (ca. 673 - 735), die beweerde dat de Hunnen Germanen waren?

2 Het is echter vraag of de Teutoni in de tijd van Varus nog als afzonderlijke stam bestonden. Plinius (23/24 - 79) noemt hen, samen met de Cimbri en Chauci, als onderdeel van het volk der Ingvæones.

neergezet. Als het werk van Tacitus verloren was gegaan, dan had er nooit een "Teutoburger Woud" of een "Hermannsdenkmal" bestaan. En we zouden niet in staat zijn om de plaats van de slag te lokaliseren, want Tacitus is onze kroongetuige.

Voor een goed begrip van de gebeurtenissen in het jaar 9 moet men zich afvragen wat er in de tijd van Tacitus bedoeld werd met *Germanen* en *Teutonen.* Vaak wordt daarbij aan Duitsers gedacht[3], maar het is zeer de vraag of dat terecht is. Er zijn aanwijzingen dat voor de Romeinen de grens tussen Gallië en Germanië op de toenmalige taalgrens lag, zodat met Germanië ook de Noord-Franse Kanaalkust bedoeld kan zijn geweest. Het is in ieder geval niet erg aannemelijk dat Gallië zich naar het noorden toe uitstrekte tot aan de Rijn in ons land, zodat de voorstelling van een "limes Germanicus" langs de Waal of de Nederlandse Rijn wellicht onjuist is. Deze grens heeft misschien niet noordelijker gelegen dan de lijn Boulogne-Keulen. Doch de Teutonen worden niet bij deze grens verondersteld, maar in Oost-Jutland en op de Deense eilanden. In het jaar 102 v.Chr. vielen ze de Romeinen aan, die hen bij Aix-en-Provence versloegen. Het moet frustrerend zijn geweest om na een mars van 1500 kilometer[4] in de pan gehakt te worden. Of kwamen ze misschien toch niet van zó ver? Het is immers moeilijk aan te nemen dat Varus helemaal naar Denemarken trok om op zijn beurt bij de *Teutoburg* verslagen te worden[5]. Of waren de Teutonen inmiddels naar het (pas 16 eeuwen later zo genoemde) Teutoburger Woud getrokken? Het is allemaal erg onduidelijk.

In Duitsland heeft men de opvatting dat de slag in het Teutoburger Woud plaatsvond inmiddels verlaten en is *Hermann* gedegradeerd tot een monument voor een geschiedkundige vergissing. Maar Arminius moet toch een Duitser zijn geweest, want 75 kilometer ten noordwesten van Detmold, bij de Kalkrieser Berg, heeft men nu vrijwel onbetwistbaar het toneel van de Varusslag gevonden. Dat beweren de Duitse wetenschappers althans. Sinds 1987 worden er op die plaats, ten noorden van Osnabrück, Romeinse munten en fragmenten van militaire uitrustingsstukken opgegraven. Sommige terreinkenmerken doen vaag aan beschrijvingen bij Tacitus denken. Er zijn echter ook omstandigheden die met die beschrijvingen in tegenspraak zijn.

De theorie dat de slag zich bij het plaatsje Venne ten noorden van Osnabrück afspeelde is al bijna net zo oud als het "Hermannsdenkmal". Ze werd in 1885 gepropageerd door de bekende historicus Theodor Mommsen en heeft pas na ruim een eeuw steun van Duitse archeologen gekregen. Die hebben Mommsens theorie, die er

3 Bijvoorbeeld in het land waar de Romeinen vandaan kwamen. De Italianen noemen Duitsland "Germania". Die opvatting kunnen ze echter niet van de Romeinen geërfd hebben, zoals uit het vervolg van dit artikeltje zal blijken. Overigens noemen ze een Duitser geen Germaan, maar "tedesco". In landen die grondig door de Romeinen zijn beïnvloed en die onder invallen van Germaanse stammen hebben geleden, zoals Frankrijk en Spanje, heet Duitsland niet Germanië, maar Allemagne of Alemania. De Duitsers zelf hebben hun land trouwens ook nooit Germanië genoemd, al gaan ze er al eeuwen lang van uit dat de Romeinen het over hen hadden.

4 In werkelijkheid zou hun tocht nog veel langer geweest zijn en duizenden kilometers hebben bedragen (zie b.v. Sesam Atlas bij de Wereldgeschiedenis). Deze prestatie werd in de 4e eeuw nog eens herhaald door de Goten.

5 Een dergelijke plaats is in Denemarken dan ook niet aan te wijzen. Volgens één van de vele theorieën met betrekking tot de Varusslag zou het Doesburg in Nederland zijn geweest.

slechts één is van de meer dan 700[6], nu tot de beste uitgeroepen. Het feit dat er zo veel van die theorieën zijn is veelzeggend. Blijkbaar is het op grond van de overleveringen buitengewoon moeilijk om de plaats van de slag te lokaliseren en Mommsens opvatting is niet voor niets een eeuw lang slechts één van de vele geweest. Men vond haar niet sterk genoeg om de locatie bij Detmold op te geven. In een vertaling van Tacitus' jaarboeken uit 1923[7] bijvoorbeeld wijdt de vertaler, professor Francken, er een speciaal "naschrift" aan:

> *Het toneel van den Varus-slag, in het tweede boek beschreven, was het Teutoburger Woud. Gewoonlijk wordt het geplaatst tusschen Osnabrück en Paderborn in de heuvelachtige streek die gewoonlijk Osning genoemd wordt, en trots de meening van P. Höfer, gesteund door het gezag van Mommsen moet men wellicht die plaatsing niet opgeven. Mommsen meent dat het slagveld bij Venne eenige uren N. van Osnabrück in het Fichtelgebirge (dat het Teut. Woud zou wezen) te zoeken is, op grond van een menigte Romeinsche munten die sinds onheugelijken tijd daar gevonden zijn. Men mag evenwel betwijfelen of de overwinnaar dezen buit onaangeroerd zou hebben gelaten en of de Romeinsche legioenen, die later daar kampeerden, er even onverschillig voor zouden zijn geweest.*

De Romeinen die bij de Kalkriese sporen hebben achtergelaten zullen echter niet de strijd zijn ingegaan terwijl ze een grote hoeveelheid zilveren munten bij zich droegen, maar zullen dat geld eerst begraven hebben. Kleinere bedragen kunnen in het gevecht verloren zijn geraakt, maar in een drassig terrein zijn munten moeilijk terug te vinden. Franckens twijfel is terecht, maar zijn argument is zwak. Er zijn wel veel zwaarwegender redenen om de Kalkrieser-Niewedder Senke als plaats van de Varusslag te verwerpen.

Zelfs zonder het verslag van Tacitus kan al aan die locatie getwijfeld worden. Op een Romeinse routebeschrijving uit de 4e eeuw, de z.g. *Peutingerkaart*, komt de naam van de Cherusken voor[8], zij het verhaspeld tot "Cherustini"[9]. Deze naam staat geschreven in- of ten noorden van Noord-Frankrijk aan de Kanaalkust of aan de kust van de Noordzee. Pas een heel eind naar het oosten of zuidoosten verschijnt de naam "Francia", die het gebied aangeeft dat de Franken in de 4e eeuw bezetten (rond Doornik). Daarna volgen nog de namen Burcturi (Bructeri) en Suevia (het land van de Suebi) en vervolgens, tussen Straatsburg en het Bodenmeer, "Alamannia": het deel van Duitsland dat bij het Romeinse rijk behoorde. Volgens de kaart woonden de

6 "Kalkriese-, Römer im Osnabrücker Land. Archeologische Forschungen zur Varusschlacht", Bramsche 1993.

7 "Cornelius Tacitus' Jaarboeken I - VI. Uit het Latijn door Prof. Dr C.M. Francken en Dr J.M. Fraenkel", Zutphen 1923.

8 Samen met de namen van andere Germaanse stammen: Chamavi, Hellusii en Aplivarii.

9 De kaart is tussen haar ontstaan in de 4e eeuw en haar ontdekking in de 16e eeuw waarschijnlijk een aantal malen gekopieerd. Daarbij zijn fouten gemaakt, vooral met de Romeinse cijfers, die op de kaart de afstanden aangeven. Ook hebben de kopiisten mogelijk naar eigen inzicht aanvullingen, versieringen en "verbeteringen" aangebracht, die een deel van de oorspronkelijke informatie in "ruis" hebben omgezet. Sommige stukken van de kaart zijn heel moeilijk te interpreteren.

Cherusken dus ver ten westen van het huidige Duitsland, dichtbij de kust van de oceaan en de uitmonding van een waterloop die "Renus" werd genoemd. Het is niet aannemelijk dat ze voor een confrontatie met Varus 500 kilometer naar het noordoosten, richting Osnabrück, zijn getrokken. Volgens de gebruikelijke opvattingen (die in strijd zijn met de Peutingerkaart en dus met een van oorsprong Romeinse bron!) leefden de Cherusken in en om de Harz, tussen de Weser en de Elbe. Maar ook dan waren ze 170 kilometer naar het noorden afgedwaald om bij Venne slag te leveren. Woonden al die Germaanse volkeren werkelijk op de plaatsen die het geschiedenisboek en de encyclopedie aanwijzen?

Lucius Annaeus Florus[10] schreef rond het jaar 120 over de Teutonen dat zij van de uiterste gebieden van *Gallia* waren weggevlucht omdat hun land was overstroomd door de oceaan. Bij zo'n ramp denkt men toch eerder aan "de lage landen bij de zee" dan aan Denemarken of Osnabrück. Vond deze overstroming misschien toch plaats in de buurt van de Cherusken, bij Gallia en de oceaan? Ook Strabo (ca 64 v.Chr. - ca 20 n.Chr) zegt dat de Germanen vanaf de monden van de Renus (Rijn?) langs de oceaan woonden. Achter de naam "Rijn" staat een vraagtekentje omdat Strabo eveneens beweert dat Britannia zó dicht bij de mondingen van de Renus lag, dat men vandaar Kent kon zien. Wat bedoelde Strabo eigenlijk met "Renus"? Tegenwoordig is Kaap Griz-Nez, ten noorden van Boulogne, de enige plaats waar bij helder weer Engeland gezien kan worden. Plinius (23/24 - 79) suggereert eveneens dat de streek van de Renus niet ver ligt van het *Gesoriacus van de Morini* (Boulogne). Het is onmogelijk dat het hier over Duitsland of de Rijn gaat.

Florus, die vermoedelijk ten tijde van Hadrianus (117 - 138) leefde, geeft een uiterst beknopt verslag van de nederlaag van Varus[11]. Hij noemt de gebeurtenis een slachtpartij in bossen en moerassen. In zijn tijd bezaten de barbaren nog twee buitgemaakte legioensadelaars. Verder vertelt hij dat door deze nederlaag de Romeinse heerschappij, die zich eerder tot voorbij de kusten van de oceaan uitstrekte, haar einde aan de oever van de Renus vond. Algemeen wordt aangenomen dat de Romeinen met *Renus* altijd de Rijn bedoelden, maar er bestaan meerdere teksten waarin deze gelijkstelling onlogisch of onbegrijpelijk is. Wat heeft een slag bij Osnabrück met de heerschappij aan de oceaan te maken? En met de oever van de Rijn, die 140 kilometer naar het zuidwesten ligt?

Gaius Velleius Paterculus (ca 20 v.Chr - ?) vertelt dat het leger van Varus omgeven was door bossen, moerassen en hinderlagen, en dat de legaat van Varus, Numonius Vala, vluchtend de Renus probeerde te bereiken. Waarom vluchtte de legaat naar de Rijn en niet naar de slechts op de helft van die afstand gelegen legerkampen langs de Lippe? (zie hierna). Of vluchtte hij naar een andere rivier (zie noot 11), die zich niet ver van de woongebieden der Cherusken en Teutonen en van de oceaan bevond?

10 De beschrijvingen van Florus, Paterculus Velleius en Cassisius Dio zijn ontleend aan teksten uit J. Hermann: "Griechische und lateinische Quellen zur Frühgeschichte Mitteleuropas bis zur Mitte des 1. Jahrtausends", Berlin 1991.

11 De nederlaag van Varus was een onderwerp waar de Romeinen niet graag over schreven. Uit liefde voor de waarheid moesten ze de strijd tegen de Cherusken wel noemen, maar ze deden dat liefst zijdelings en zo kort mogelijk.

Volgens Cassius Dio (ca 165 - 235?) speelde de slag zich af in *Keltenland*, waar de Romeinen wel delen van bezaten, maar waar hun macht zich niet uitstrekte over een samenhangend gebied. Varus werd volgens hem van de Renus weggelokt naar het gebied van de Cherusken en de Wisurgis. De slag vond plaats in een gebergte dat rijk was aan kloven en oneffenheden en het bos aldaar was zo dicht dat de Romeinen bij het aanleggen van wegen en het bouwen van bruggen grote moeite hadden met het vellen van bomen. Het leger van Varus werd bovendien gehinderd door de aanwezigheid van een grote legertros met wagens, vrouwen en kinderen. Alle castella in de omgeving gingen verloren. Behalve één, dat zo lang weerstand bood dat de barbaren de Renus niet konden oversteken om *Gallië* binnen te vallen.

Zou Cassius Dio de omgeving van Osnabrück in "Keltenland" gelokaliseerd hebben? Welke versterking was het die weerstand bood en de barbaren ervan weerhield om Gallië binnen te vallen? Osnabrück ligt op minstens 300 kilometer afstand van het gebied dat men Gallië zou kunnen noemen. De toegang daarheen (en naar de Rijn) zou met één castellum bemoeilijkt kunnen worden? Wat stellen geschiedkundigen en archeologen zich hier eigenlijk bij voor? In Duitsland is men er altijd van uitgegaan dat deze versterking langs de Lippe gelegen moet hebben en achtereenvolgens zijn de opgegraven kampen bij Haltern en Oberraden als kandidaten naar voren geschoven. Maar tegen beide identificaties zijn ook bezwaren ingebracht[12]. De belangrijkste vraag is echter nooit gesteld: waarom zouden de barbaren hun weg langs een kamp aan de Lippe hebben gekozen als ze naar de Rijn en het verre Gallia wilden?

De versterking die na de nederlaag van Varus standhield heette Aliso. Hij werd vermoedelijk in 11 vóór Christus gesticht door Drusus, niet ver van de plaats waar de *Elison* uitstroomt in de *Lupia*. Natuurlijk is de Lupia in Duitsland altijd opgevat als de Lippe, maar men heeft daar nooit een verklaring kunnen vinden voor de zijrivier Elison. Gelukkig is er een manier om achter de juiste locatie van Aliso te komen, want het wordt ook genoemd in verband met de strijd van de Romeinen tegen de Germaanse stam der Chatten. Volgens Tacitus woonden de Chatten niet ver van dit castellum en van de plaats waar Varus en zijn leger ten onder waren gegaan[13]. Waar moeten we de Chatten zoeken? Ten zuiden van Kassel, tussen de Fulda en de Eder, zeggen de geschiedkundigen. Als Aliso aan de Lippe lag, dan woonden de Chatten 170 kilometer zuidelijker. Naar de begrippen van die tijd moet dat echter een grote afstand zijn geweest. Ze woonden zelfs op 250 kilometer afstand van de Kalkrieser Berg, en toch zagen ze er niet tegen op om in het jaar 14 een door Germanicus opgericht gedenkteken op het slagveld van Varus te gaan vernielen. Een wandeling van tweemaal 250 kilometer! Germanen waren blijkbaar "Wanderburschen". Zo verhaalt Tacitus in zijn eerste Jaarboek (hoofdstuk 44) dat de Suebi (omgeving Werra?) een bedreiging vormden voor Raetië (Zuid-Oostenrijk?). Afstand: 300 kilometer! Ook de Romeinen moeten puur voor hun plezier enorme afstanden hebben afgelegd. Nadat Germanicus zijn monument voor het leger van Varus had gebouwd liet hij een deel van zijn ruiterij langs de kust van de oceaan naar de mondingen van de Renus trekken, terwijl de rest van zijn leger daar met schepen heenvoer. Volgens het gangbare beeld reed dat legeronderdeel dus eerst vanaf de Kalkrieser Berg 150 kilometer noordwaarts naar de Groningse waddenkust en volgde daarna zo'n 300 kilometer lang een zeer moeilijk terrein, dwars door wadden en venen, regelmatig

12 Joachim von Elbe: "Die Römer in Deutschland", München 1984.

13 Tacitus' Jaarboeken: boek II hoofdstuk 5.

onderbroken door geulen, prielen en riviermondingen[14]. Denk aan de enorme logistieke problemen die zo'n tocht met zich mee gebracht moet hebben! Germanicus moet behoorlijk in de war zijn geweest toen hij hiertoe bevel gaf. Of krijgen we een onjuist beeld van de gebeurtenissen voorgeschoteld?

De Chatten kregen in het jaar 58 ruzie met hun buren, de Hermunduri, over het gebruik van een oever waar zout gewonnen werd. Neem daarbij het gegeven dat ze vaak in één adem genoemd worden met de Cherusken[15], waarvan al vermoed werd dat die in de nabijheid van de zeekust woonden, dan worden de gebruikelijke lokalisaties van diverse Germaanse stammen wel bedenkelijk. Woonden de Chatten bij Kassel in Duitsland of bijvoorbeeld bij Cassel in Noord-Frankrijk, waar ze veel gemakkelijker ruzie over zoutwinning konden krijgen en bovendien, zoals Tacitus' verslag vereist, in de buurt van de Teutonen en de Cherusken leefden? In deze streek, niet ver van de kust van de oceaan, lijken de Chatten hun naam in diverse toponiemen nagelaten te hebben. O.a. in de Katsberg (Mont des Cats) tussen Duinkerken en Rijsel. Daar in de buurt zouden ook de Lupia, de Wisurgis, de Amisia en de Albis moeten stromen[16], want dat zijn de rivieren die Tacitus in verband brengt met het *Saltus Teutoburgiensis*. De Duitse geschiedkundigen menen dat het de Lippe[17], de Weser, de Elbe en de Eems betreft[18]. De Kalkrieser-Niewedder Senke ligt echter op 40 km afstand van de Eems, op 60 km van de Weser, op 80 km van de Lippe, op 140 km van de Rijn en op 180 km van de Elbe. De Varusslag en de veldtocht van Germanicus zouden dan plaatsgevonden hebben in een geweldig gebied van 400 bij 500 kilometer!

Schuldig aan deze onwaarschijnlijke opvatting is wellicht de *Geographia* van Strabo. Of liever gezegd, schuldig zijn wellicht degenen die dat werk kopieerden. Ze hebben bij het noemen van de omvang van Germania misschien "mijlen" geschreven waar "stadiën" waren bedoeld en zo de lengte en breedte van het gebied tien maal uitvergroot. Ook bij de omvang van Europa als geheel noemt de *Geographia* onmogelijke afstanden. Doch ook Strabo's beschrijvingen zijn hier en daar verwarrend. Nu eens lijkt hij met *Renus* en *Germania* de Rijn en Duitsland te bedoelen; dan weer de streek van waaruit men Engeland kan zien. Veel Romeinse en vroegmiddeleeuwse bronnen vertonen dit euvel. Het is dus geen wonder dat er met Germaanse volkeren nog altijd over de kaart geschoven wordt. Bij het beoordelen van de diverse theorieën is het van belang om zich af te vragen of de Romeinen werkelijk wel in het bedoelde gebied zijn geweest. Bezochten ze de Cimbri in Noord-Denemarken? De Suiones in Zweden? De Fenni in Finland? De Venethi in Polen? Of woonden al die volkeren veel dichter bij Rome en is Venne bij Osnabrück ongeveer de noordelijkste plaats waar ze ooit geweest zijn?

14 Zie b.v. Sesam Atlas bij de Wereldgeschiedenis.

15 Jaarboek XIII, hoofdstuk 57, waarin ook het verhaal over de zoutwinning staat.

16 Albert Delahaye: "Germania = Frans-Vlaanderen bij Tacitus", Bavel 1997.

17 Het valt niet uit te sluiten dat degenen die het werk van Tacitus kopieerden al interpreterend te werk zijn gegaan en bijvoorbeeld *Lygia* hebben "verbeterd" tot *Lupia* (zie Albert Delahaye: "Germania = Frans-Vlaanderen bij Tacitus" blz. 135).

18 Alle vertalers van Tacitus' werk hebben aangenomen dat deze uitleg correct is, dus ook in Nederlandse en Engelse vertalingen worden de Duitse rivieren genoemd.

Waarom waren de Romeinen zo beschaamd over de Varusslag? Nederlagen leden ze wel vaker en geen geschiedschrijver vond het moeilijk om dat te vermelden. Maar de slag in de *Saltus Teutoburgiensis* sloeg een diepe wond in de Romeinse ziel en er is, voor zover bekend, nooit veel over geschreven. De oorzaak daarvan ligt waarschijnlijk in het verschil tussen de legers van Varus en Arminius. Varus voerde de voor die tijd uiterst moderne strijdmacht van een wereldrijk aan; Arminius stond aan het hoofd van een barbaarse stam. Deze slag was geen confrontatie van de Romeinen met de bevolking van Noord-Duitsland, maar ze vochten tegen een opstandig dorp in de omgeving van de oceaan en de monding van de Renus. In het Spaans, erfgenaam nummer 1 van het Latijn[19], betekent *pueblo* zowel "volk" als "dorp". En zo moeten we het "volk" van de Cherusken zien. Het betrof waarschijnlijk een hechte gemeenschap op een betrekkelijk klein grondgebied en niet, zoals men gewoonlijk aanneemt, de bevolking van wat men nu een provincie of een departement zou noemen. De Varusslag was geen eervolle nederlaag, maar een Romeinse nachtmerrie die een mooi thema zou zijn voor een stripalbum van "Asterix en Obelix". Van Suetonius (ca. 75 - 150) weten we hoe hard de klap in Rome aankwam. Gedurende maanden was Augustus zo terneergeslagen dat hij verzuimde zich te scheren of zijn haar te knippen. Vaak sloeg hij met zijn hoofd tegen een deur en riep dan "Quinctilius Varus, geef mij mijn legioenen terug". Elk jaar was de datum van de slag voor hem een rouwdag.

Vijf jaar duurde het voordat de Romeinen min of meer van de schok waren hersteld en een poging ondernamen om de schande zo goed mogelijk uit te wissen. In de vertaling van professor Francken (zie noot 7) klinkt de roep om wraak als volgt:

> *Oorlog was er te dier tijde niet dan die tegen de Germanen, meer om de smet uit te wisschen van het verlies van een leger onder Quinctilius Varus dan uit begeerte om het rijk uit te breiden of een daaraan geëvenredigd voordeel.*

Toch bevat deze opmerking van Tacitus waarschijnlijk maar de halve waarheid. De Romeinen ondernamen een kostbare en riskante oorlog niet alleen maar om wraak te nemen op een Germaanse stam. Wat ze wilden was Brittannië, want daar kwam tin vandaan, een belangrijke grondstof voor hun wapenindustrie. Tin is nodig voor het maken van brons en voor een militaire macht in die tijd was het net zo belangrijk als uranium nu. Al in 55 vóór Christus had Julius Caesar een poging gedaan om Brittannië te veroveren, maar pas onder Claudius (41 - 54 n.Chr.) zou dat werkelijk lukken. Een probleem was dat de weg van Rome naar Brittannië aan de kanaalkust werd bezet door een aantal uiterst vrijheidslievende en oorlogszuchtige Germaanse stammen. Vandaar de herhaalde pogingen van Rome om die te onderwerpen. In de Kalkrieser-Niewedder Senke hadden de Romeinen eigenlijk niets te zoeken, maar de omgeving van Boulogne was van groot strategisch belang. Het was misschien dáár dat Varus zijn nederlaag leed en dáár waar de veldtochten van Germanicus in de jaren 14, 15 en 16 plaatsvonden. Schreven de Romeinse geschiedschrijvers over Duitsland of over het Germanië dat tussen Brittannië en Rome lag?

*****

19 Het ligt voor de hand om te denken dat het Italiaans dichter bij het Latijn staat dan het Spaans. Italië is echter langduriger dan Spanje door Germanen overheerst. Goten, Longobarden en Duitsers (Heilige Roomse Rijk) hebben de taal waarschijnlijk sterk beïnvloed.

De slag in het Teutoburger Woud

Deel II: Nedersaksen of Frans-Vlaanderen?

Het eerste deel van dit artikel besloot met de vraag of de Romeinen die over de Varusslag schreven het eigenlijk wel over Duitsland hadden, want hun beschrijvingen bleken nu en dan moeilijk te rijmen met de opvatting dat die slag in de omgeving van Osnabrück plaatsvond. Tevens werd het vermoeden uitgesproken dat de Chatten en Cherusken misschien niet in Westfalen en de Harz leefden, maar dichter bij de mondingen van de Renus en de oceaan. En dat de strijd van de Romeinen tegen deze Germaanse stammen niet was bedoeld om Noord-Nederland en een aansluitend stuk van Duitsland te beheersen, maar om de weg naar Brittannië te openen. Voor het vermelden van alle mogelijke twijfels aan de opvattingen van de Duitse archeologen en geschiedkundigen ontbreekt hier de ruimte, maar ze zijn te vinden in het werk van de Brabantse archivaris en historicus Albert Delahaye (1915 - 1987)[1]. Op grond van een groot aantal teksten uit Oudheid en Vroege Middeleeuwen komt Delahaye tot de conclusie dat de Varusslag zich in Frans-Vlaanderen moet hebben afgespeeld, dus in dat stuk van het Europese vasteland dat tegenover Brittannië ligt. Volgens zijn interpretatie zouden de Romeinen met "Renus" niet de Rijn, maar vrijwel altijd de Schelde en/of haar uitmonding(en) hebben bedoeld. En zouden de rivieren Lupia, Wisurgis, Amisia en Albis niet de Lippe, de Weser, de Eems en de Elbe zijn geweest, maar de in Frans-Vlaanderen stromende Leie, Wimereux, Hem en Aa. Tot op heden heeft men helaas nog niet onderzocht welke van zijn argumenten steekhoudend zijn en welke niet, zodat er voor dit artikel geen andere mogelijkheden zijn dan het vergelijken van twee tegenover elkaar staande opvattingen. In het hiernavolgende zal geprobeerd worden om de vondsten in de Kalkrieser-Niewedder Senke ten noorden van Osnabrück te bezien vanuit het gezichtspunt van Delahaye's theorie.

In het jaar 14 begon een expeditie tegen de Chatten in de buurt van de rivier Adranus. Dat was volgens Delahaye niet de Eder, die 250 kilometer ten zuiden van Osnabrück stroomt, maar de Ternas (Ternoise), een zijrivier van de Canche, ongeveer 50 kilometer ten zuiden van de Katsberg. Germanicus vertrok van een legerkamp op de Mons Taunus - niet het bijna 300 kilometer van Venne gelegen Taunusgebergte - maar Monts-en-Ternois[2], in de buurt van de Adranus. De Chatten hadden wapens bij zich die in de strijd tegen Varus waren buitgemaakt en ze kregen steun van de Cherusken en Bructeren. Bij de laatstgenoemden werd de adelaar van het 19e legioen aangetroffen, die door Varus was verloren. Het land tussen de Amisia (Hem) en de Lupia (Leie) werd verwoest. Dit is het 25 kilometer brede gebied tussen Terwaan en Tournehem. Drie eeuwen later heetten deze plaatsen Tervanna (Peutingerkaart) en Traiectum (Itinerarium Antonini) en waren het steunpunten langs belangrijke Romeinse wegen. Maar in het jaar 14 hadden de Romeinen het hier niet gemakkelijk. Hun leger leed grote verliezen en het scheelde niet veel of deze veldtocht was op een tweede Varusslag uitgelopen. Ook deze keer bleek het niet

1 Vooral in zijn boeken "Germanië = Frans-Vlaanderen bij Tacitus" en "Germanië = Frans-Vlaanderen bij Caesar, Strabo, Plinius, Ptolemeus". De schrijver van dit artikel is overigens van mening dat Ptolemæus geen steun geeft aan de opvattingen van Albert Delahaye, maar dat de rond 1400 ontdekte "Geographia" eerder de bron geweest is van de misvattingen omtrent de ligging van "Germania" (zie ADB 4 blz. 35).

2 Volgens Albert Delahaye was het Montigny-en-Gohelle.

mogelijk om de Germanen te verslaan. Vervolgens trok Germanicus met zijn leger naar de plek waar Varus zijn nederlaag had geleden. In de vertaling van professor Francken (deel 1 noot 7) wordt hun bezoek aan het slagveld als volgt beschreven:

> *Nadat Caecina was vooruitgezonden om de verborgen bergpassen te doorzoeken en bruggen en dijken te slaan over de natte moerassen en den bedrieglijken bodem, betreden zij de sombere, door de aanschouwing en de herinnering afschuwelijke plaatsen. De eerste legerplaats van Varus toonde door haar grooten omvang en de afmeting van het hoofdkwartier het werk van drie legioenen; verderop kon men uit een halfingestorten wal en ondiepe gracht opmaken dat daar de reeds verzwakte overblijfselen waren gelegerd geweest. In de tusschenliggende vlakte waren de uitgebleekte beenderen, al naar mate zij gevlucht waren of tegenstand geboden hadden, verspreid of opeengehoopt. Daarbij lagen stukken van wapenen en ledematen van paarden; in de nabijheid waren doodshoofden op boomstronken gestoken. In de naburige wouden waren de altaren der barbaren, waarbij zij de krijgstribunen en de centurio's van de eerste gelederen hadden geslacht. En degenen, die de nederlaag hadden overleefd, die aan de strijd of de boeien waren ontkomen, verhaalden dat hier de legaten gevallen, dáar de adelaars buitgemaakt waren; waar Varus de eerste wond was toegebracht, waar hij met heilloze hand en door zijn zelfverwonding den dood had gevonden; van welke rechtplaats Arminius de zijnen had toegesproken, hoeveel kruisen, welke kuilen voor de krijgsgevangenen bestemd waren, en hoe hij veldteekenen en adelaars uit trotschheid had bespot. Zoo begroef dan het Romeinse leger dat aanwezig was zes jaren na de nederlaag de beenderen van drie legioenen, terwijl niemand wist of hij de overblijfsels van vreemden of van de zijnen ter aarde bestelde, allen als verbondenen, als bloedverwanten tot vermeerdering tevens van strijdlust tegen den vijand, bedroefd te gelijk en vertoornd.*

Volgens Suetonius gaf Germanicus bij het opruimen van het slagveld het voorbeeld, door zelf de stoffelijke resten van de gevallenen bij elkaar te rapen. Hij liet alles in één grafheuvel bijzetten. In boek 2 van zijn Annalen vermeldt Tacitus een tweede bezoek aan dit terrein in het jaar 14, nadat de Chatten de grafheuvel hadden vernield. Bij een strafexpeditie tegen de Chatten in het jaar 50 bevrijdden de Romeinen vijf landgenoten die aan de Varusslag hadden deelgenomen en na hun gevangenneming 40 jaar lang als slaven de Germanen hadden gediend. Ook toen zal het slagveld nog bekend terrein geweest zijn. Cherusken, Chatten en Romeinen kenden het tot in details en de laatstgenoemden ruimden het systematisch op. Mét professor Francken mag men zich afvragen: was de Kalkrieser-Niewedder Senke werkelijk het toneel van de slag?

Volgens Delahaye vond de strijd plaats in de omgeving van Thiembronne, tussen Boulogne en Béthune. Met een kaart van deze streek bij de hand zijn de veldtochten tegen de Germanen, zoals beschreven door Tacitus, ruwweg te volgen. Ze geven in deze omgeving een veel logischer en samenhangender beeld dan bij de traditionele uitleg. Het castellum dat na de nederlaag van Varus standhield (Aliso aan de Lupia) is mogelijk Sailly-sur-la-Lys (Lys is de Franse naam van de Leie). Hier is de zijrivier Elison, die men bij de Lippe mist, terug te vinden als de Loisne[3].

3 Misschien is de naam van het fort, Aliso, een metathese van "Loisne". Tegenwoordig beschouwd men de Loisne als een zijrivier van de Lawe, die op haar beurt in de Lys valt.

Hoe moeten we in deze opvatting over de gebeurtenissen in het jaar 9 de vondsten bij Osnabrück verklaren? Na de Romeinse geschiedschrijvers en Albert Delahaye laten we de Duitse archeologen aan het woord. Zij kunnen aantonen dat de Romeinen in het 1e decennium van onze jaartelling militaire kampementen hadden langs de Rijn in Nederland en langs de Lippe in Duitsland. Ook kunnen ze constateren dat die kampementen omstreeks het einde van dat decennium verlaten zijn. De munt- en andere vondsten in de Kalkrieser-Niewedder Senke wijzen er op dat zich ook daar rond het jaar 9 Romeinen ophielden. Maakten zij deel uit van het ongelukkige leger van Varus of waren ze met iets anders bezig? Hier eerst een fragment van een indrukwekkende kaart uit "Kalkriese-, Römer im Osnabrücker Land" (deel 1 noot 6).

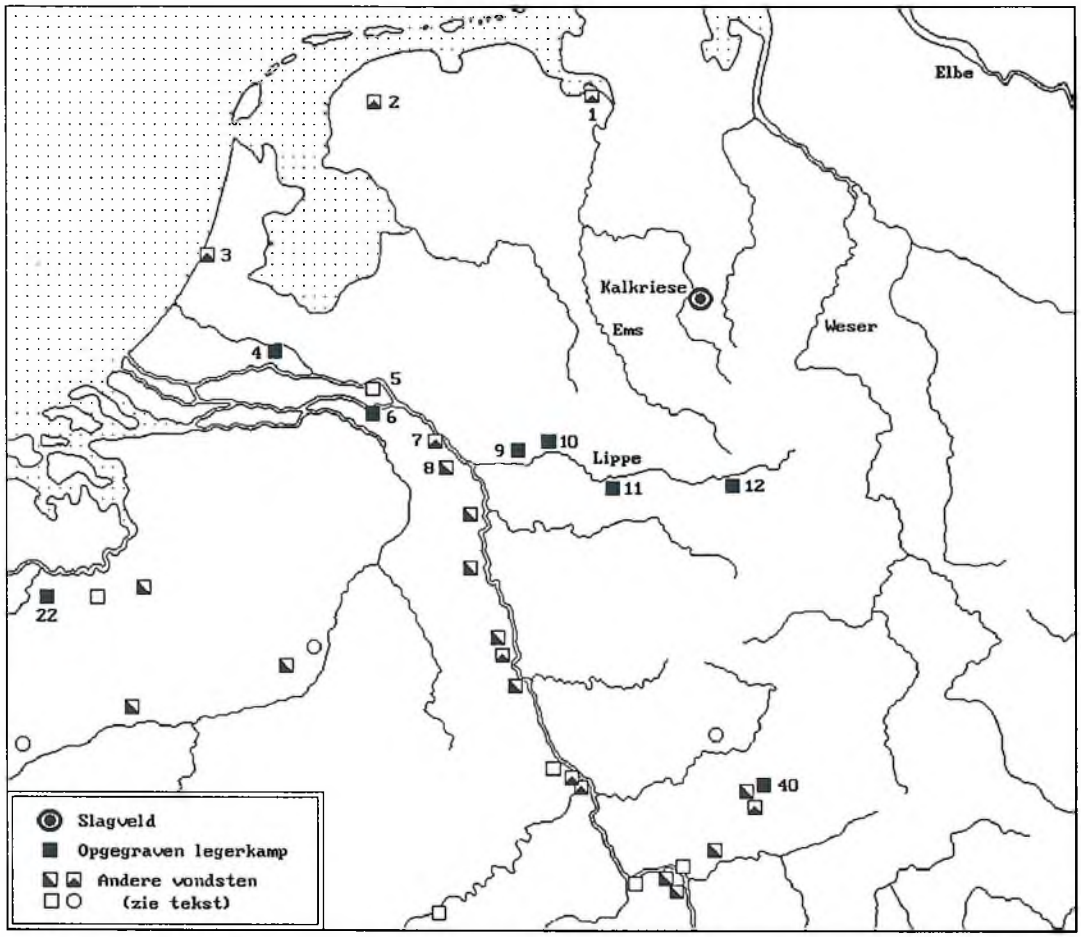

Het kaartje geeft het klassieke beeld van de *Limes Germanicus* langs de Rijn en wil suggereren dat de Romeinse bezetting van de Rijnoever in het begin van de eerste eeuw al een feit was. In de oorspronkelijke tekening zijn alle symbooltjes genummerd en zijn de meeste grote rivieren van een naam voorzien. Hier zijn alleen de nummers van de voor dit verhaal relevante symbolen vermeld. Wat dit kaartje wil zeggen is: "Kijk, in het jaar 9 hadden de Romeinen reeds Noord-Nederland en een deel van Noord-Duitsland veroverd en hielden dat gebied met castella in bedwang". De symbolen 1 t/m 12 stellen deze ring van castella rond het veroverde deel van Germanië voor. Wat de Weser (Wisurgis?) met dit gebied te maken heeft is al niet helemaal duidelijk en de Elbe (Albis?) valt er erg ver buiten[4]. Maar we laten het

4 In hoofdstuk 70 van boek 1 vertelt Tacitus dat het leger van Germanicus, na gevechten bij de mondingen van de Renus, doordrong tot de Wisurgis alwaar de krijgsmacht werd ingescheept. Vertalers van Tacitus die het absurde inzien van een tocht van 350 kilometer in één dag, van

kaartje verder spreken: Toen Varus Romeinse wetten en belastingen wilde instellen lokte de Duitse held Arminius hem naar de rand van het bezette gebied (de Kalkriese) en liet daar het Romeinse rijk voelen dat er met Germanen (Duitsers) niet te spotten viel. Alle kampen aan de Lippe (Lupia?) werden, op één na, verwoest. Dat ene kamp weerhield de overwinnaars van een tocht naar Gallië (Frankrijk, of misschien België).

Dat is ongeveer de boodschap die hier in beeld is gebracht, maar wat zegt het kaartje werkelijk? De uitleg van de symbolen is als volgt:

■ 1. Augusteisch, Umfang vollständig oder fast vollständig
◪ 2. Augusteisch, Größe von geringerer Sicherheit oder umbestimmt
◪ 3. Tiberische Anlagen oder entsprechende Fundplätze
□ 4. Augusteische oder tiberische Anlagen möglich oder wahrscheinlich
○ 5. Andere Orte augusteisch-tiberischer Zeitstellung

Met "augusteisch" wordt bedoeld: uit de tijd van Gaius Julius Caesar Octavius (keizer Augustus, 27 v.Chr - 14 n.Chr.). "Tiberisch" betekent uit de tijd van Tiberius Claudius Nero (14 tot 37). Voor de interpretatie van de kaart is symbool type 1 in ieder geval van belang. Het gaat hier om geheel of gedeeltijk opgegraven legerkampen uit de tijd van Augustus die, naar men mag hopen, consciëntieus onderzocht en gedateerd zijn. Bij symbool nummer 2 weet men eigenlijk niet wat er precies opgegraven is, want de omvang van het gevondene is onzeker of onbepaalbaar. Deze symbooltjes zijn dus meer versiering van het kaartje en kunnen weggelaten worden. Bij nr. 3 gaat het om "anlagen". Dit kan misschien vertaald worden met "installaties" of "inrichtingen" of een ander woord waarvan de betekenis vaag is. Bij het beoordelen van deze term kunnen de vondsten bij Winsum in Friesland (nr. 2 op de kaart) als "gidsfossiel" dienen. Daar heeft men munten en vooral aardewerkscherven opgegraven en op grond daarvan besloten dat er een militair steunpunt aanwezig is geweest. Volgens het Nieuwsblad van het Noorden van 1 juli 1997 was er zelfs een romeins leger ondekt. De vondst is overigens minder "uniek" dan de betreffende opgravingsleider beweerde, want bij terponderzoek in Groningen en Friesland komen regelmatig Romeinse munten, potscherven en snuisterijen uit de grond. Het gaat hier om artikelen die blijkbaar tot ver buiten de grenzen van het rijk gewild waren en die waarschijnlijk via diverse tussenhandelaren in het noorden zijn terechtgekomen.

Symbooltje nr. 3 kan dus ook geschrapt worden. Bij nr. 4 gaat het om "anlagen" die mogelijk of waarschijnlijk aanwezig waren en waarvan de datering onzeker is. Ook deze symbooltjes zijn duidelijk bedoeld als ondersteuning voor de opvatting dat de *Limes* langs de Rijn in het eerste decennium van onze jaartelling al bestonden. Als argument voor een geschiedkundige theorie zijn ze echter waardeloos. Weg ermee. Bij symbool nummer 5 hebben we te maken met "andere" vindplaatsen met even onzekere datering. Ook daar hebben we niets aan. Na het verwijderen van de overbodige symbolen blijven alleen de opgegraven legerkampen bij Bunnik-Vechten (4), Het Kops Plateau bij Nijmegen (6), Holsterhausen (9), Haltern (10), Oberraden-Beckinghausen (11), Anreppen (12), Zottegem-Velzeke (22) en Bad Nauheim-Rödgen (40) over. De twee laatstgenoemden kunnen buiten beschouwing blijven. Ze liggen in verband met de vondsten bij de Kalkrieser Berg te ver uit de buurt.

de Rijnmond naar de Weser, laten de naam "Visurgis" weg en spreken meestal zonder nadere verklaring of voetnoot over "een rivier". In de streek waar de slag werkelijk plaatsvond hoefden de legereenheden slechts enige tientallen kilometers te lopen.

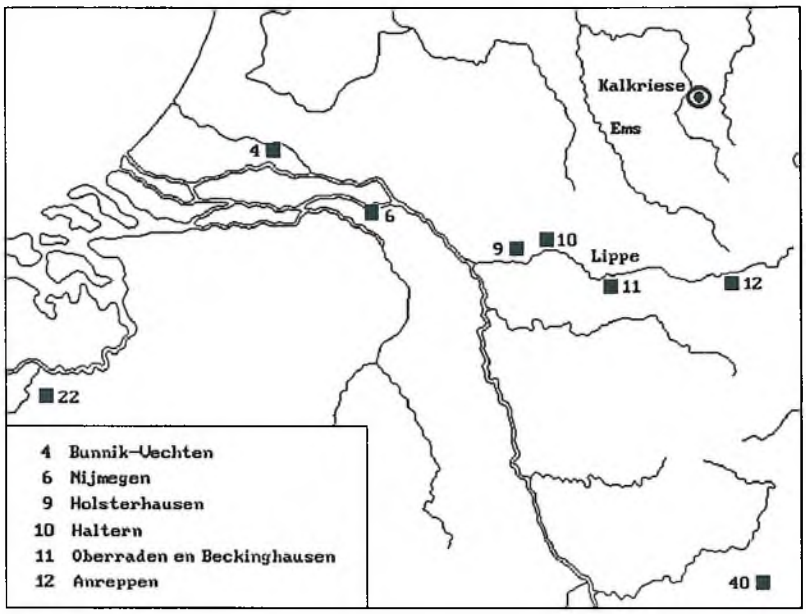

Resten de zes kampen langs de Rijn en de Lippe. Volgens de archeologen waren dat tijdelijke legerkampen die rond het begin van de jaartelling ontstonden en aan het einde van het eerste decennium verlaten werden. Let wel, ze werden niet verwoest, maar verlaten. De kampen bij Oberraden en Haltern zijn beide als kasteel Aliso naar voren geschoven, maar op grond van hun datering bleek dit onhoudbaar. Oberraden werd al in het jaar 8 verlaten en kan dus niet de versterking zijn die tijdens de Varusslag standhield. Ook Haltern heeft tot uiterlijk in het jaar 9 bestaan, zodat "*Aliso bis jetzt nicht Haltern gleichgesetzt werden kann*". Aliso is in Duitsland eigenlijk niet aan te wijzen en de legerkampen langs Rijn en Lippe zijn niet tijdens een strijd ten onder gegaan, maar gewoon opgegeven. Waarschijnlijk waren ze aangelegd om van daaruit het onbekende land in het noorden te verkennen. Aan die verkenning kwam een einde toen Varus in de omgeving van Boulogne een verschrikkelijke nederlaag leed en alle beschikbare legereenheden werden teruggeroepen. Pas rond het midden van de 1e eeuw zouden de Romeinen de verkenning van de gebieden rond de benedenloop van de Rijn voortzetten. Zowel vóór- als tientallen jaren ná de Varusslag lag de grens van hun invloedssfeer waarschijnlijk niet noordelijker dan de lijn op het kaartje hieronder.

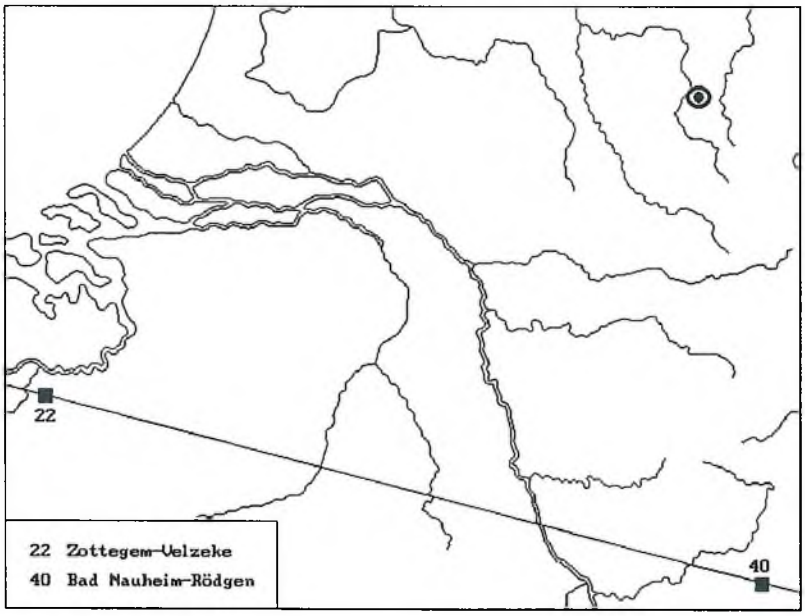

De vondsten bij Venne, ten noorden van Osnabrück, zijn wellicht afkomstig van Romeinse verkenners, die mogelijk vanuit één van de kampen langs de Lippe vertrokken waren. Hoeveel militairen bij deze tocht betrokken waren is niet duidelijk, maar het zullen geen legioenen zijn geweest. Misschien ging het om slechts om enkele cohorten, of nog minder. Dat ze door toedoen van barbaarse Germanen omkwamen is niet waarschijnlijk, want er is in de Kalkrieser-Niewedder Senke niets gevonden dat daar op wijst. Er liggen uitsluitend Romeinse overblijfselen, die niet overeenkomen met hetgeen Germanicus op het slagveld aantrof. De door Tacitus genoemde eerste legerplaats van Varus, met het hoofdkwartier dat door haar grote omvang het werk van drie legioenen toonde, is er niet teruggevonden. De wat verderop gelegen half ingestorte wal van het laatste legerkamp mist ook. De archeologen hebben weliswaar een soort wal met daarin een aardverschuiving aangetroffen, maar die lijkt in niets op de rechthoekige versterkingen waarmee de Romeinen hun legereenheden beschermden. De wal bij de Kalkrieser berg is dan ook maar aan de Cherusken toegeschreven, om in deze theorie tenminste ook iets "Germaans" te hebben. Het waren echter de Romeinen die altijd versterkingen aanlegden. In bijvoorbeeld het 65e hoofdstuk van zijn 1e jaarboek vertelt Tacitus over de aanleg van zo'n verdedigingswerk. Wie Thiembronne als locatie van de *Teutoburg* niet direct voor de hand liggend vindt, moet zich ook afvragen welke plaats in de omgeving van Osnabrück dan bedoeld kan zijn geweest. En waar is het door Germanicus aangelegde massagraf? Het moet de resten van duizenden lichamen bevat hebben!

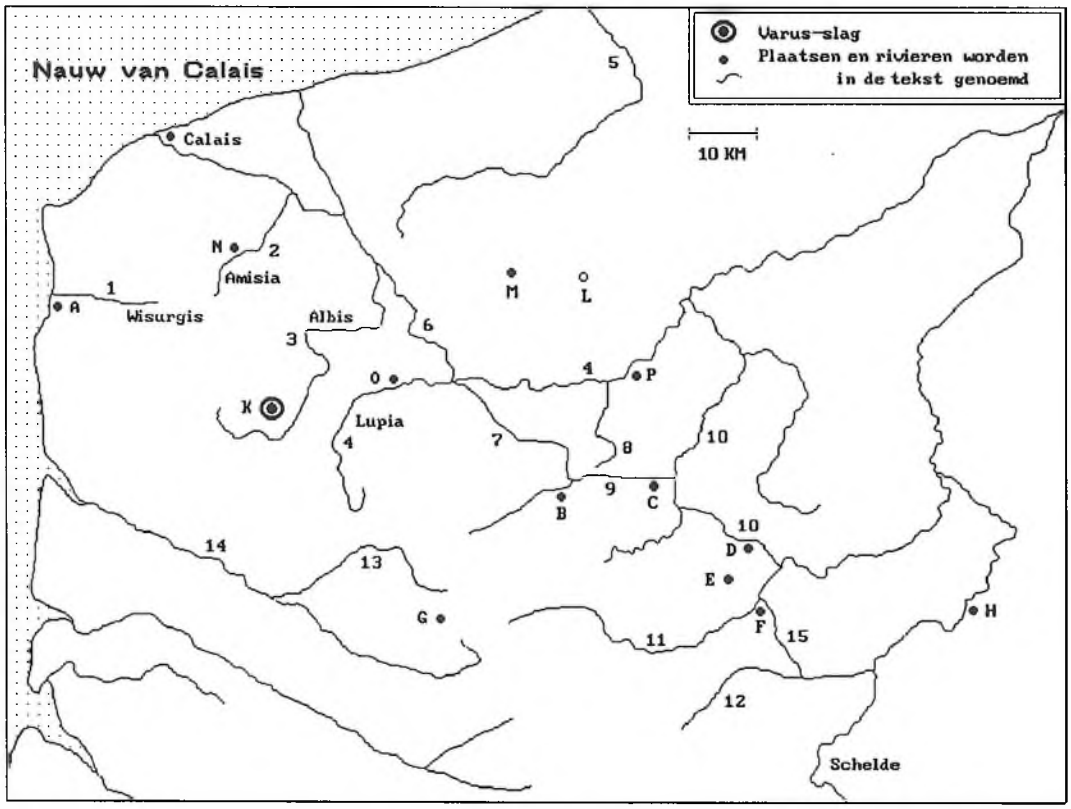

Hier een afbeelding van het gebied waar de Varusslag en de veldtochten van Germanicus zich volgens Albert Delahaye werkelijk afgespeeld hebben. Rivieren zijn genummerd, plaatsen zijn van een letter voorzien. Volgens Delahaye zijn er in deze streek veel meer door de Romeinen genoemde plaatsen en rivieren dan hier is weergegeven, maar op deze schaal is het onmogelijk om ze alle te tonen en toch een

overzichtelijk beeld te houden. Bovendien is het helaas (nog) niet mogelijk om de situatie in de Romeinse tijd goed weer te geven. De waterstaatkundige toestand van deze streek was toen heel anders dan nu. De zeespiegelstijgingen die men Duinkerke II (ca. 250 - ca. 650) en Duinkerke IIIa (ca. 800 - 900) noemt, hebben grote invloed gehad op de kustlijn en op de loop van de rivieren. Het is mogelijk dat de Schelde en de Leie, die nu naar het noordoosten stromen, in de Romeinse tijd naar het noordwesten in het Nauw van Calais uitmondden[5]. De huidige benedenloop van de IJzer (5) kan toen een uitmonding van de Renus (Schelde) zijn geweest. De zuidelijke uitmonding lag bij het tegenwoordige Calais, vanwaar men bij helder weer Kent kan zien. Toch is het ook nu nog mogelijk, zoals op het kaartje te zien is, om over water vanaf de Schelde bij Calais te komen, al volgt men dan niet uitsluitend natuurlijke waterlopen. Het traject is voor een belangrijk deel gekanaliseerd. De kortste verbinding vanaf de Schelde loopt via de Sensée (12), het Canal de la Sensée (15), de Scarpe (11), de Deule (10), de Bassée (9), het Canal d'Aire (7) en het Canal de Neuffossé (6) in de Aa (3). Mogelijk had de zuidelijke arm van de Renus in de tijd van Varus ongeveer hetzelfde verloop en was ze ook toen al gedeeltelijk gekanaliseerd, want het is wellicht hier dat we de rond het jaar 8 v.Chr. aangelegde grachten van Drusus moeten zoeken. Albert Delahaye meende de naam van deze beroemde Romein terug te vinden in die van de plaats Drouvin (B), maar ook die van Douvrin (C), Dourges (D) en Drocourt (E) hebben er misschien mee te maken. Op het kaartje is dan te zien waar Drusus zijn graafwerk heeft laten verrichten. In het midden van de eerste eeuw verbeterde Corbulo dit stelsel van waterlopen nog met zijn "fossa Corbulonis". De naam van deze beroemde veldheer kan achtergebleven zijn in die van de plaats Corbehem (F), voorheen Corbelham.

Tot zo ver over het kaartje[6] in het algemeen. De in de voorgaande tekst genoemde rivier- en plaatsnamen in verband met de Varusslag en de veldtochten van Germanicus zijn er op aangegeven. De rivieren zijn de Wimereux of Wisurgis (1), de Hem of Amisia (2), de Aa of Albis (3) en de Leie of Lupia (4). Voorts de Loisne of Elison (8), de Ternoise of Adranus (13) en de Canche (14) waarin de Ternoise uitstroomt. De plaatsen zijn Monts-en-Ternas of Mons Taunus (G), Thiembronne (K) in de buurt waarvan de Varusslag plaatsvond, Mont-des-Cats (L), Cassel (M), Tournehem (N), Terwaan (O), Sailly-sur-la-Lys of Aliso (P) en Boulogne (A). Niet in de tekst genoemd is Valenciennes (H), dat misschien een belangrijke rol in de oorlogen tegen de Germanen speelde. Het zou het bekende Colonia Traiana/Vetera Castra aan de Renus kunnen zijn[7]. De geleerden zijn overigens van mening dat deze plaats bij Xanten aan de Rijn lag en wijzen daarbij op de resultaten van de aldaar verrichte opgravingen. De vondsten bij Xanten zeggen echter niets over de naam van de nederzetting in de Romeinse tijd. Dat ze van Colonia Traiana zijn is dus niet aangetoond, net zo min als Romeinse vondsten bij de Kalkriese "bewijzen" dat daar de Varusslag plaatsvond. Met de wetenschap dat de afstand tussen Valenciennes (H) en Calais hemelsbreed 135 kilometer is heeft men een indruk van de schaal van het kaartje. De Varusslag en de veldtochten van Germanicus speelden zich af in de streek

5 Zie de schetsen op blz. 260 en 261 van "Germania = Frans-Vlaanderen bij Caesar, Strabo, Plinius, Ptolemeus".

6 Het is grotendeels met de hand getekend en zal dus wel wat onnauwkeurigheden bevatten.

7 Zie ADB 5 blz. 18. Albert Delahaye stelt Vetera gelijk aan Visterie, dat ook in deze streek ligt.

van de rivieren 1 t/m 4: Wisurgis, Amisia, Albis en Lupia. De afmetingen van het gebied zijn dan inderdaad ongeveer 10 maal kleiner dan de Duitse geschiedkundigen aannemen.

Als de vondsten bij de Kalkriese niet afkomstig zijn van de Varusslag, waar komen ze dan vandaan? Na meer dan 10 jaar graven is er nog nooit een spoor van Cherusken of andere barbaarse aanvallers gevonden, zodat we voorlopig tot de conclusie moeten komen dat hier Romeinen onderling slaags geraakt zijn. De boeken van Tacitus vertellen herhaaldelijk over muiterijen en opstanden in het leger en over gevechten tussen legioensoldaten onderling. Soms ging het daarbij om de soldij. Heeft een dergelijke gebeurtenis bij Osnabrück plaatsgevonden en liggen er daarom zoveel munten? Het was voorheen gebruikelijk om geld bij naderend onheil te begraven. Dat dit bij de Kalkriese ook is gebeurd blijkt uit feit dat er vooral zilvergeld is gevonden. Van de voor legioensoldaten meer gebruikelijke koperstukken, die ze altijd bij zich gedragen zullen hebben, is relatief weinig uit de grond gekomen. Blijkbaar is het graafwerk in grote haast en dus slordig gedaan, waardoor de munten over een groot gebied verspreid zijn geraakt (ploegen, transport van grond door mens en natuur). Degenen die het graafwerk verrichtten zijn niet meer in staat geweest om het op te halen, hetgeen betekent dat ze zijn gedood of door andere omstandigheden niet meer konden terugkeren. Het lijkt er op dat de plaats van de strijd overhaast werd verlaten en dat de Romeinen er inderdaad nooit meer teruggekeerd zijn. Werden ze uit het verre noorden teruggeroepen om opstanden op strategische plaatsen, zoals bij Boulogne, te voorkomen of te onderdrukken? In de verwarring en verslagenheid vanwege de Varusslag zal het voorval bij de Kalkrieser Berg snel op de achtergrond geraakt zijn.

Meer dan een eeuw lang is de theorie dat de Varusslag bij de Kalkriese plaatsvond beschouwd als een aardige, maar onbetekenende afwijking van de traditionele opvattingen. De resultaten van de opgravingen bij Venne wijzen er op dat de geschiedkundigen wat dat betreft misschien gelijk hadden. De vondsten kunnen even goed als argumenten tégen deze theorie gebruikt worden. Verder is het duidelijk dat er iets mis is met de interpretatie van de Romeinse bronnen. Eeuwenlang hebben Duitse en Nederlandse geschiedkundigen (tot aan het einde van de 19e eeuw waren dat geestelijken en rechtsgeleerden die een liefhebberij in geschiedenis hadden!) geprobeerd om allerlei interessants of roemrijks in de eigen streek te plaatsen. Zo is bijvoorbeeld een theekoepeltje op de Tankenberg, ten noordoosten van Oldenzaal, beschouwd als de opvolger van het door Tacitus (jaarboek 1, hoofdstuk 51) genoemde heiligdom van de godin Tanfana. Helaas is er bij de opkomst van de geschiedwetenschap geen grote schoonmaak gehouden onder de heersende opvattingen, maar is men op de oude voorstellingen blijven voortborduren. Dat daaruit verwarring is voortgekomen is niet verbazingwekkend. Wel verbazingwekkend is dat die oude opvattingen aan het einde van de 20e eeuw door het merendeel van de geschiedkundigen en archeologen nog steeds vrijwel kritiekloos worden ondersteund. Hun loyaliteit tegenover voorgaande generaties is zó sterk, dat geen van hen een poging heeft ondernomen om zelfs maar een paar zwakke argumenten van Albert Delahaye te weerleggen.

*****

Controversiële Geschiedschrijving

door Joël Vandemaele

Griekse κλοτειν = Vlaamse klootzijn, klotsen, bedelagen.
Waarom ?

Het ei

van C o l u m b u s

1. Sint-Amand was nooit in Gent.

2. Caesar tegen Ambiorix in Tongeren: grote larie

3. Oera Linda Boek toont Frisia in Frans-Vlaanderen

4. Ierland, Oud-Scotia, komt uit Frans-Vlaanderen: waar

5. Het megalietenvolk bewoonde Atlantis: centrum Sens: reëel

6.Waar de oudste cultuurpatronen: oost west, waar best?

7. Noormannen uit Dania of Normandische Vikingen

8. Troje: Homerische mythe is Keltische historie

Griekse κλεπτω = Vlaamse klip-doen, heimelijk doen, stelen.

Maar nu : oogkleppen af !

Er zijn twee geschiedenissen, de leugenachtige die men aanleert,
en de geheime, waarin de ware oorzaken van de feiten steken. Balzac.

embleem Katteman

Het boek "Controversiële Geschiedschrijving"is te bestellen bij de Stichting Albert Delahaye door overmaking van 50 gulden op Postbank rek.no. 212.79.60 van de Stichting Albert Delahaye, Bavel o.v.v. "Contro".

Voor België kan het boek besteld worden bij de auteur Joël Vandemaele, De Katteman, Stoppelweg 13, 8978 Watou door overmaking van BEF 900 op rekeningno. 082 - 5528770 - 85 van Joël Vandemaele, Katteman, Watou (B.).

Sint-Amand was nooit in Gent!

door Joël Vandemaele

Was er ooit een Amandusklooster in de **Ganda**straat te Gent, op de plaats van het museum voor Stenen Voorwerpen? Daar zou het centrum geweest zijn van de latere Sint-Baafsabdij waarvan de ruïnes heden nog bestaan. En, op het Sint-Pietersplein zou het **Blandiniumklooster** op de Blandijnberg gestaan hebben, de latere Sint-Pietersabdij, beide kloosters gesticht door Sint-Amand, schrijft Marie Christine Laleman zich steunend op historicus G. Declercq in het tijdschrift Vlaanderen, sept.-okt. 1997, Nr. 267. Is dit knip- en plakwerk historisch waar?

Ik weet niet welke bronnen deze mensen onderzoeken vooraleer dit neer te schrijven, maar uit het werk van de Nederlandse archivaris A. Delahaye († 1987) heb ik althans veel historische situaties anders leren bekijken. Tien jaar na zijn overlijden wordt zijn werk verder uitgegeven door de Stichting A. Delahaye uit Bavel (NL.). In 1997 verscheen Germania is Frans-Vlaanderen bij Tacitus, Caesar, Strabo, Plinius en Ptolemaeus, en daar staat letterlijk op p.270 wat ik zelf aan het ontdekken was:" Het is natuurlijk **niet waar** dat **Amandus** ca. 630 **in Gent** de St.-Baafsabdij stichtte, net zomin dat deze heilige in Antwerpen een kerkje bouwde, dat later door Willibrordus (700) werd overgenomen. Gent met zijn abdijen verschijnt pas **veel later in de bronnen**. Het heeft zijn naam wel ontleend aan 'ganda', dat riviermond betekent."

Wel weet ik dat er velen zijn die dit niet graag horen, doch het gaat om de historische waarheid hierover, geheel of gedeeltelijk, juist of onjuist. Hoe zit het ineen. Of hoe komen we er dan eerlijk aan toe om Amandus (585-677) buiten Gent te plaatsen? Ik wilde het voor mijzelf eens uitmaken en heb een paar levensbeschrijvingen of Vitae en studies van de Moreau en Stracke e.a. uitgepluisd. Sommigen plaatsen Amandus wel degelijk in Gent, hoewel Stracke St.-Baafs niet met zekerheid als een stichting van Amandus durfde stellen want hij zette een vraagteken. Als zulk een keikoppig en doortastend verdediger van de echtheid van Vita van Amandus dit doet, weet dan, er is iets gaande met de 'ouwe-klare' waarheidsdrank...

Ook de Franse onderlegde J.J.Rapsaet zegt in zijn Précis topographique de l' ancienne Belgique: "De abdij van Sint-Bavo (uit Gent) behoort niet bij de pagus Gandavensis, maar vormt eer in die pagus een soort wijk (vicus) of gehucht."

Laat ons daarom de stichtingen van beide abdijen nagaan. Wat staat er in de oudste bronnen?

A. Ganda of Sint-Baafsabdij

In Gent is er wel een gandastraat nabij de monding van Leie in de Schelde, doch door wie en wanneer werd die naam neergezet bij de ons bekende St.-Baafsruïne? Noch de eerste Vita door Baudemond, noch de tweede door Milo geschreven, vernoemen de stichting van een Sint-Bavo-abdij. De commentator stelt enkel de mogelijkheid open, voortgaande op de ter ere van hem gemaakte kerkelijke hymne, die wel bestaat, maar er staat geen productiedatum op. Die kan allerbest uit latere tijden zijn want hymnen worden niet gemaakt tijdens het leven van de heiligen.

In de Vita is er sprake van **een zekere streek** waar Amandus wilde missioneren. Zie M.G.H. Vitaeque p. 436 : " Per idem autem tempus, cum loca vel dioceses ob animarum solitudine, vir Domini circuiret Amandus" d.w.z. in die tijd toen Amandus als man Gods rondtrok in plaatsen en bisdommen met bezorgdheid voor de zielen, "audit **pagum quemdam**, praeter fluenta Scaldii fluvii, qui vocabulum **Gandao** indidit antiquitas" m.a.w. hij hoorde van een zekere streek, oudsher Gandao geheten, nabij de waterarmen van de Schelderivier. Was dat per se Gent of een ander ganda? Volgens sommige kaarten lag Gent in die tijd nog met een watergeul tot aan zee. Zijn er andere ganda's of Gandavo's bekend? Jawel!

In de Geschiedenis van **Ardres**, een stadje gelegen tussen Calais en St.-Omer, komt het woord gandavo en gandavensis menigmaal voor bij de figuren uit die streek. Voorbeelden bij de vleet: Arnoldus Gandavensis, Daniël Gandavo, Winnemarus Gandavensis kastelein van St.-Omer, Sigfridus Gandavensis, Sigeri castellano de Gandao, Balduinus, enz. en alle vertelde anekdoten spelen zich hier af **in die streek**. Zie dan wat er over de Vlaamse graaf Arnoldus Gandavensis verteld wordt in de officiële Nederlandse geschiedenis. "Arnoldus regeerde, zoals we weten, het gebied van Texel (eiland bij Friesland) tot Gent. Hij was daar geboren en de Hollanders overvielen hem op een vloedeiland." Vlaamse historici zeggen: "Graaf Arnulf I (918-965) bood aan het klooster St.-Pieters, waar zijn ouders begraven werden, tal van mogelijkheden om zich te ontplooien." Doch weet, dat de Historie van Ardres dezelfde graaf wel degelijk in de omgeving van St.-Omer laat leven en niet bij Gent en zeker niet nabij Friesland. Men schrijft wel dat Arnold tegen de Denen vocht, maar de Latijnse Dani waren inwoners van Noord-Frankrijk, de streek van de Saxones, oudsher Dania geheten, zei Ravennas nog in 690 (Cosmographia 3, 10). Dat staat ook in het Gudrun-epos verteld, dat oorspronkelijk uit Frans-Vlaanderen komt. Alle beschrijvingen van personen en plaatsen komen in Frans-Vlaanderen voor, niet in 't Gentse. Waarom geen Gentse namen? Het gaat hier dus om een ander Ganda, de riviermond van de Hem in de Aa of de Aa in zee, want in die tijd lagen de zeemondingen zeker tot aan Sithiu (was eiland) en aldus toont het ook de Morinenkaart 800 nog zienderogen, met zeesleuven tot Gent dat men in 980 (datum van kaarttekening) al Blandinium heette. Wat is dan de waarheid over de zogeheten St.-Baafsabdij?

J.van Overstraeten zegt in zijn *Gids van Vlaanderen* 1966, p.260 dat St.-Baafs, waarvan niets meer over is, te Gent werd ingewijd in 942. Is dit St.-Baafs het ganda van Declercq, de abdij of de kathedraal? In *La Flandre Ancienne* (1994) van F. Herry staat p.220:" la ville de Gand lui doit la construction de l'église Saint-Bavon". Het gaat over Boudewijn de Vrome van Rijsel,

waaraan Gent de bouw van St.-Bavo te danken heeft. Boudewijn stierf in 1087 en is begraven in zijn St.-Pieterskerk te Rijsel. Zijn vrouw Adela trok met haar twee dochters naar het klooster van Mesen dat zij gesticht had en waar zij abdis werd. Typisch is het feit dat ook deze Vlaamse graaf niet in Gent begraven ligt. Al onze oude graven liggen in Noord-Frankrijk ingebed. Waarom?

"Uit de Vita van Sint-Bavo uit de tijd van Karel de Grote (800) weten we, dat de secretaris Einhard lekenabt werd van de ganda-abdijen" zegt de historicus. Opnieuw de vraag: Van welk ganda? Want er bestaat nog een ander ganda dat met de streekbeschrijvingen uit de Vita van Amandus volledig juist overeenkomt.

Vooreerst heette **Amandus** feitelijk **Elnonensis** en ook **Trajectensis** en hij wordt ***nooit Gandavensis*** genaamd. Hij is slagzeker als 'episcopus trajectentium' in het klooster 'Elnonensis' gestorven. En we weten ook slagzeker in welke streek dat was. M.G.H.Passiones Vitaeque p.395 zegt in 't Latijn: "Pabula regio in qua monasterium Elnonense situm erat eaque Marcq et **Scarpe** rivis finiebatur" vertaald: **de Pévèle-streek** waarin het klooster van Elno gelegen is en waar de Marcq en de Scarpe ontspringen. De Peveleberg (104m) ligt tussen Rijsel en Douai. Amandus zou hier gemissioneerd hebben tussen 629 en 677. Het klooster van Elno zou niet in het beginstadium, maar iets later zijn ontstaan rond 647, zegt Stracke S.J. Doch Despriet zegt in *Geschiedenis van Frans -Vlaanderen* 1988 p.71: Koning Dagobert schonk in 634 liefst 10 000 ha. aan Amandus van Elno. In het jaar 646 "suscepit Amandus pontificalem trajectentium cathedram": hij nam de bisschopszetel van Trajectum-Trith nabij Valenciennes aan. Algemeen beweert men totnogtoe dat de Gentse abdijen van 629-630 zouden dateren. De tijd alleen doet er niet toe, maar de plaatsaanduiding kan een goede richtingwijzer zijn. Wij zitten waar de Elno samenvloeit in de Scarpe, die uitmondt met een ganda in de Schelde, die daar 'fluenta' heeft d.w.z. stroomarmen, wellicht vijvers en poelen. Want uit andere levensbeschrijvingen o.a. van Eligius of Elooi weten we, dat Amandus een Sint-Pieterskerk had bij traag vloeiende poelen. Welnu op de plaats die heden nog Amandus naam draagt, met verbinding aan de naam van de plaatselijke zijrivier van de Scarpe, nl. de Elno, komen we in de streek van Gandao te Saint-Amand-les-Eaux, waar ten huidige dage nog vijf waterbronnen zijn, waarvan er drie geëxploiteerd worden en waaruit wij wellicht dagelijks water drinken. Daarbij wordt vermeld dat er ten noorden grote bossen bij de abdij stonden. Hier in Noord-Frankrijk kloppen deze beschrijvingen perfect met de omliggende namen als Château de l'Abbaye (maar is wellicht van later), doch zeker met het grote Bois de Raismes. Van die gegevens bestaat er niets rond Gent. Opnieuw waarom? Bavo stierf in 659 in Elno, niet in Gent.

Wanneer we dit Franse stadje als centrumplaats bij de ganda van Amandus beschouwen, lijken **alle missioneringsgebieden en** gestichte **monasteria in deze omgeving** te liggen. U moet zich daarbij voorstellen dat door de historisch gekende Duinkerkense zeetransgressies er een hoge waterstand van de zee was en men kon varen van de Schelde en de Leie naar de Kanaalzone op de Franse Westkust, waar Amandus heengetrokken is. Hij voer zelfs naar de Sicambri en de oceaan : "per fluvios ad oceanum errores Sycambrorum coercet". Hij moest toen niet over Gent of Antwerpen varen om over riviertjes bij de Sicambri (Cambrin bij Lens) te komen. Zelfs de

bisschop Lullus van Doornik, kon met zijn gezellen nog in 750 op de Oude Schelde tot in het waterrijk land van de Friezen varen in één dag en nacht. Toen woonden de Friezen en de Saksen nog op de kuststreek van Noord-Frankrijk, anders was dat natuurlijk onmogelijk. Nu, dat is andere koek, die historisch bewezen is in mijn werk In de Spiegel der Geschiedenis uit 1996 en dat tegelijk een dubbelbewijs heeft gekregen door de plaatsnamen van het poëtisch oeuvre het Gudrun-epos, dat ook alle namen in Frans-Vlaanderen verifieerbaar maakt. Kras!

In de Vita van Amandus staat geschreven dat het bekeringswerk in de gandastreek moeilijk verloopt en dat niet alleen gelovigen maar ook monniken afvallig worden. Er zou dan ergens een mirakel gebeurd zijn met een (half-)dode en Pater Stracke die scherpe analyses heeft gemaakt over bepaalde heiligenlevens zegt zelf, dat het mirakel niet in Gent kan geschied zijn. Is dit soms al een tip in de goede richting?

Ongezouten zegt Ontspoorde Historie van A. Delahaye op p. 44:" Nijmegen en Utrecht hebben in de 7e eeuw onmogelijk bestaan o.a. door de zeetransgressies van die tijd. **Daarom betekent Gandavum in de teksten van toen evenmin Gent**. De stichting van de **St.-Baafsabdij** van Gent **door Amandus** is derhalve **niet denkbaar**. En evenmin zijn Amandus' werkzaamheden in ons Limburg en Noord-Brabant mogelijk, om van Friesland helemaal te zwijgen," zonder te zeggen dat de voornoemde Arnold van Gent ooit het Nederlandse Friesland heeft bezet. Wat een klucht! Jammer genoeg een historische klucht.

Het lijkt dus zeer moeilijk om Amandus zelf abdijen te laten stichten in Gent, zij het in plaats, zij het in tijd. Wie het anders beweert, riskeert grote leugens te verkondigen. Ten andere, de missieplaatsen rond St.-Amand-les-Eaux, geheten naar zijn Latijnse naam Amandus-Elnonensis, passen allen zeer goed in het geografisch kader en de christelijke missionering van die tijd. Amandus was te Saint-Amand (en - of Elno), te Marchiennes a/d Scarpe, te Doornik a/d Schelde, misschien te Ronse en te Leuze betwijfelt V.d.Essen.

Bij Doornik ligt een zeker Blandain, gekend sinds de 5e eeuw met een oude abdij uit de 9e eeuw, wellicht een variant van Blandiniacum, waarover we handelen in ons tweede deel.

Andere vernoemde missieplaatsen zijn Barisis, Nantes, de volken Sigambri, Wascones en Slavones. Ook Beauvais is aangegeven, en Arras waar Servaas tevens 1e bisschop van Cambrai ca. 350 gestorven was en waar Amandus een Martinuskerkje aantrof. Eveneens wordt Crespin (Condé-sur-l'Escaut) als kloosterstichting uit 633-36 aangebracht door J. van Overstraeten die tevens nabij Marchiennes, Hamage (Wandignies) als abdijstichting van Amandus voorstelt (uit Vita Rectrudis).

Over de manier van valse historische documentatie zoeken zei Gideon Kruseman: "Niets is zo verwonderlijk als de avonturenroman die Geschiedenis heet." Specialisten in het aaneenlijmen van halve waarheden zijn nog flink in trek, wist A. Delahaye al lang. Maar zij bestaan nog.

Dus de Ganda-abdij van Gent, St.-Baafs geheten, is geen eigentijds huis van Amandus, zeker zonder mirakels en zonder volle aflaat. Juist daarom laten wij niet af om met een revisie, een eerlijk antwoord te vinden.

Trajectum in Frankrijk (1)

Het bisdom van Willibrordus (circa 700 N.C.) had zijn zetel in een plaats "Trajectum". Dat zeggen diverse bronnen. Zonder uitzondering gaat het om afschriften van eeuwen later. De traditie past de naam toe op Utrecht, zij het met nogal wat twijfels en slagen om de arm.

Door A.C Maas

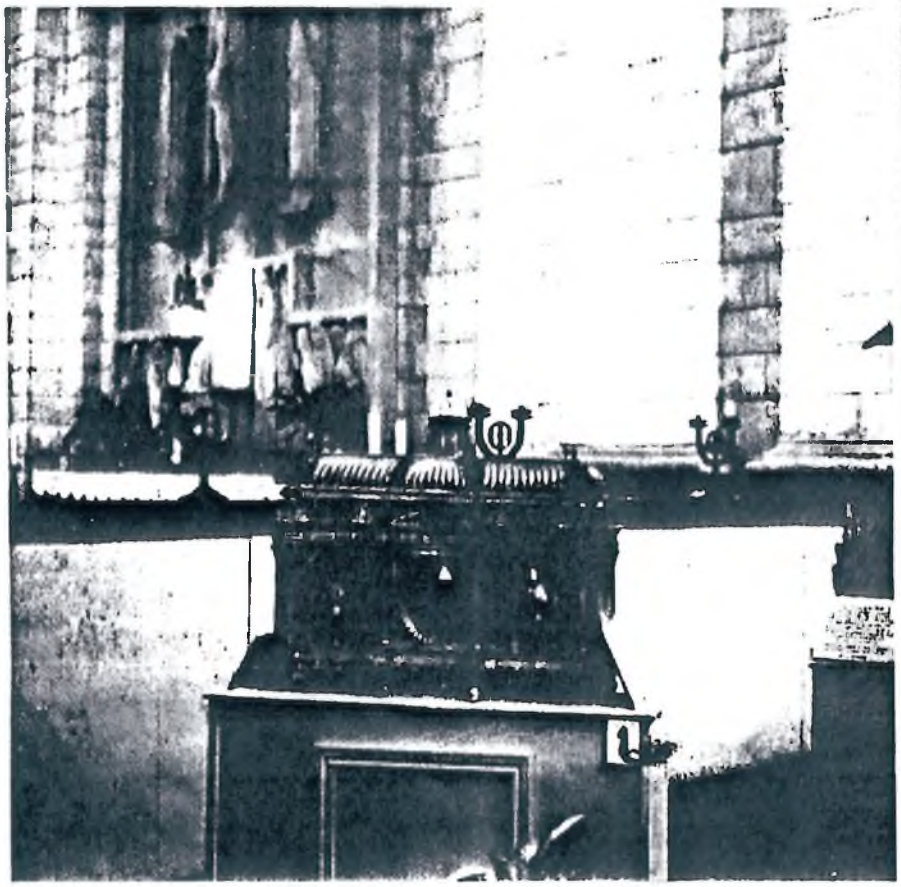

■ ***Willibrordus schrijn in de kerk van de Abdij van St. Vaast (Atrecht).***

Alberdink Thijm noemde Willibrordus in zijn Willibrordusbiografie (1861) nog vol overtuiging: Apostel van Nederland. In 1939 publiceerde de historicus P.C. Boeren het levensverhaal van Willibrordus onder de titel: Apostel van Noord-Brabant. In beide biografien werd gewezen op de "Limburgse relaties" van Willibrordus, zoals de samenwerking met bisschop Lambertus (rond 700 N.C.), maar zijn bisschopszetel werd niet gekoppeld aan Maastricht. In 1998 is dat wel gebeurd in een publicatie van de Maastrichtenaren J. Kreyns en L. Pirson.

In verband met het "Trajectum" van Willibrordus is er nog een andere mogelijkheid die onder ogen gezien moet worden: deze komt voort uit een theorie van de archivaris Albert Delahaye. De hoofdzaken daarvan worden hier nu op een rijtje gezet.

Delahaye heeft zich afgevraagd waar in de Romeinse tijd de plaats Trajectum gelegen heeft. De enige klassieke tekst die de plaats Trajectum noemt is het Itinerarium Antonini (derde eeuw N.C.?), een soort reisgids, het reisboek van Antoninus. Deze plaatsnamengids wordt vaak bestudeerd in samenhang met de zogenaamde Peutingerkaart, dat wil zeggen een soort wegenkaart uit de vierde eeuw N.C.. Beide documenten zijn uiteraard ook weer overgeleverd in afschriften van vele eeuwen later.

In tegenstelling tot veel historici legt Delahaye de noordgrens van het Romeinse rijk niet langs de Nederlandse Rijn (waar de Romeinen wel een vooruitgeschoven "verdedigings"-linie hadden tot circa 250 N.C.), maar langs of nabij de grens van het Romaanse en Germaanse taalgebied. Deze grens is in de loop van de eeuwen steeds in beweging geweest en gedurende het tweede millennium steeds meer naar het Noorden opgeschoven, de laatste eeuwen doelbewust via de taalpolitiek van Frankrijk.

Tot aan de rivier de Somme heeft het Germaanse (Dietse , Vlaamse of Nederlandse) taalgebied gereikt. Als u Noord-West-Frankrijk met enige aandacht doorkruist, dan komt u onze taal en cultuur op tal van plaatsen tegen. Een indrukwekkend en meteen ook overtuigend voorbeeld is Arras, een Nederlandse stad in Frankrijk, voorheen Atrecht (Kwaadrecht) geheten. Als u in deze stad de Sint Vaast-abdij bezoekt, dan zult u daar een schitterende schrijn aantreffen met relieken van ..... Willibrordus.

Delahaye is op grond van de studie van klassieke schrijvers en vooral van het Itinerarium en de Peutingerkaart, tot de conclusie gekomen dat het Romeinse Trajectum onmogelijk Utrecht kan zijn, maar dat het op een bepaald wegenknooppunt in Noord-West-Frankrijk lag, en hij komt uit op de mogelijkheid van Tournehem, gelegen tussen Atrecht en Sint Omaars. Het is boven alle twijfel verheven dat Noord-West-Frankrijk in de Romeinse tijd een uitzonderlijke belangrijk gebied was. Dat vindt voornamelijk zijn oorzaak in het feit dat de grote Romeinse wegen (vanaf Straatsburg, Trier en Keulen) alle naar het nauw van Calais (= Kales) liepen, vooral naar de plaats Boulogne(= Boonen) waar de koninklijke weg vanuit Milaan eindigde.

Als u een indruk wilt krijgen van het belang van het Romeinse rijk in Noord-West-Frankrijk dan kunt u het beste via Brussel en Bergen (Mons) naar Bavay rijden waar u dan de opgegraven ruines van de Romeinse bouwwerken kunt bewonderen. In Bavay kwamen zeven wegen samen. Deze wegen liggen vaak onder nu nog bestaande wegen. Voor zover dat niet het geval is zijn ze tegenwoordig vaak op te sporen met nieuwe fotografische technieken vanuit vliegtuigen en satellieten.

Delahaye ging als volgt te werk: hij accepteerde plaatsen waarvan onomstreden was dat ze in de tijd van de Romeinen de betreffende naam droegen en vervolgens ging hij uit van de afstanden in mijlen die in het Itinerarium en op de Peutingerkaart stonden. Aldus werkende kwam hij tot de conclusie dat de Noordelijke route uit die documenten als volgt liep: Straatsburg - Trier - Bavay - Boulogne. En op en nabij deze route lag volgens hem: Trajectum. De visie van Delahaye is door hem uitvoerig onderbouwd, is beslist fascinerend, maar vindt weinig erkenning.

- Reacties en documentatie: 040-2016283
- Publicaties van Delahaye: Hof 6 4854 AZ Bavel

23-2-99.

Kerken in de Regio

Trajectum in Frankrijk (2)

Noord-West-Frankrijk was in de Romeinse tijd verkeerstechnisch en economisch een zeer belangrijk gebied, ongetwijfeld vanwege de relatie met het scheepvaartverkeer (en de handel) en vooral ook in verband met de kortste oversteek naar Engeland.

Door A.C. Maas

■ *De stad Arrus(Atrecht)*

Waarom zouden Angelsaksische missionarissen - zoals Willibrordus- niet juist daar naar het vasteland overgestoken zijn, kan men zich afvragen. Dat Noord-West-Frankrijk lange tijd onvoldoende in beeld is geweest, komt volgens Albert Delahaye door het feit dat de traditionele geschiedkunde niet of onvoldoende heeft onderkend dat de Romeinen in hun teksten over Gallia, Germania en Brittanica meer westelijk georienteerd waren als ze het over het Noorden hadden.

Deze constatering is zelfs nu nog aannemelijk te maken. De Noordzee (op oude kaarten "Mare Germanicum" genoemd) en de vroegere Zuiderzee hadden ook Westzee en Oosterzee kunnen heten, maar kijkt u ook eens naar de ligging van de Wester- en Oosterschelde (beter is: Noorder- en Zuiderschelde), en zo zijn er nog diverse toponymische aanwijzingen (zoals Oostergo en Westergo en Noordkerke en Zuidkerke). Ook erg interessant is het feit dat zeer oude landkaarten niet "Noord=boven" geprojecteerd zijn maar "Oost= Boven". Deze zaken geven in elk geval te denken.

Delahaye is onder meer door deze bevinding ook de teksten met betrekking tot de Rijn (Renus) anders gaan interpreteren. Hij komt tot de stellingname dat in de klassieke teksten (bijvoorbeeld van Ceasar, Virgilius, Strabo, Tacitus en Ptolemeus) met de Renus steeds de rivier de Schelde bedoeld lijkt te zijn. Door dit alles worden locaties in onze historie van het eerste millennium als het ware 90 graden naar links gedraaid. De visie dat met Renus in een groot deel van het eerste millennium Schelde is bedoeld, roept veel twijfel en ongeloof op. Schelde is toch "Scaldis", en zo'n naam staat er toch ook op de Peutingerkaart om maar iets te noemen.

Gaat men de betreffende teksten met "geografische" ogen zorgvuldig lezen, dan ontstaat er toch een verward beeld: nu eens denkt men wel degelijk aan "Altvater Rhein", dan weer aan Noord-West-Frankrijk tot aan de Schelde-mondingen. Wellicht is het goed om te benadrukken dat in de traditionele visie op de Peutingerkaart ook heel wat onzekerheden en ongerijmdheden zitten. Ik citeer hier P.Stuart in de alomgeprezen Nederlandse uitgave van de Peutingerkaart: "Er worden meer vragen opgeroepen dan antwoorden gegeven".

De Nijmeegse hoogleraar J.E. Bogaers heeft op diverse plaatsen aangegeven dat met Rijn in elk geval ook Waal bedoeld moet zijn en dat het eiland der Bataven onmogelijk met de Betuwe vereenzelvigd kan worden. Verder wijs ik nog op enige merkwaardigheden in verband met deze kwestie. Veel historici houden staande dat Antwerpen in de pagus Rien (=Rijn) lag en de Duitse stad Rheine ligt aan de Eems.

Zo zijn er nog tal van bijzonderheden te noemen. De conclusie moet op dit moment luiden dat Albert Delahaye gekomen is met een treffende algemene diagnose ("Mensen, de zaken kloppen niet"), maar het is wel de vraag of zijn "oplossingen" (door hem meestal "bewijzen" genoemd) juist zijn. Mijn afweging (na vele jaren deze misschien wel ontspoorde discussie gevolgd te hebben) is op dit moment als volgt te formuleren.

Ik denk dat de in de teksten genoemde "Ostia Rheni"(= mondingen van de Rijn) de uitmondingen van de Schelde kunnen zijn. Wie goed op tal van kaarten kijkt (van de allerouderste tot de huidige satelliet-fotografische), ziet dat het Rijnwater in feite voor een groot deel in deze delta terecht kwam en komt. Ik spreek daarom bij voorkeur van het Rijn-Schelde-Maas-complex.

In een periode van regressie (lagere stand van het Mare Germanicum = Noordzee) liepen de Ostia Rheni via de Vlaamse banken door tot Noord-West-Frankrijk, nabij de kortste oversteek naar Engeland. In zulke perioden ging het om een gigantisch mondingen-complex. Zo hebben de Romeinen de Rhenus-mondingen in de beginperiode van hun heerschappij gezien. Maar in tijden van transgressies (hoge waterstanden) ontstond een totaal ander beeld, zeker in een gebied dat toen nog onbedijkt en duinloos was. De mondingen van het Rijn-Maas-Schelde-complex kwamen toen boven een deel van het huidige Noord-Brabant in een waddenzeegebied uit.

Dit hebben de Romeinen zien gebeuren vanaf circa 250 jaar N.C. toen ze laag-Nederland moesten verlaten, op de vlucht voor het water. En juist deze situatie is mogelijkerwijs aan de orde als het Itinerarium en de Tabula Peutingeriana van toepassing zijn. Het is dan een redelijke hypothese om ervan uit te gaan dat deze documenten geen informatie geven over de lage Neder-landen.

Het lijkt er sterk op dat we in ons land voor deze waterhistorie veel meer belangstelling gaan krijgen. Het watermanagament is immers in opmars. Het zou -historisch gezien- erg gek zijn als het derde millennium ons niet een transgressie zou bezorgen. Waarschijnlijk zijn we er beter tegen gewapend dan ooit tevoren.

- Reacties en documentatie: 040-2016283
- Publicaties van Delahaye: Hof 6 4854 Bavel

27. Bertelindislaan

Tussen Bergstraat en Ansbalduslaan.

Zij was een zus van Aengibald en Ansbaldus en wordt vermeld als 'Deo Sacra, femina illustris'. Ze woonde rond 712 op Waalre's grondgebied en wordt beschouwd als de eerste Brabantse non.

12. Ansbalduslaan

Van Willibrorduslaan naar Willibrorduslaan.

De schenkingsakte van 1 oktober 705 is door Aengibaldus opgemaakt en ondertekend o.a. door Ansbaldus, broer van Aengibald. Hij was monnik en een broer van Bertelindis. Hij verbleef in 712 als Ansbaldus in Waalre en trad 5 jaar later in het klooster van Susteren in. Geschiedschrijver mgr. Bannenberg betwijfelt of Ansbaldus de eerste zielzorger van Waalre was, omdat hij pas in 718 in het klooster ging. Deze laan heette eerst Willibrorduslaan.

Nieuwe publicatie van Albert Delahaye !!!

Tekst 41
710. Schenking van zuster Bertilindis.

De godgewijde (zuster) Bertilindis schenkt aan bisschop Willibrord haar moederlijk erfdeel in de plaats Hoccascaute aan de rivier de Dudmala in de pagus van Taxandria, een bos en goederen in een andere plaats Hulislaum, en in een andere plaats Heopordum. De akte is opgenomen te Cale.

Bron: Wampach, Quellen, nr. 17.
Camps, Brab. Oork. nr. 4.

Nota 41-1. Hoccascaute is Chocques op 5 km oost van Béthune. De rivier Dutmala is een vervalsing van Duplao (de Deûle). Hulislaum is Hulluch op 6 km noordwest van Lens. Heopordum is Haubourdin op 5 km zuidwest van Rijsel. Een en ander vormt een redelijke situering van het goederenbezit van één persoon, dat als een erfdeel wordt beschreven. Cale is Challes-sur-Marne ten oosten van Parijs, welke determinatie door alle historici wordt aangenomen, ook door Camps die er desondanks niet door aan het denken werd gezet. Was het al een klinkklare zotheid een kloosterzuster uit de omgeving van Parijs een moederlijk erfdeel toe te bedelen in een Brabants gebied, waar op dat tijdstip geen spoor van enige bevolking is, nog veel erger is met de determinaties aan te komen zetten die de abdij van Echternach ondanks haar vervalsing van de Dudmala nooit heeft voorgestaan, zodat Camps het niet alleen beter weet dan iedereen, maar ook beter dan de abdij van Echternach.

Tekst 44
712. Schenking van Ansbald.

Ansbald, zoon van Willibald, schenkt aan bisschop Willibrord zes hoeven met toebehoren op de plaats Diesne in de pagus van Taxandria; eveneens zes hoeven met toebehoren op de plaats Levetlaus aan de rivier de Dutmala in de pagus van Taxandria. De akte is uitgegeven te Waderloe.
Bron: Wampach, Quellen, nr. 21.
Camps, Brab. Oork. nr. 6.

Nota 44-1. Diesnes is Thiennes op 5 km oost van Aire. Levetlaus is Laventie op 15 km noordoost van Béthune. De rivier de Dutmala klopt niet, daar Laventie in de buurt van de Lys ligt. In de oorspronkelijke tekst zal wel Lippia gestaan hebben. Waderloe is Wattrelos.
In het Testament staat: "Ansbaldus schonk mij de villa Diosne in de pagus Taxandria aan de rivier de Digena". Blijkens de akte bestond de schenking uit zes hoeven land; het Testament maakt er de gehele villa van. De rivier Digena is dezelfde die de oorkonden van St. Omaars Dilgia noemen, waar staat "in loco Waldringhem (Vaudringhen) super fluvium Dilgia". (Haigneré, Les chartes de St. Bertin, nr. 45).
In beide gevallen is de Lys bedoeld.

Een sage uit het Berner-Oberland

In het bekendste toeristengebied van Zwitserland, tussen de Berner Alpen en de Brienzersee, stroomt de rivier de Aare door het Haslidal. De bewoners van dit dal hebben elkaar van generatie op generatie overgeleverd dat ze afstammen van Friezen of Zweden die lang geleden, misschien ergens in de 4e eeuw, vanwege een hongersnood hun vaderland verlieten en zich vestigden in het Berner Oberland. En niet alleen de Hasliërs hebben dit verhaal, maar ook hun westelijker buren uit de dalen van de Kander, de Simme en de Engstligen beweren al van ouds her dat zij van Friezen of Zweden afstammen. Hun verre voorouders zouden zich bij Wimmis gesplitst hebben en zich over de dalen hebben verdeeld, maar elkaar nog jaarlijks ontmoet hebben op de pas bij Hahnenmoos, tussen Lenk en Adelboden. De banden tussen de Friezen/Zweden uit de westelijke dalen en die uit het Haslidal werden regelmatig opnieuw aangehaald. Zo werden er worstelwedstrijden georganiseerd die beurtelings te Frutigen en te Meiringen gehouden werden. Maar er waren er ook wel te Thun, Adelboden of op de Grosse Scheidegg bij Grindelwald.

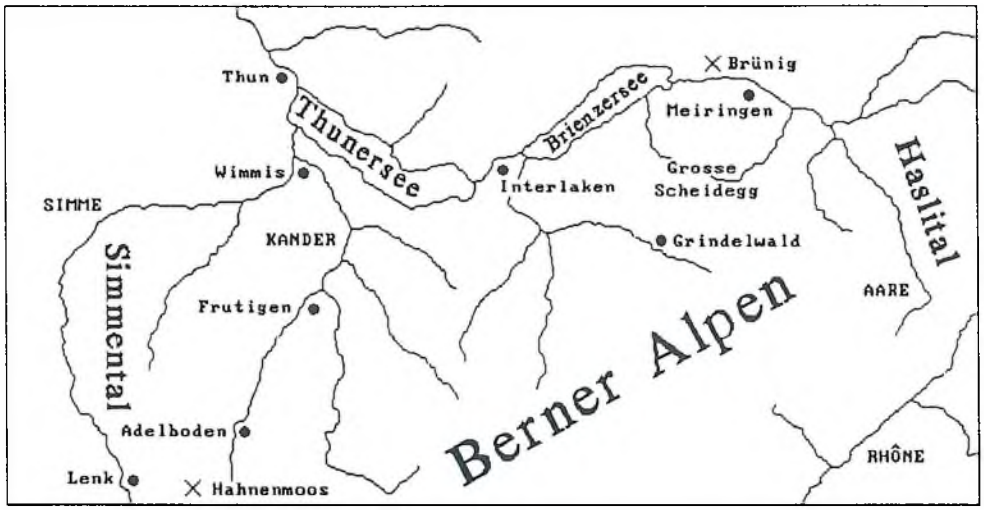

Dit geloof in een gemeenschappelijke afstamming van Friezen/Zweden is niet alleen door de Zwitsers zelf overgeleverd, maar komt als sage sinds de 15e eeuw in verschillende bronnen voor en is dus misschien wel 1000 jaar lang mondeling doorgegeven. De sage is door J.P. Wiersma, die aan de oorsprong ervan veel aandacht besteedde als volgt naverteld[1]:

Tijdens de regering van Gisbertus, koning van Zweden, en Christoffel, graaf van Oost-Friesland, was er tengevolge van een langdurig gebrek aan koren in Zweden en in Friesland een zware hongersnood ontstaan. Zoo ernstig was het lijden der inwoners, dat talloozen van honger zinneloos werden en onder vreeselijke lichamelijke kwellingen stierven. De koning riep de wijste mannen van zijn rijk op een landdag bijeen om met hen te beraadslagen over de maatregelen, die ter verlichting van den algemeenen nood moesten genomen worden. Men besloot een gebod te doen uitgaan, dat de door het lot aangewezen tiende man het land zou verlaten, met vrouw en kinderen en roerende goederen. Wie door het lot was aangewezen en onwillig zijn mocht, zou het hoofd verliezen; bovendien zouden de zijnen uit het land worden gezet.

1 Friessche sagen door J.P. Wiersma met houtsneden van Nic. J.B. Bulder. Zutphen 1936.

Zoo geschiedde het, dat uit Zweden zes duizend uitgewekenen zich op den heirweg naar het Zuiden begaven. Ook in Oost-Friesland was hetzelfde bevel uitgevaardigd, en toen de Zweden door het land trokken, sloten zich twaalf honderd Friezen bij hen aan. Zij kozen uit hun gelederen drie aanvoerders, met name Schwytzerus en Remus, beiden afkomstig uit Zweden, en Wadislaus, afkomstig van Hasius, een landstreek tusschen Friesland en Zweden. En zij besloten, steeds samen te zullen blijven en met elkander lief en leed, op zee en te lande, vreugde en droefheid in alle hetzij groote hetzij kleine dingen, welke God hun toezond, te deelen.

De eerste aanvoerder over de benden was Schwytzerus. Zij trokken door landstreken en over rivieren, door diepe dalen en langs hooge omgangen van bergen, en kwamen eindelijk, na het overwinnen van vele moeilijkheden en na in dorpen en steden te hebben geroofd, rijk aan roerende goederen aan den Rijn. Hier werd hun de pas afgesneden door de legers van de Frankische hertogen, die hen aanvielen, doch een zwaren nederlaag moesten lijden. De verworven buit werd over de drie benden verdeeld, waarna zij weer voorttrokken langs den Rijn en mettertijd in Brockenburg kwamen, een land met hooge rotsen en bergen, vele dalen en meren, in het hertogdom Oostenrijk. De landstreek beviel hun uitermate, want zij had veel overeenkomst met hun vaderland, dat zij verloren hadden.

In dit dal zette Schwytzerus zich met zijn scharen neer en bebouwde Schwyz (kanton Schweiz), want zoo noemden zij het in bezit genomen land, naar den aanvoerder en het oude Noorsche geboorteland. Maar het dal was niet groot genoeg om allen tot woonplaats te dienen. Een gedeelte trok onder den hoofdman Wadislaus verder in het land op tot aan den zwarten berg, die thans Brünig heet (kanton Unterwalden); zij bezetten het gansche gebied tot het Weissland, waar de Aar ontspringt, en gaven het dal den naam van Hasli, als een herinnering aan de streek hunner afkomst. Hier bouwden zij hutten, brandden het bosch af, kapten boomen, ploegden, zaaiden en namen vele voorzorgen teneinde het land vruchtbaar te maken. En waarlijk, het kostte hun veel tijd en moeite om dit woeste gebied in een aangenaam oord te herscheppen. Doch zij waren onvermoeid en God beloonde hun arbeid en inspanning. Want het land werd vruchtbaar, gaf koren in overvloed en voedsel voor talrijke kudden. Van grove stoffen vervaardigden zij kleeren; hun dagelijksch voedsel bestond uit kaas en vleesch en melk. Trouw stonden zij elkander bij en leefden in eendracht en vrede. De kinderen leerden handenarbeid en groeiden op tot mannen, groot en sterk als reuzen.

Op het eerste gezicht lijkt dit een nogal fantastisch verhaal, want het is niet erg waarschijnlijk dat de Zweden en de Friezen op precies hetzelfde tijdstip met precies dezelfde problemen te kampen hadden. En vervolgens precies dezelfde oplossingen kozen. Het is wel héél toevallig dat de uitgewekenen elkaar daarna ontmoetten en bovendien ongeloofwaardig dat ze onmiddelijk een bondgenootschap door dik en dun met elkaar sloten, want ze kenden elkaar niet en konden elkaar niet verstaan.

Toch zijn er, behalve de hardnekkigheid waarmee de Berner-Oberlanders aan hun verhaal vasthouden, een aantal zaken die er op wijzen dat zij inderdaad wel eens van Friese komaf zouden kunnen zijn:

- Er bestaat een treffende overeenkomst tussen de oude wetten der Friezen en die van de bewoners van het Haslidal. Als voorbeelden worden o.a. genoemd: de wettelijke gelijkheid van man en vrouw en bij het erfrecht de gelijkheid van zoon en dochter.

- Er is een bepaald type sagen dat behalve in het Berner-Oberland alleen in Friesland, Oost-Friesland, Sleeswijk en Noord-Friesland voorkomt. Het gaat hier om de z.g. "kerkbouwsage", waarin de plaats voor een nieuwe kerk door paarden of runderen wordt aangewezen[2].

- In de taal van het Berner-Oberland zijn Friese invloeden aan te wijzen. Als bijzonderheid wordt nog genoemd dat Hollanders haar beter verstaanbaar vinden dan de omringende dialecten.

Voor meer details raadplege men de aantekeningen die J.P. Wiersma maakte in zijn latere "Friesche mythen en sagen". Neemt men op grond daarvan aan dat de Berner-Oberlanders werkelijk een Friese achtergrond hebben, dan moet het voorkomen van Zweden in de sage nog verklaard worden. Stel dat de sage inderdaad de hoge ouderdom heeft die aan haar wordt toegeschreven (4e eeuw), dan is die verklaring voor bewonderaars van Albert Delahaye's werk niet moeilijk. Zij weten immers dat de Frisones (Friezen), de Suevi (Zweden) en de Halisii (Hasliërs) naaste buren waren (links boven op het kaartje).

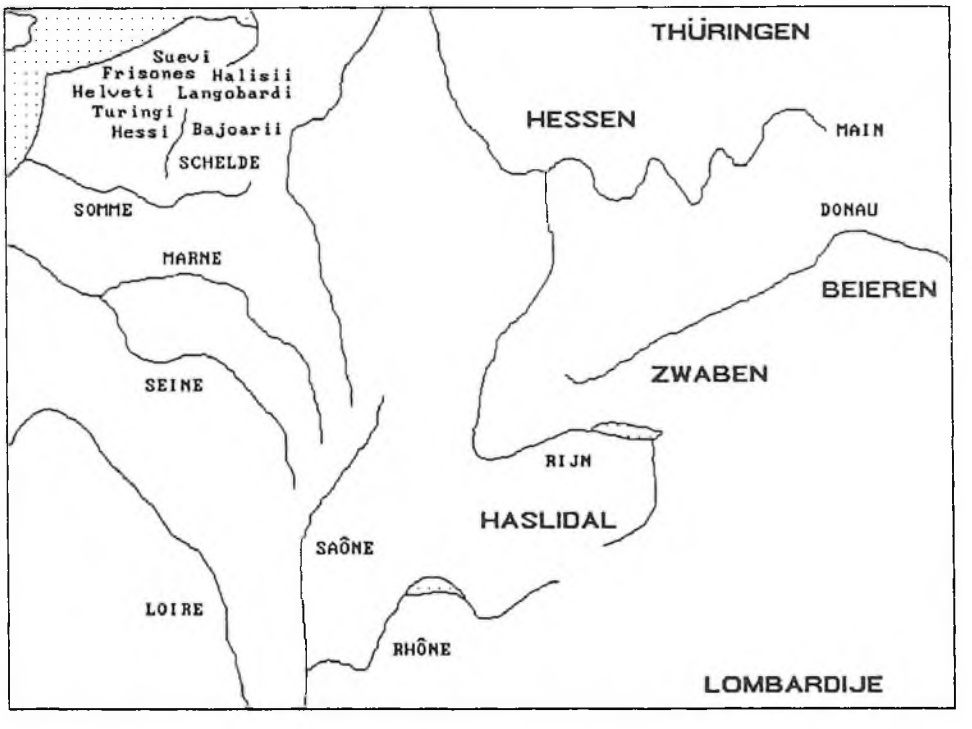

Het uitloten van een bepaald deel van de bevolking in deze sage is trouwens ook al een aanwijzing omtrent de oorsprong van de Berner-Oberlanders, want dat thema komt voor in meer Germaanse emigratiesagen, zoals die van de Longobarden en de Zwaben. De sage van de Zwaben lijkt zelfs frappant veel op die van de Hasliërs, hetgeen niet verwonderlijk is als men bedenkt dat "Sueben" (Sueven) beter vertaald

2 Tacitus schreef over de Germanen het volgende: *Maar een eigendommelijkheid van dit volk is het uitvorsen van voorspellingen en aanmaningen door paarden; op kosten van het algemeen worden (met dat doel) in de reeds genoemde heilige wouden en bossen witte en nog voor geen enkel menselijk werk gebruikte paarden gekweekt. Ze worden voor de heilige wagen gespannen, waarna de priester samen met de koning of de leider van de staat naast hen stappen en aandachtig hun gehinnik en gesnuif beluisteren.* (Tacitus Germania. Vertaald met inleiding en nota's door Marc Moonen. Antwerpen 1962).

kan worden met "Zwaben" dan met "Zweden". Ook de Friese versie van de sage van "Hengist en Horsa", die over de verovering van Britannië in de 5e eeuw gaat, begint met een verhaal over hongersnood en het uitloten van mensen die vertrekken moeten.

Een aantal elementen uit de sage van het Haslidal is met behulp van het werk van Albert Delahaye te verklaren. Bijvoorbeeld de mededeling dat de Zweden zich op "den heirweg naar het Zuiden" begaven en dat ze samen met de Friezen langs de "Rijn" trokken. Hier is natuurlijk niet de Rijn, maar de Renus bedoeld. En de heirweg naar het zuiden was één van de Romeinse routes vanaf het Nauw van Calais (Kales) richting Rome. Op het kaartje hiernaast is de tocht van de Friezen, "Zweden" en Hasliërs volgens Romeinse oriëntatie (zie ADB nr. 2) weergegeven. De bannelingen zwierven dus niet zomaar op goed geluk rond tot ze een geschikte vestigingsplaats vonden, maar ze gingen recht op een doel af, pal "zuidwaarts" langs de hoofdwegen van het Romeinse Rijk. Ook uit de sage van Hengist en Horsa blijkt dat de in (hongers)nood verkerende Friezen een deel van hun bevolking niet in het wilde weg ergens naar toe stuurde, maar altijd naar een plaats waar kansen lagen.

Intrigerend is de vermelding van Frankische hertogen langs de Renus. Er moet hier sprake zijn van voorouders van de Merovingische koningen. Zelfs een detail als de vermelding van "Oost-Friesland" kan op een zuivere overlevering berusten. Volgens de Romeinse oriëntatie woonden de Sueven (omgeving Kortrijk) ten "oosten" van de Friezen en waren de "Oost-Friezen" dus hun naaste buren. En tussen beide stammen in woonden de Hasliërs of Halisii (Halewijn = Halluin), overeenkomend met de landstreek "Hasius" uit de sage.

Er zijn Friezen die menen dat de naam van de Zwitserse stad Zürich is afgeleid van Zurich naast de afsluitdijk, maar kunnen beide namen misschien zijn meegenomen uit het tegenwoordige Surques, tussen Boulogne en St. Omer? (zie p. 465 van "De ware kijk..")

Zoals al gezegd wisten de "Friezen" en "Zweden" vrij goed wat ze deden en waar ze naar toe gingen. De tocht ging langs de oude Romeinse route's naar het zuiden, zoals beschreven op de Peutingerkaart en in het Itinerarium Antonini. Hier bijvoorbeeld twee wegen uit het "Het reisboek van Antonius" die ongeveer de kortste weg vormen tussen het oude Frisia en het Haslidal:

Weg 32: "De ware kijk" blz. 119, "Peutinger-kaart en Itinerarium Antonini van Frans-Vlaanderen" blz. 139

Lugduno	Leulinghen	|	Burginatio	Bourghelles
Albanianis	Alembon	|	Col. Trajana	Tressin
Traiecto	Tournehem	|	Veteribus	Visterie
Mannaricio	Merville	|	Calone	Calonne
Carvone	Carvin	|	Novesia	Feignies
Harenatio	Antoing	|	Col. Agrippina	Avesnes

Weg 25: "De ware kijk" blz. 118 bovenaan (omgekeerde volgorde), "Peutinger-kaart en Itinerarium Antonini van Frans-Vlaanderen" blz. 124

Col. Agrippina	Avesnes	Brocomago	Brumath
Bonna	Ohain	Argentorato	Straatsburg
Baudobrica	Lachaussée	Hulueto	Belval
Autumnaco	Audun-le-Roman	Monte Brisiaco	Brisach
Bingio	Vigny	Uruncis	Ungersheim
Noviomago	Laneuveville	Arialbino	Bazel
Concordia	Vorderweldenthal	Rauracis	Aarua
		Vindonissa	Willisau

We zitten nu in de buurt van Luzern, iets ten noorden van het Haslidal. De beschreven weg gaat verder richting Bodenzee (Brigantia - Bregenz). Veel van deze plaatsen zijn ook aan de bovenzijde van de Peutingerkaart te vinden. Daarop is te zien hoe men de Renus met de Rijn kon verwarren, want de rivier die op de Peutingerkaart bij haar uitmonding "Renus" heet, lijkt inderdaad in de buurt van Bregenz aan de Bodenzee te beginnen. De bovenste weg op de kaart kruist in werkelijkheid de Rijn, de Saar, de Moezel, de Maas, de Sambre, de Schelde en een aantal kleinere rivieren die wellicht ook tot "de stromen van de Renus" (= "grensrivieren") gerekend werden. Deze kwestie wordt behandeld in *Het 21e principe van de Peutinger-kaart* ("Peutinger-kaart en Itinerarium Antonini van Frans-Vlaanderen" blz. 78).

Het overstappen van weg 32 op weg 25 is vrij willekeurig bij Avesnes-sur-Helpe gelegd, maar beide beschreven wegen hebben meer plaatsen gemeen en er zullen nog talloze andere mogelijkheden geweest zijn om over gebaande wegen van Lugduno naar Vindonissa te komen[3]. De voorvaderen van de Hasliërs hebben zich in ieder geval geen weg door de wildernis hoeven banen. Ze konden kiezen uit vele routes langs Romeinse wegen.

De sage van het Ober-Haslidal is een vertelling waaraan in de loop der eeuwen zó weinig is veranderd, dat het verhaal in het licht van een juiste geschiedkundige theorie gemakkelijk te plaatsen is. Dat men de Sueben in de loop der tijd met Zweden is gaan verwarren is logisch, want de immigranten kwamen volgens de overlevering uit het noorden en na het verdwijnen van de Romeinse oriëntatie in de 13e eeuw kwamen in dat opzicht alléén mensen uit Zweden nog maar in aanmerking. Vandaar dat de verteller ze eerst over rivieren, diepe dalen en hoge bergen liet trekken, voordat hij ze bij de "Rijn" liet aankomen. In werkelijkheid woonden de Frisones, Suevi en Halisii vlak bij de Renus en begon de tocht langs bergen en dalen pas later.

Sagen en legenden uit de Vroege Middeleeuwen zijn vaak minder sprookjesachtig dan ze lijken. Waarschijnlijk kunnen ze bijna allemaal een bijdrage leveren aan onze kennis van het verleden, mits ze met de juiste geschiedkundige theorie worden benaderd.

3 Albert Delahaye's reconstructie van de Peutingerkaart en het Itinerarium Antonini is waarschijnlijk correct op het punt dat ze geen wegen in het tegenwoordige Nederland bevat, maar er zal aan de door hem genoemde locaties wellicht nog bijgeschaafd moeten worden. Vooral de wegen met lussen, zoals nr. 25, zijn zijn niet erg overtuigend. De identificatie van Colonia Agrippina met Avesnes-sur-Helpe lijkt in ieder geval wel juist.

Zijn de huidige Friezen wel Friezen? *door Joël Vandemaele*

In een Nederlands tijdschrift met zulke informele reputatie als *Spiegel Historiael* Nr 5 jg. 33, mei 1998, lezen we wat uit de pen vloeide van Hr. Jos Bazelmans : *Zijn de Friezen wel Friezen? Deze van Tacitus en deze van de Frankentijd. Waarschijnlijk niet...*

Is dit nog ernstig? Laat deze redactie zich looien door bepaalde gelaarsde geleerden?

De grote vraag is: Over welke Friezen wordt er gesproken? Want eerst moet U het werk van Albert Delahaye kennen om uit honderden klassieke teksten en kronieken te weten, dat Oud-Frisia in Noord-West-Frankrijk en West-Vlaanderen lag. Eveneens heb ik dit én met klassiekers én met het *Oera Linda Boek* én met het *Gudrun*-epos aardrijkskundig aangetoond. Wie dat niet weet moet eens al de streek- en plaatsnamen in die regio nagaan. Het krioelt van Fries-Saksische namen aldaar met Fré-, Fresnes, Fresnoy, Fresse, Fressin, Frissinghe, en thun, ing, inghem. Waarom? Dat is historisch de oudste oriëntatie. Nederland moet de eigen volksgeaardheid van de Friezen erkennen, maar wil schijnbaar niet weten van een 'speciaal volk' binnen hun staatkundig bestel.

Etnisch gezien, komen de Frisii of Frisones in de klassieke teksten uit Frankrijk en zij bezetten hoofdzakelijk de kuststreken, de rivierbeddingen en de eilanden met hun stuurlui. In het Fries Handschrift het *Oera Linda Boek* (O.L.B.) werden zij Sturar geheten, zodat de Romeinse historicus Plinius (100 na Chr.) de eilandbewoners met hetzelfde woord Sturii noemde. En Plinius heeft eilanden genoemd zoals Tastris (Testerbant), Austravia (Ostrevant) Actania (Acquin), Burcana (Bourecq-Béthune), waarvan de namen nog in Frankrijk bestaan en niet in Nederlands Friesland. Pure historie! Niet alleen in Romeinse tijd, maar zelfs nog ten tijde van Karel de Grote (800) woonden die Frisones en Saxones in Frans-Vlaanderen (verderop hierover meer).

Naast de binnenlandse burchtnamen, die wij verderop vernoemen, hadden die Oud-Frisii ook vestigingen in de Skenlanden (Skandinavië), in Zweden met Götesborg (Godaburcht in O.L.B.), in Noorwegen met Lindesnes naast Kristiansund (Lindaburcht of Lindasneus in O.L.B.). In Denemarken zijn ook veel Keltische cultuursporen gevonden uit Proto-Friese tijden. Daartegenover zijn er in Friesland zelf bitter weinig sporen van menselijk verblijf gevonden uit de Romeinse tijden, uitgezonderd op een paar terpen. Als men daarbij het historisch zeepeil nagaat, was toen de helft van Nederland onder water. Harde realiteit. Zelfs een Arabische reiziger uit de 10° eeuw beschreef Friesland als een "droog geworden zoutmeer". Er was geen algemene bewoonbaarheid mogelijk.

Dat de Friezen wel in Frankrijk woonden tot rond de jaren 800-900 is niet alleen door Oera Linda bewezen, ook door de Romeinen die hun stedennamen op hun wegenkaarten bewaarden en door een letterkundig werk, het Gudrun-epos dat in die oude streektaal is geschreven. Daarin staan namen vermeld, die aardrijkskundig dezelfde regio als Oera Linda aangeven. Waarom? Blijf dus logisch denken. Een inplanting vanuit Friesland of Saksenland naar Frankrijk is onmogelijk aan te wijzen, noch in de prehistorie, noch in geschriften van Romeinen, noch van de Middeleeuwen, noch met de gewezen zeetransgressies (200-800), zeker

niet met archeologie ... De opgravingen van Ezinge, van Tritsum, van Wijnaldum - "met zijn megalomane verhalen" zegt R. van Veen terecht in A.D.B. Nr.5 1998 p.20 - en naar de zogezochte koningsgraven nabij Sexbierum (Friesland) leverden weinig op. Het oude Sexbierum is feitelijk Bierne bij Duinkerken. Men heeft ca.1990 wel vorstelijke graftomben van liefst 4000 jaar oud gevonden in Oud-Frisia. Te *Fresnes*-les-Montauban (Arras) vond men het graf van een vorstin, en in die nabijheid werd de beroemde heidense tempel van Famfana (Fampoux) afgebroken door de Romein Germanicus toen hij de troepen van Bructeri (Broxeele) en Tubanti (Thun) ontmoette die de Romeinse wegen bezetten (Tacitus in *Annales* I, 49-50). Ook te *Fréthun* (Calais) ligt een vorst (Apol uit O.L.B.) in een grafheuvel. Dit is ontdekt toen men de T.G.V.-treinlijn aanlegde naar Rijsel en naar Sangatte. Tevens zijn daar cultuursporen gevonden uit de verre prehistorie. Feiten zijn feiten en de archeologie zal de historische realiteit naar voor brengen. Zie welke sporen van Neanderthalers zeer recent te Veldwezelt (B.) werden gevonden, 100.000 jaar oud getuigt P. Vermeersch van de Katholieke Universiteit Leuven. Wie dacht ooit dat dit bij ons waar kon zijn? Die feitelijkheid is onuitwisbaar. De geografische realiteit van Frieslands verleden moet dus anders bekeken worden. Bazelmans zit met een foutieve oriëntatie in het hoofd. Hij zou zijn grote kennis van klassieke teksten moeten richten naar het Fresia dat A. Delahaye ontdekte. Dat ware wijs.

Daarbij, wie uitsluitend op wat archeologie vertrouwt, moet ook oppassen voor al te vlugge argumentaties uit een scherpe steen, een gevonden potscherf, een muntstuk, een stuk rottend hout, een paar greppels die op bewoning 'zouden kunnen' wijzen, enz. De vondsten moeten in overeenstemming staan met andere takken van wetenschap en cultuur. Eenmaal zal Nederland een selectieve keuze moeten maken. Het historisch probleem ligt niet bij de 'anderen'. Tegenspraken onder archeologen die heden in Israël en Egypte de tijd van Josua en Mozes 'bewijzen', elk aan de hand van zijn ruïnes, moeten die gegevens geschraagd zien door andere elementen uit geschriften of cultuur van dezelfde periode aan te halen. Alleen dan telt een bewijs.

Wat Bazelmans hier in zijn eigen visie vooropstelt, vatten wij kort samen.
De weinige archeologische vondsten uit Friesland en omstreken bezorgen niet de concrete archeologische, historische of toponymische elementen over de etniciteit van de Friezen. Men vindt de Friezen menigmaal vernoemd in de Romeinse geschriften, doch daarna is er een hiaat geweest in de bewoningstijd, zelfs een ontvolking, "mogelijk door de verhoogde activiteit van de zee." De naam van de Friezen uit de vroegmiddeleeuwse tijd zou "door buitenlanders opnieuw in roulatie gebracht zijn in Friesland". Feitelijk reduceert men hier het Fries aanwezigheids-probleem tot de vraag: "De Friezen uit de Romeinse tijden en deze uit de 7^{e} eeuw waren inderdaad Friezen. Maar hoe was de tussenliggende periode?" Men beweert dat de laatste vermelding van Friezen in Romeinse tijd al in de 4^{e} eeuw valt, nl. in de lofrede aan de koning die "de Frisii verslagen heeft die in Gallië gevestigd worden."

Om deze stelling te staven, minimaliseert Bazelmans de schriftelijke gegevens erover. Hij betrekt de Byzantijn Procopius erbij met zijn geschiedenis over *De oorlog van Justinianus*, waar Friezen genaamd zijn bij Angili en Brittones. En met het raadselachtig volk de Varni, zit hij zonder enige historische oriëntatie in Friesland. Zelfs een vermelding van Friezen uit 580, over Chilperik, moet men niet **over**schatten: "U bent de schrik van de verste Friezen en de Sueven" precies alsof het hier slechts om een halve waarheid gaat.

"Toch spelen de Friezen een hoofdrol in de vroeg-6e eeuwse gebeurtenis rond de inval van de Deense koning Hygelac in het rijk van Theodorik." Dat klopt wel met Beowulf, zegt Bazelmans, maar is een letterkundig werk wel historisch betrouwbaar?

"Zelfs de Franken spraken over een *in Brabant gelegen pagus Texandrië*" en het volk van de Sycambri leefde schijnbaar landloos... En Gregorius van Tours spreekt over een Deense inval, maar nooit over Friezen. Sterker; men spreekt over een Friese koning Radboud uit de jaren 700 die Friesland en een groot deel van Nederland bezet hield. Tot hier deze samenvatting.

Is deze samenstelling een juiste visie of een manipulatie?

Men geeft immers toe dat er heel veel tekorten zijn, niet enkel archeologisch of historisch, doch zelfs toponymisch. Dat is al een te licht bevonden voorgerecht. Feitelijk vindt men in Friesland zo goed als niets uit de Romeinse tijd en de hoge zeestand is daarbij een historische werkelijkheid met de zeetransgressies vanaf 150-200. Een minimale bewoning uit die tijd bestond enkel op terpen. Dezelfde toestand bestond in uiterst Gallië, waar Cimbri, Tungri en Teutonen moesten wegtrekken door de zeeoverstromingen, zei Florus al in 120. Klaar? Het zeepeil zal in Nederland niet lager geweest zijn.

De 'Romeinse' Friezen woonden echter in Noord-Frankrijk alwaar de toponiemen uit de grond groeien als niet te delgen onkruid. Onvoorstelbaar dat men dit niet wil zien. (verderop).

Was de laatste vermelding van Frisii terdege ca. 350... en zelfs in Gallië? Dat land past perfect met de streek van bovenstaande toponymische plaatsnamen. Wat wil je meer?

Er is geen hiaat in de historische geschriften. In 425 zijn ook Frixagoren (Frisii) in Engeland met Batavi en Tungri opgesomd. Dat waren allemaal buren van elkaar, wat we verderop aantonen.

In de 5e eeuw zegt Julius Honorius in zijn *Cosmographia* 13, dat er Frisones woonden bij Quadi (Quaëdypres), bij Catti (Mont des Cats), Cherusci (Chérisy), Chauci (Choques) en Canninefaten (Genech-Lille). De Batavi zaten westwaarts van Catti, zei Tacitus. Zijn Germania lag in Frankrijk, niet in Nederland. Toen stond de helft van Nederland onder water. Er konden daar geen Friezen wonen tenzij op terpen, boten of paalwoningen. De vondsten zijn ten andere door iedereen toegegeven, minimaal...

Ca. 562 beschrijft de geciteerde Procopius in *De Bello Gothico* I, 12, 7-8 , de Renus in Gallia, die zijn mondingen (meervoud) en zijn meren in de oceaan heeft, oudsher door Germanen bewoond, nu door Franken (W.K.p 95). Diezelfde persoon noemde het Kanaal 'Mare Fresonicum'. Dat correspondeert opnieuw heel juist met de Renus van de Friezen uit het Oera Linda Boek en komt overeen met Ravennas' *Cosmographia* IV, 24: "De Renus stroomt onder Dorestates (soms ook Dorewic = Audruicq), in het vaderland van de Fresones (Oud-Vlaanderen) in de zee van de Oceaan (Atlantische). 'Apud Ostrevicum iuxta Salviacas oras secus Sangatinam' zegt het Latijn van de Historie van Ardres, dat is in de kuststreek nabij Sangatte in het huidige en het vroegere Frankrijk. Zonneklaar!

Met het volk van de Varni kan men niets doen in Nederland, want ze woonden immers in Varennes bij Rijsel, buren van Canninefaten, Saxones en Fresones.

De vermelding van Frisii bij koning Chilperik mag dus niet enkel **over**schat maar ook niet **onder**schat worden. Het mag niet tendentieus gericht zijn om een hiaat te maken. Die is er niet, noch historisch, noch toponymisch , zeker archeologisch niet, als je in de juiste streek blijft. Men mag het beeld niet vertekenen naar dit van latere tijden. Heden denkt men natuurlijk aan de huidige streeknamen als het Nederlandse Brabant e.d.. Zo zie je dan maar, dat de Frisii 'plots' naar Gallië gevestigd werden omdat uitdrukkelijk Gallië genaamd wordt in de tekst. Maar ze

woonden daar eenvoudigweg. Men zou in Friesland verdronken zijn in eigen leugens en in zee. Ernst Gideon Krusemann zei in *Troje lag in Engeland*, 1992: "Niets is nu eenmaal te verwonderlijk voor de avonturenroman die Geschiedenis heet." Het schijnt ook hier waar te zijn.

Men durft ook Sueven over de Oder zetten in de Atlas der Wereldgeschiedenis, (2,16, Davidsfonds 1998), en laten rondzwerven in de nabijheid van Saxones uit Duitsland, doch let wel, toponymisch leefden ze dichter bij Zwevegem en Zwevezele in West-Vlaanderen, wel degelijk niet ver van Turingia (Doornik) met Tungri, naast het land van Saxones zoals Ravennas beschrijft (verderop hierover). Dat Turingia Doornik kan zijn i.p.v. Tongeren (B.) of Thüringen (D.) zoals hij vertaalt, vertelt historicus M. A. Wes uit Groningen zelf in zijn inleiding op de *Historiën* van Gregorius van Tours, Ambo - Baarn, 1994. In 1653 werd in Doornik per toeval het graf van Clovis' vader de districtscommandant Childerik († 481) gevonden, met veel rijke schatten, "*begraven in Doornik alwaar hij **dus ook gewoond** zal hebben*". Ook de stad Kamerijk werd eerder ingenomen door Merovech. Zie hoever de Merovingers al hun vingers uitstaken ca. 430 tijdens het Romeinse Rijk.

En uit de Sueven, een groot 'vrij gebleven' volk dat Caesar nooit durfde aanvallen, zijn uiteindelijk de vrijen of Franken gekomen. Ons dialect spreekt nog van ' vrij en vrank'.

Ravennas zei daarbij dat de Dani uit het door oude volkeren genaamde Dania, niet de Denen zijn, doch uit het vaderland van de Nothomanni waren (Normandiërs). Er was geen rasechte Deense aanval, geen Deense koning in het spel.

En wat zegt het oudst gekende Dietse verhaal *Beowulf:* " Wij zijn volkskundig, Gothen lieden." Welnu, Gothi en Dani komen voor in Scithia Antiqua, zegt Ravennas, d.w.z. in Oud-Vlaanderen, waarnaast de Fenni (Fennes - Valenciennes) en ook Saxones en Fresones woonden vertelt dezelfde auteur. Dus ook dit verhaal komt van bij ons uit Oud-Frisia en Oud-Saxonia!

Alles sluit nog veel beter aaneen wanneer de "in Brabant gelegen *pagus* Texandrië " in Frankrijk gesitueerd wordt. Dat klopt niet in het Nederlandse Texel, wel in het Fries landschap van Oera Linda met zijn hoofdburcht Texalia (Escalles), Tecelia van Ptolemeus, en "zijn Oud-Texland of Texandrië er omheen". De naam Texandrië komt van de Tex of Wet der Friezen die op de burchtwanden geschreven stond. Zie Plinius in Hist. Nat. IV, 106: "De zijden van de Schelde (sic a.u.b.!) zijn bewoond door Texandrii met verscheidene namen als Menapii (Cassel), Morini (Terwaan), Marsaci (Marcquise of Marchiennes) bij de *pagus* Gessoriacus (Boulogne)." Dat is zeker een perfecte oriëntatie bij de oude *Schelde* of *Rhenus* in de streek van Boulogne. Een lesje in aardrijkskunde en in vaderlandse geschiedenis!

In oude teksten is Bracbantia de *pagus* ten noorden van Arras, bij Marcq- en Sailly-en-Ostrevant.

Opnieuw rijst de vraag: Spiegelke, spiegelke aan de wand, wie geeft het beste beeld van 't land?

En als men Sycambri uit 8 v. Chr. wil vernoemen en hen ook in de Frankentijd vermeldt, weet dan dat Sint-Amandus dit volk nog ontmoet heeft ca. 640, en wel degelijk nabij St.-Amand-les-Eaux in Frankrijk. De naam kleeft aan Cambrin bij Lens, wonend naast Morini, zei Orosius ca. 400.

Gregorius van Tours vernoemt geen Friezen. O.K. Maar Caesar noemde ze ook niet. In de *Historiën* vind ik ze inderdaad niet. Maar dat is per se geen argument. De Frisii werden toch historisch overwonnen door Drusus Germanicus in 12 v. Chr. en wel in Noord-Gallië. Caesar kwam ook nooit in strijd met Cimbri en Teutones die ook door anderen vermeld worden. Caesar was bang voor die soort Germanen die in 107 v.Chr. Rome plat geplunderd hadden.

Deze Drusus legde versterkingen aan tussen Gessoriacus (Boulogne) en Novesio (Feignies) en streed tegen Chatti en Suevi en hij stierf bij de oversteek van de Rhenus. Opnieuw in Frankrijk.

Gregorius sprak wel over drie civitates zonder namen. M.A.Wes vermoedt de bisdommen Doornik, Kamerijk en wellicht Terwaan.Vanaf 486 werd Doornik gesticht met Eleutherius. In St-Quentin was ook een vroeg bisdom, genoemd naar Caius Quintius die in 287 onthoofd werd met zijn twee diakens. Het bisdom St.-Quentin werd door Medardus ca. 530 overgeplaatst naar Noyon. In Kamerijk was Servaas (499-540) tevens bisschop van Arras. Terwaan kende Antimond in 507, met de verheffing van de lichamen van Victor en Ursus, Thebaanse martelaren. Dus Servaas uit Tongeren en Victor uit Xanten verdienen daar geen aflaten. Dat is grote historische kletskoek.

Gregorius had niets met het noorden of de kust te maken. Geheel zijn familie met 14 bisschoppen aan de macht, zat op erfelijke of moorddadiger zetels dan de schaarse christen noorderlingen uit die tijd. Gregorius is immers duidelijk niet vrij te pleiten van intentionele geschiedschrijving. De door hem ondersteunde of weersproken intriges bij benoemingen van ambten, komen duidelijk naar voor in zijn werk. De onderlegde Prof. M. A. Wes uit Groningen heeft daarop gewezen in zijn pertinente inleiding op de *Historiën*.

De meest amusante klucht vertelt Bazelmans over de 'Friese' koning Radboud die hij de helft van Nederland laat bezetten. Maar weet U dat de christenen hem probeerden te bekeren om aldus het koppig Friese volkje in te palmen binnen de Roomse muren van het katholicisme. Die Friezen hadden een eigen monotheïstische godsdienst waarop het christendom verscheidene van zijn liturgische feesten heeft ingeënt zoals 2 februari, Lichtmis, het Keltische lentefeest Beltaine. Het Juulfeest of midwinter, Epiphanie of verschijning van het licht, heden Driekoningen, werd later Kerstdag voor het Licht van de wereld uit het evangelie, Jezus Christus. De liturgische inenting op heidense feesten is nog sterker bewaard gebleven bij de Ieren.

Het is eveneens historisch waar dat men Radboud in de doopvont heeft gekregen te Sens in Frankrijk bij bisschop Wulfram. Hij trok zijn voet terug uit het water toen hij hoorde dat zijn familie die niet gedoopt was, in de verdoemenis zat. Hij bleef trouw aan zijn familie en bleef 'heidens'geloven. Welnu Sens was geen bisdom in Nederland en Wulfram was nooit aldaar..

Voordien was St.-Elooi sedert 639 bisschop van Veromandui (St.-Quentin), Doornik (sedert 626 samen met) Noyon, van Vlaanderen en Gandavum, met de volkeren Flandrenses, Andowerpenses, Frisones en barbaren. (Vita Eligii, H.d.F.III, p. 557). Die Flandrenses kunnen niet bij Frisones in Friesland gezeten hebben, wel bij de Nieuwlanders op Aanwerpgrond aan de Franse kust. Vandaar Nieulay en Andowerpium aldaar. M.G.H. V p.395 zegt: "ad Andowerpense in pago Rhenensium" dat niet Antwerpen aan de Rijn kan betekenen. De Frisones woonden in Frans-Vlaanderen zoals effectief het O.L.B. met zijn Rhenum en plaatsnamen aangeeft. Ook het vernoemde Gandavum is niet Gent, maar een riviermonding "in een streek waar nog niemand die volkeren had durven benaderen" zegt dezelfde Vita. Wij kennen Amandus in de streek of pagus Gandavo, waar de ganda of monding van de Scarpe in de Schelde komt, te St.-Amand-les-Eaux. Hij stierf als Amandus Elnonensis in zijn klooster te Elno bij de Peveleberg in Frankrijk.

Het lijkt ook interessant om weten, dat Wulfram bisschop was te Sens van 692 tot 720 en met toelating van Childerik III (695-711) en hofmeier Pepijn II, b i j het v o l k van de F r i s o n e s ging prediken, zij die buren waren van de Morini. Bron: Vita Wulframni, H.d.F. III, p. 637. Andere teksten zeggen dat hij zelfs met Willibrordus samengewerkt heeft. Dus...Nederland mag

wel Willibrordus vereren zoveel het wil, zoals ook Echternach of Epernacum doet, doch de historische levensrealiteit speelde zich af rond Epernacum of Eperlecques in Frans-Vlaanderen, want hij landde te Willebrordsant nabij Gravelines (Acta Sancorum, maart III, p. 146). In zijn kerkelijk kalender geeft Willibrordus bericht over zichzelf: 'In naam van de Heer kwam Clemens Willibrordus in 690 na de geboorte van de Heer **van over zee naar Francia..."** Hij was dus zeker niet in Utrecht noch Echternach om *naar het volk van de Friezen* te gaan waarvoor Rome hem opdracht gaf met de bisschopsnaam Clemens. Hij stierf niet in Utrecht noch Echternach.
Zoek maar naar de Clemenskerken op de Franse en Vlaamse kuststreken en naar de goederenlijsten van zijn abdij. De bewijzen stapelen zich op en wel op een controleerbare manier. Laat de teksten voor zichzelf pleiten. Het schrift bij zijn in 1712 gevonden gebeente in de kathedraal van Abbeville zegt 'apostel in Francia' en daar werd hij meer dan 100 jaar officieel vereerd. De kerkarchieven aldaar bewijzen dit nu nog. In 1803 kreeg Gravelines een relikwie.

Nog meer expliciet plaatsbepalend zegt de Lex Frisonum (wet v.d. Friezen) van Karel de Grote uit 802 dat dit volk toen leefde tussen het Fly (- Flevum of plaine flamande, met de Romeinse Flyburcht, Trajectum op de Romeinse wegenkaarten (Tournehem), waar Drusus logeerde in 15, ook Flyburcht genaamd in O.L.B.-), en Bretagne "usque ad Armorem"= tot de Armorische kust. Dat kan men niet anders vertalen. Nergens in Nederland past deze beschrijving tussen het Vlie en... De tekst spreekt klare taal.

Het is toch sedert 1970 bewezen door de luchtfotografie van Roger Agache dat hele streken van Noord-Frankrijk en België heel dicht bezaaid waren met Gallo-Romeinse villae, zelfs paalkuilen van hutten uit de prehistorie. Hier was continue bewoning. Nederland kan dat niet aanbrengen.

Alles bijeen gezien, zitten we met ongehoord grove vergissingen opgezadeld in de hedendaagse geschiedschrijving, omdat ieder zijn eigen waarheid verkoopt uit zijn persoonlijke vertaling en visie op delen van het verleden, die niet de algemene cultuurlijnen respecteert.

Nieuwe publicatie van Albert Delahaye !!!

INHOUD

Albert Delahaye:

De Ware Kijk Op... Deel II

Het Eerste Millennium
Historische Mythen van de Lage Landen

Omvang 600 blz., gebonden, formaat 170 x 240 mm, uitgebreid register.
Prijs (inclusief verzendkosten): 125 gulden, BEF 2500.

Voorwoord

1. **De dwaalwegen van de historische naamkunde**
2. **Roma locuta causa finita**
3. **Germania = Frans-Vlaanderen in de teksten van de 3e tot de 7e eeuw**
4. **De teksten over Frisia en Saxonia**
5. **De Dani van Normandië**
6. **Het bronnenboek van Nijmegen**
7. **De abdij van St. Willibrord te Eperlecques**
8. **De goederenlijst van het bisdom Traiectum**
9. **Overzicht van de Renus-teksten**

Register

Uit hoofdstuk 1: De dwaalwegen van de historische naamkunde

21. Het Naamkundig Woordenboek van Gysseling

Het als standaardwerk beschouwde Woordenboek van Gysseling is, merkwaardig genoeg, een van de grootst struikelblokken geweest bij de opheldering van de mythen. Het werd mij bij herhaling tussen de benen geworpen, ook door de auteur zelf die meende dat ik het niet heb geraadpleegd. Ik heb het bij herhaling geraadpleegd, al was het reeds om de vele foutieve determinaties te controleren en te signaleren die dit werk bevat. Maar het meest heeft mij teleurgesteld, dat ik er ca. 3000 plaatsnamen niet in heb aangetroffen, die eenieder toch mag verwachten in een naamkundig woordenboek van het Germaanse taalgebied. Ik behoef ze niet op te sommen, daar dit elders meer dan voldoende is gebeurd. Op een paar na slaat Gysseling alle namen van Traiectum over, van Frisia, van Aefternacum, van Werethina, van de Batua, en vooral alle namen uit de klassieken. Beweer dan niet dat dit een naamkundig woordenboek is. Het is de tragiek van Gysseling dat hij dit woordenboek op een veel te vroeg stadium heeft gepubliceerd, op een tijdstip dat hij de daarvoor in aanmerking komende bronnen nog lang niet allemaal had gezien, en hij natuurlijk niet kon ontkomen aan de mythen, omdat deze nog niet aan de orde waren gesteld. Hij had integendeel 'n 30 of 40 jaar aan onderzoek moeten besteden. Dan had hij zich op de eerste plaats niet over het paard laten tillen door overdreven lof, en op de tweede plaats niet zijn leven lang behoeven te vechten tegen kritiek . Want met alle waardering voor het vele goede, dat erin staat, is zijn Woordenboek beslist niet het laatste wat er op het gebied van de naamkunde valt te zeggen. Integendeel: in veel opzichten was het 't eerste, dat echter verdiept en bijgeslepen moest worden. De overwaardering van dit werk, vooral in Vlaanderen, heeft in feite het naamkundig onderzoek niet gestimuleerd doch geblokkeerd. De woordspeling, die hierin zit, is niet opzettelijk gezocht, maar nu ze er eenmaal staat, zie ik geen enkele reden om ze te veranderen. Met andere woorden: kom me niet meer aan boord met het Woordenboek van Gysseling, daar de namen uit de historische bronnen, waarover ik het heb, niet erin staan, en het volstrekt geen zin heeft een nietes-welles-spel te plegen met de etymologie Mannaricium = Maurik van Gysseling en de mijne van Mannaricium = Merville zolang hij de klassieke schrijvers blijft negeren.

De problemen liggen veel dieper, zelfs zó diep dat de naamkunde pas in een volgend stadium eraan te pas kan komen. Er dient een einde te komen aan de farce, dat mijn stellingen bestreden worden met foutieve determinaties en lokalisaties, die per definitie fout waren omdat de naamkundigen alleen een klein aantal plaatsnamen van de Peutinger-kaart pikten (zelfs meer dan de helft daarvan bleek niet plaatsbaar in Nederland !), maar de andere honderden namen uit de klassieken glansrijk lieten liggen, zelfs zonder hun lezers te waarschuwen dat zij er geen raad mee weten.

22. Zoekt eerst Germania, en de rest zal u worden toegeworpen

Wie een zinnig woord wil schrijven over Germaanse namen, moet natuurlijk beginnen met "*Germania*" van Tacitus te lezen, omdat deze het uitgebreidst over Germania heeft geschreven. Dat lezen moet dan wel op de juiste wijze gebeuren zonder de warboel van de mythen in het hoofd.

De Gallische stammen uit de Romeinse periode hebben in Frankrijk een massa streek- en plaatsnamen achtergelaten. Dit verschijnsel is zó bekend, dat ik mij ontslagen acht van de noodzaak er voorbeelden van te geven.

De voorafgaande hoofdstukken bevatten al tientallen van deze afleidingen. Hetzelfde moet zijn geschied met de Germaanse stammen, daar geen enkel motief denkbaar is waarom deze van dit natuurlijk proces zouden zijn uitgezonderd. Dit probleem is door Gysseling of Blok nooit aangesneden, zodat zij ten eerste een massa Germaanse namen gewoon maar overslaan, ten tweede de juiste streek van de overgeslagen namen niet hebben gevonden - wat de diepste reden was van de overslag - en zij ten derde het belangrijkste feit hebben gemist, namelijk dat vrijwel al deze namen in Romaanse of Franse richting zijn geëvolueerd. Men kan natuurlijk niet volstaan met Tacitus, daar de andere klassieke schrijvers bij elkaar nog veel meer Germaanse namen vermelden.
Ik kom weer eens terug op het fonetisch woordenboek. Wanneer alle namen waren geïnventariseerd, wel te verstaan uit het juiste gebied, zou een kind de éne identiteit ontdekt hebben tussen : Chauci en Chocques; Anglii en Englos; Aviones en Avion; Hermiones en Hermies; Manimi en Manin; Thuiantes en Thun; Mattiaci en Mastaing; Varini en Varenne.
Laat ik het dus simpel maar wel rechtuit zeggen: de germanistiek kent de wieg van de Germaanse namen niet, omdat de omstandigheden en de lang vervlogen tijd die met Franse vlaggetjes hadden getooid.
Reeds op deze grond mogen de naamkundigen zich wat bescheidener opstellen, daar zij de fundamenten van de historische naamkunde hebben gemist.

23. Afleidingen van persoonsnamen, gruwel van naamkundige woordenboeken

De naamkundige woordenboeken wemelen van de gevallen waar een plaatsnaam van een persoonsnaam wordt afgeleid.Dit gebeurt in de Franse, Duitse en Nederlandse naamkunde op vrijwel gelijke schaal.
Daar ik een heel andere opvatting heb over het ontstaan van plaatsnamen, weiger ik categorisch te aanvaarden, dat dit in zo groten getale zou zijn voorgevallen, en ik vrees dan ook dat het dikwijls gedebiteerd is omdat men geen andere zinnige naamsverklaring kon vinden, ofwel men niet de moeite nam in de geschiedenis van de plaats te duiken, het eerste en het juiste terrein waar men de verklaring van de plaatsnamen zal moeten zoeken. Het is m.i. alleen aan te nemen, indien er enig bewijs of aanwijzing is voor een dusdanige afleiding. Het wordt helemaal onaanvaardbaar wanneer er uit de duim gezogen persoonsnamen verschijnen, die nergens in de bronnen voorkomen en waarschijnlijk zelfs nooit hebben bestaan. Het vermakelijkste voorbeeld van dit genre vind ik de etymologie die de Franse naamkundigen van Douai geven. De naam van deze plaats zit voluit in Aduaco, wat men meteen ziet indien men op de Peutinger-kaart en in het Itinerarium Antonini de oudste vorm van de plaats Douai ontdekt. Maar volgens de Fransen is Douai afgeleid van de persoonsnaam Dous, en aangezien mij uit de historische bronnen geen voornaam of familienaam Dous bekend is, blijft alleen over, aan te nemen dat 't de naam van een hond is ! Deze methode moet verworpen worden, niet eens omdat zij ál te goedkoop is, maar vooral omdat zij het verder onderzoek afkapt en de serieuze onderzoeker afschrikt, die een betere verklaring heeft gevonden maar het niet durft opnemen tegen de "gezaghebbende" naamkundigen, die alles als "onmogelijk" betitelen wat niet uit hun koker komt. In de meeste gevallen zal een plaatselijke geografische, stratigrafische of organisatorische bijzonderheid tot de verklaring van de plaatsnaam moeten leiden.

35. Een pijnlijk hoofdstukje voor mijn Vlaamse vrienden

De Vlamingen hebben gelijk met hun veronderstelling - die overigens in tal van gevallen geen veronderstelling maar zekerheid is - dat in het gebied van de taalgrens veel Germaanse namen geromaniseerd of verfranst zijn geworden. Zij moeten echter voorzichtig zijn met dit zonder nuance over de gehele tijd door te trekken, teneinde daarmee te willen adstrueren of bewijzen dat deze of die streek vroeger tot het Vlaamse taalgebied behoorde.

Reeds op deze grond moet men bij een term als "Franse Nederlanden" enige vraagtekens zetten, omdat hij suggereert dat het hele gebied kunstmatig, van bovenaf en door opzettelijke taalverdrukking Romaans is geworden.

Een en ander zit veel subtieler in elkaar. Bij de klassieke schrijvers hebben we kunnen zien, dat de enclaveringen van onderscheiden volken, stammen of bevolkingsgroepen al zeer oud is, minstens uit de eeuw vóór Chr., waarschijnlijk zelfs van lang tevoren. Ze zijn niet overtuigend, de mooie kaartjes die de verschillende "verschuivingen" van de taalgrens gedurende de eeuwen willen aangeven, ten eerste omdat dit probleem moeilijk zo niet onmogelijk met pertinente lijnen op kaarten is te vangen, ten tweede omdat er te weinig onderscheid wordt gemaakt tussen de "officiële" taal van het bestuur, casu quo de bovenlaag van een bevolking en de taal van het volk.

Het spreekt vanzelf dat men van de laatste vrijwel nooit iets in de bronnen terugvindt. Bijvoorbeeld: toen tussen 1793 en 1811 Nederland door de Fransen was bezet, de hele administratie Frans was, en iedereen die meende mee te tellen Frans sprak, zal toch niemand kunnen beweren dat de Franse taalgrens ruim 300 km was opgeschoven. Het voorbeeld is extreem, omdat hier de politieke achtergronden en de oorlogstoestand ál te duidelijk zijn, bovendien dat de periode te kort was om op het gebied van de taal enige invloed te kunnen hebben, al bleef een onmiskenbare taalbesmetting nog lang hangen. Het is echter te vrezen dat sommige Vlamingen kunstmatige Vlaamse vormen voor Franse plaatsnamen hebben uitgedacht, welke Vlaamse namen niet hebben bestaan, althans niet ter plaatse van de naam in gebruik zijn geweest. Het is natuurlijk iets geheel anders dat de Vlamingen Vlaamse woorden hadden voor Franse plaatsen, precies zoals het gehele Nederlandstalig gebied over Parijs spreekt. In Limburg zegt men Lük voor Luik, doch het staat absoluut vast dat de Franstalige Luikenaars nooit en te nimmer van Lük hebben gesproken. Het zou dus beslist te ver gaan te beweren dat Luik oorspronkelijk bij het Nederlandstalig gebied heeft behoord.

Men trekt in Vlaanderen te veel en te vergaande conclusies uit de Vlaamse vormen van Franse plaatsnamen. De vraag of een streek tot het Vlaamse taalgebied behoort, moet op een veel breder stramien onderzocht worden dan alleen op het feit dat er een Vlaams equivalent voor de Franse naam bestaat.

Men zal hebben opgemerkt - zo niet, dan moet ik het eens duidelijk zeggen - dat ik de term Frans-Vlaanderen in strikt geografische zin gebruik en dat ik mij volledig distantieer van de details in de taalkwestie. Immers: het is onmogelijk, bovendien mijn taak niet, om de zin en onzin uit elkaar te schiften in de berg literatuur, die over het ontstaan en de veranderingen van de taalgrens bij elkaar is geschreven. Daarom begin ik daaraan ook niet maar beperk ik mij tot enige algemene opmerkingen.

Ten eerste: een geschreven of gesproken Romaanse of Germaanse naam is niet bepalend als aanduiding of afbakening van de taalgebieden, daar de enclaveringen over en weer niet voldoende bekend of onderzocht zijn.

Ten tweede: Frans-Vlaanderen was in zijn geheel een randgebied, waar de twee vormen naast elkaar voorkwamen. Hoe wil men aan de hand van de schaarse bronnen uitmaken, welke naam op welk tijdstip overheersend werd?
Ten derde: de politieke geschiedenis heeft ongetwijfeld een rol gespeeld bij de verschuiving van de taalgebieden, maar zij was niet het enige en allesbepalende element. Bovendien kan men de politieke feiten onmogelijk losmaken van hun chronologie, zodat te vrezen is dat oorzakelijke verbanden worden gelegd, die ofwel niet hebben bestaan, ofwel foutief in de tijd zijn geplaatst.
Ten vierde: het is volslagen onjuist de scheuring der geesten en het uiteenvallen van "Groot Nederland" in de 16e eeuw te leggen, daar dit primo de gehele voorgeschiedenis negeert, en secundo een begrip uit de 19e eeuw terugvoert naar een tijd dat dit nog niet bestond. Het noorden was toen een als los zand aan elkaar hangend agglomeraat van voormalige hertogdommen en graafschappen, soms op de meest onnatuurlijke en asociale manier uiteengescheurd (Brabant, Gelre, het Sticht, Münster enz.), volledig overheerst door Holland, waar de gedachte aan een "Nederlandse" eenheid zelfs niet bestond. Het zuiden: Vlaanderen en Brabant, toonde wat minder verbrokkeling, maar had politiek noch cultureel enige verbondenheid met het nog niet bestaande "Groot Nederland". Dit begrip is een fictie van mannen als Romein en Geyl, en hoe kunstmatig en quasi-overtuigend zij het ook in elkaar hebben getimmerd, het was en blijft een fictie, die hoegenaamd niets heeft uit te staan met de taalkwestie van Frans-Vlaanderen.
Ten vijfde: het vruchtbeginsel van de taalgrens, c.q. taalkwestie, c.q. verschuivingen van de taalgrens zit in het feit dat de kern van Germania in Frans-Vlaanderen lag. Het woord en begrip Germania zijn pas veel later uitgedijd tot Duitsland. Wanneer men dit niet opmerkt en bovendien 16 eeuwen geschiedenis overslaat, is het onvermijdelijk dat men tot opvattingen en stellingen komt, die niet alleen niet overtuigen, maar ook aan alle kanten rammelen van onjuiste lijnen, onjuiste oorzaken en gevolgen.

36. Plaatsnamen kunnen ook een context hebben

Sommige plaatsnamen, zelfs sommige doublures, kunnen gedetermineerd worden aan de hand van de context waarin de plaats voorkomt. Dit behoort trouwens tot de normale methodiek van de historische geografie, want met een plaatsnaam zonder context of zonder "omringende" namen kan men niet veel beginnen.
Er is een merkwaardig voorbeeld om dit aan toe te lichten. Na het Leven van St. Willibrord, dat Alcuinus ca. 780 schreef, laat hij een preek volgen voor Beornrad, aartsbisschop van Sens en toenmalig lekenabt van de abdij van St. Willibrord te Eperlecques, welke preek, zoals uit de tekst blijkt, bestemd was voor de bisschopskerk van St. Willibrord. Deze plaats noemt hij "Turonica civitas". Nu kan Turonica zowel Tours als Doornik aanduiden. Hugenholtz en Gysseling beweren dat Alcuinus de Martinus-kerk van Tours bedoelde, daar het volgens hen "onmogelijk" is dat Tournehem er onder begrepen zou kunnen zijn. Des te beter dat zij dit zeggen: dan is Utrecht in elk geval uitgesloten, wat overigens al onmogelijk was daar het buiten elke reden ligt de aartsbisschop van Sens dáár een preek te laten houden.
Het punt is, dat St. Willibrord op dat tijdstip nog niet als heilige werd vereerd, zodat Alcuinus voor de aartsbisschop geen homilie over St. Willibrord kon schrijven maar wel een over de kerkpatroon St. Martinus. Tussen de regels door kan men wel verstaan, dat er al enige volksdevotie tot Willibrord bestond.

Uit hoofdstuk 2: Roma locuta causa finita

Nu Rome heeft gesproken is de zaak beslist
Dit gevleugeld woord, afkomstig van St. Augustinus, betekent in kerkelijk verband dat alle discussie is afgelopen wanneer de Paus van Rome het beslissend woord spreekt. In die zin is de bovenstaande titel niet bedoeld. Hier betekent hij dat Rome, centrum en zetel van het Romeinse rijk waarover het gaat, heeft gesproken en dat elke verdere discussie over de Nederlandse historische mythen overbodig is geworden. Immers, de Romeinse geografen van de Peutinger-kaart en het Itinerarium Antonini, en niet te vergeten Tacitus en Ptolemeus met hun magistrale hoofdstukken over Germania, hebben ons in staat gesteld de afgedwaalde plaatsen en de daaruit gevolgde dislocaties en foutieve determinaties met mathematische zekerheid naar hun juiste situs terug te voeren.
Zou men nog willen discussiëren over de betekenis der verhalende teksten van de schrijvers, het is uitgesloten bij die van de geografen, die door hun afstanden, exacte gegevens die volkomen correct blijken te zijn, Noviomagus, Traiectum, de Bataven, de Fresones en de Monden van de Renus tot op de kilometer nauwkeurig in het noorden van Frankrijk plaatsen. Denken we even dieper hierop door, dan begrijpen we ook vlug dat Nederland niet het kernpunt van het vraagstuk is, maar Germania wiens genesis in het noorden van Frankrijk ligt. Er blijft alleen nog over te verklaren, hoe en wanneer dit zijn laatste begripsverwijding kreeg.

Reisje langs de Rijn
Alvorens daaraan te beginnen, moet een aantal naamkundige merkwaardigheden of schijn-doublures worden opgehelderd, daar het nu eenmaal een feit is dat de bovenste weg van de Peutinger-kaart (Weg 1, zie PK) naar het noorden langs de Rijn scheen te lopen, waar men de plaatsen van de kaart en ook andere door de klassieke schrijvers genoemde met volle zekerheid meende te kunnen lokaliseren. Ik behandel deze stuk voor stuk om te zien of hun determinaties nog houdbaar zijn en of er een naamkundig of historisch verband zit tussen de Romeinse namen en de Duitse plaatsnamen. Daar er ten zuiden van Straatsburg niets door de Duitse archeologen wordt geclaimd en aan de determinatie van Argentorate als Straatsburg niet valt te twijfelen, vertrek ik vandaar naar het noorden.
Dan doen we achtereenvolgens alle plaatsen aan, die een naam uit de Romeinse geografie hebben gekregen, om te zien of deze er terecht is geplaatst.
Weer denk ik voor alle duidelijkheid te moeten benadrukken, dat ik geen moment twijfel aan het feit dat in deze plaatsen Romeinen hebben gewoond, want overal zijn Romeinse relicten gevonden. Maar van de andere kant verzet ik mij tegen het lukraak uitdelen van Romeinse plaatsnamen, voornamelijk gebaseerd op een oppervlakkige klankovereenkomst, wat volledig fout is geweest omdat de weg van Lugdunum (Leulinghen) naar Straatsburg nu eenmaal niet door Duitsland heeft gelopen.
Eigenlijk is deze uiteenzetting overbodig, maar terwille van een overvloedige volledigheid geef ik ze toch. Immers: uit de behandeling van de Romeinse wegen is met volstrekte zekerheid komen vast te staan dat Agrippina de plaats Avesnes-sur-Helpes, dat Vetera Visterie was, dat Colonia Traiana Tressin was, dat Noviomagus Noyon was en ten slotte Lugdunum Batavorum de plaats Leulinghen was.

Dan behoeven we over de kleinere, een enkele maal genoemde plaatsen al niet meer te praten, waar de historische en archeologische continuïteit zelfs geen punt van bespreking kan vormen omdat deze ál te duidelijk ontbreekt. Terloops kunnen we vaststellen dat geen enkele van deze plaatsen van de zogenaamde "grote route" langs de Rijn in aanmerking komt om op enig Karolingisch gehalte onderzocht te worden, want het zogenaamde Karolingisch Nijmegen nóg excentrischer en nóg eenzamer maakt.
Een andere reden om deze uiteenzetting wél te geven is dat er bijzonderheden te voorschijn komen, die de foutieve determinaties nog verder weg stoten.
De in aanmerking komende plaatsen zijn:

1. Oos
Oos , op 40 km noordoost van Straatsburg, dat door de Duitse archeologen als Ausava wordt opgevat. Deze plaats lag tussen Bitburg en Joigny-sur-Meuse (zie PK, Weg 17 en 35) en was Assenois.
Oos valt geheel buiten de strekking van de daar beschreven wegen. Over een etymologisch verband tussen de twee namen behoeft niet te worden gesproken, daar Oos pas vele eeuwen na de Romeinse periode is ontstaan, hetgeen al categorisch uitsluit dat de twee woorden naamkundig verband met elkaar hebben.

2. Speyer
Speyer, op 20 km zuidwest van Mannheim, werd als Noviomagus van de Nemetes opgevat, soms als de "civitas van de Nemetes". Dit Noviomagus was Neuwiller-lès-Saverne (zie PK, Weg 35) en de stad der Nemetes was Nambsheim (zie Ptolemeus in Caesar, Nota 98-4, blz. 198). Speyer komt met zijn eigen en nieuwe naam voor het eerst als Spira voor op een Merovingische munt. Paus Zacharias schrijft in 751 over Spiratiam aan St. Bonifatius. Maar in een oorkonde van keizer Otto tussen 962 en 973 heet het plotseling Spira of Nemeta, en dan weten we precies dat dit fabeltje op z'n vroegst in de 10e eeuw is begonnen, wellicht nog later, wanneer we de juiste tijd van het afschrift der oorkonden zouden kennen.

3. Worms
Worms, op 20 km zuidoost van Mannheim, wordt door de Duitse archeologen als het Romeinse Borbetomagus opgevat. Dit is echter Burbach (zie Ptolemeus, in Caesar, Nota 98-9, blz, 199). De PK en het IA hebben een lichte afwijking in de schrijfwijze (zie PK, Weg, 22, 27, 35) en bedoelen toch Burbach. In de zesde eeuw heet de stad Viurmacia. Op een Merovingische munt staat Varmacia . De Annales Bertiniani schrijven in de 9e eeuw Wormatia. Dus heeft Worms niets uitstaande met Borbetomagus, te meer omdat de plaats ca. 120 km verwijderd ligt van de échte strekking van de weg waaraan Borbetomagus is genoemd.

4. Mainz
Mainz is niet het Romeinse Mogontiacum. De juiste determinatie Mainvillers is zo dikwijls door de PK en het IA bevestigd, overigens ook door andere teksten, dat alleen de naam van Mainz nog moet worden verklaard.
In de reeds geciteerde brief uit 751 van paus Zacharias aan St. Bonifatius spreekt hij van de "ecclesia Mogontina", waar de zendeling zijn aartsbisschoppelijke zetel van Germania gevestigd had. Dat was natuurlijk niet Mainz in Duitsland, maar Mainvillers bij Metz.

Uit hoofdstuk 3: Germania = Frans-Vlaanderen in de teksten van de 3e tot de 7e eeuw

C. CONCLUSIES

Het reconstrueren van de Noordlijn bij al deze schrijvers zou geen zin hebben, omdat slechts fragmenten uit hun werken zijn gegeven. Dit kan ook beter geschieden bij de Geograaf van Ravenna, die in tegenstelling tot de verhalende schrijvers een puur geografisch werk heeft samengesteld.
Zijn Noordlijn uit het einde van de 7e eeuw (zie blz. 79 aldaar) kunnen de schrijvers uit de drie voorafgaande eeuwen, met name al naar het verloop van de transgressie, overschreden c.q niet gehaald hebben.

De conclusies van dit hoofdstuk liggen echter in een ander vlak. In de Inleiding is al gezegd dat het doel van dit hoofdstuk is: de zogenaamde Nederlandse stammen van Batavi, Frisones en Canninefates te volgen in de tijd ná de 3e eeuw. Welnu: de teksten hebben aangetoond dat zij slag op slag voorkomen tussen Franse stammen en plaatsen en in verband met de Romeinen, wat na de 3e eeuw hun plaatsing in Nederland volledig uitsluit. Maar ook voordien blijft zo'n plaatsing uitgesloten, aangezien er geen enkele tekst voorhanden is, waaruit blijkt dat de drie voornoemde stammen na het vertrek van de Romeinen uit Nederland deze zouden zijn gevolgd naar het zuiden.
Frisones en Canninefates worden een enkele maal genoemd, de Batavi echter talloze malen, en het blijkt dat zij met grote contingenten infanterie en cavalerie in de Romeinse legers dienden, niet alleen in Gallia maar in verschillende verre delen van het Romeinse rijk.
Het is volstrekt onmogelijk dat deze in de Nederlandse Betuwe zouden gewoond hebben, ten eerste omdat daar allang geen Romein meer was om er troepen te lichten, ten tweede omdat daar geen archeologisch bewijs van zulk een bewoning tussen de 3e en de 5e eeuw voorhanden is. Exacte cijfers over de aantallen Batavi in het Romeinse leger zijn niet bekend, omdat slechts incidenteel een legerafdeling zoals cohort of ala afzonderlijk wordt genoemd. Maar ook zonder exacte cijfers kan worden aangenomen, dat achter deze talloze malen genoemde militaire onderdelen een betrekkelijk grote bevolking moet hebben gestaan, welk gegeven categorisch als niet toepasselijk voor de Nederlandse Betuwe moet worden afgewezen.

De tweede conclusie is de volgende. Blijkens de teksten is de Batavia of het Eiland van de Bataven bij herhaling het middelpunt van woelingen, oorlogen en vooral invasies en expansies van de Franci. Blijkens de teksten spelen alle gebeurtenissen rond die woelingen zich af in het noorden van Frankrijk en waren zij rechtstreeks of

zijdelings tegen de Romeinen gericht. Er zijn geen passende woorden om absurditeiten te beschrijven van de stelling, dat de Franci eerst naar de verlaten en verdronken Nederlandse Betuwe zouden zijn getrokken, om vandaaruit Doonik, Kamerijk en andere streken in het noorden van Frankrijk in bezit te nemen.

De derde conclusie is nog belangrijker. De laatste vermelding van Batavi komt voor in de "Notitia Dignitatum" van ca. 420. Daarna vindt men geen enkele meer. Dit is geen uitzonderlijk feit voor de Batavi, daar hetzelfde is geschied met praktisch alle Gallische en Germaanse stammen, wier namen hooguit in een streek- of plaatsnaam zijn achtergebleven, waarbij na verloop van tijd niemand meer dacht aan de oorspronkelijke stammen. In het geval van Béthune raakte de herkomst van de naam zelfs geheel in het vergeetboek, zodat de historici en naamkundigen in koor uitriepen, dat de etymologie Batavia- Béthune "onmogelijk" was. Toen de gebieden van de vroegere Germaanse en Gallische stammen eerst in het kleinere, daarna in het grote Frankische rijk waren opgegaan en geïncorporeerd, hadden de oude stamverbanden geen enkele zin meer. Zij verdwenen vanzelf, wat sterk werd bevorderd door de politiek van de Merovingers en Karolingers, die de eenheid van het rijk vooropstelden en wier streven het was de vroegere verbrokkelingen weg te werken, vooral in de gebieden die zich moeilijk in de nieuwe constitutie bleken te voegen. In het midden en zuiden van Frankrijk waren de oude stammen allang verdwenen, niet omdat daar een politieke eenheid was bereikt, integendeel een nieuwe verbrokkeling op heel andere factoren steunde dan de oude stammen. Feit is, dat men na het begin van de 5e eeuw niet meer over Batavi spreekt.

Van oudsher, reeds onder Caesar ca. 50 vóór Chr., waren de Bataven trouwe vazallen en medewerkers van de Romeinen. Evenwel: in de woelingen van de 4e en 5e eeuw zijn ook zij niet ontkomen aan de vrijheidsdrang van de naburen, die het juk van het wankelend Romeins gezag wilden afschudden. Dit wordt bevestigd door het feit dat groepen "laeti" van de Bataven naar andere plaatsen in Frankrijk werden gedeporteerd, een grote groep bijvoorbeeld naar de omgeving van Noyon, waar de "laeti" onder streng toezicht woeste gronden ter bewerking kregen en de dienstbaarheid aan de Romeinen werd afgedwongen. Men kan over de "laeti" fantaseren wat men wil; het is echter niet te weerspreken dat hun verplaatsing een deportatie onder dwang was, waarbij dienstnemen in het Romeinse leger of de dood de enige alternatieven waren. Hierover laten de teksten niet de minste twijfel bestaan. Dit behoeft niet te betekenen dat het gehele volk zich van Rome had afgekeerd, wel dat bepaalde groepen Bataven even hard werden aangepakt als andere stammen, die in opstand waren gekomen en door een oorlog bedwongen moesten worden. Daarna zitten de Bataven op verschillende plaatsen in Frankrijk, en wanneer zij dan veel later weer in de geschreven bronnen worden genoemd, is het een grote vraag of dan nog aan hun stamland van Béthune kan worden gedacht.

Uit hoofdstuk 4: De teksten over Frisia en Saxonia

Laten we eerst zien wat het gangbare beeld over de Friezen en Saksen is, want als men een fabel gaat bestrijden, moet die eerst in zijn geheel verteld worden. Ik vat samen wat de Grote Winkler Prins (1968) erover geeft.

De Friezen, in de Romeinse tijd rechts van de Rijn wonend, waren bondgenoten (12 vóór Chr., Drusus) en schatplichtigen van de Romeinen. Zij kwamen in 27 na Chr. in opstand, maar werden door Corbulo weer onderworpen, niet voor lange tijd echter. De Rijn werd de grens van het Romeinse rijk en de Friezen bleven daarbuiten. De door hen bewoonde streken ondergingen invloeden van Chauken, Juten en Saksen. De handel met Gallia en het noorden bleef sedert de Romeinse tijd onderhouden. In de 6e eeuw schijnt er een neergang geweest te zijn; de 7e eeuw betekende een opbloei. Men kan dan weer gaan spreken van een Friesland (Fresia), dat zich uitstrekte van Cadzand tot de Weser. De Saksische invloed was toen ver doorgedrongen in het oosten; de Frankische ging zich, waarschijnlijk voor het eerst sinds Dagobert (ca. 630), maar pas goed na Pepijn II in het zuiden doen voelen. Handelscentra waren er in alle door Friezen bewoonde streken; de Frankische verovering betekende geen einde aan de Friese handel. Ten tijde van Karel de Grote werden IJssel en Lauwers de grenzen van het Frankische rijk, hoewel ook ten oosten van deze lijn kerstening plaatsvond. Het Frankische element ging in het westelijke gedeelte van Nederland overheersen, dat in deze tijd Frisia Citerior genoemd werd. In de rest van de gebieden, Frisia Proper, Friesland beoosten het Vlie tot aan de Weser, moesten de Friezen zich te weer stellen tegen Noormannen en Saksen. Hun woongebieden waren na de rijksverdeling van 870 onderdeel van Oost-Francia, het latere Duitse rijk.
De Germaanse volksstam van de Friezen of Frisiavonen is voor het eerst door Tacitus en Plinius genoemd. Zijn geografische verspreiding is moeilijk te bepalen. De oorsprong van de Friezen is vermoedelijk te zoeken in de streek van de Beneden-Weser, vanwaar zij zich via Drenthe naar de kuststreken en de eilanden verspreid hebben. Vanaf de Romeinse tijd hebben veel verschuivingen plaatsgevonden door toedoen van stammen uit Jutland en het noordwesten van Duitsland. De naam Friezen komt in vroegmiddeleeuwse bronnen voor, zonder dat daardoor een duidelijk beeld te krijgen is van het volk. In de 7e en 8e eeuw werd de kust van Cadzand tot de Weser door Friezen bewoond. Deze Friezen waren misschien geenszins de regelrechte opvolgers van de door Tacitus en andere Romeinse schrijvers genoemden, maar een nieuwe "golf". Gedurende de vroege middeleeuwen is de naam Friezen steeds moeilijker te lokaliseren.

Het spijt mij voor de Grote Winkler Prins, maar het verhaal is van a tot z fabel wat betreft de plaatsing van de oude Friezen "van Cadzand tot de Weser". Inhoudelijk klopt het een beetje, al zal de aandachtige lezer zelf wel de onzekerheden en de tegenspraken bemerken met betrekking tot dit "schuivend" volk. Tacitus, die het eerst over de Friezen bericht, plaatst hen met duidelijke woorden in Vlaanderen. De Wisurgis van de klassieken was de Weser niet. Er bestaat geen enkele tekst over enig verband of contact tussen Friezen en Juten.

Conclusie

De teksten tussen de 2e en 10e eeuw, die over Saxonia spreken, tonen met de honderden bewijzen van de streek-, rivier- en plaatsnamen aan, dat de Saksen in het noorden van Frankrijk gevestigd waren, en wel in de streek vanaf Boulogne naar het zuiden en het oosten. Het is overbodig, en het zou zelfs misleidend werken om te trachten de begrenzing van hun land aan te geven, daar zulke grenzen niet bestonden. Hun aanwezigheid berust op de reeds oude vermenging van Germaanse bevolkingsgroepen met Romeinse, later Frankische meerderheden, een vermenging die zich nauwelijks in kaart zou laten brengen. De meer dan 300 geografische bewijzen, in de tekst besloten, hebben nimmer bestaan in Sleeswijk-Holstein, in het Elbe- en Wesergebied, evenmin in Niedersachsen, Westfalen of Thüringen. Van de andere kant presenteren zij zich vanzelf in de juiste streek. Wat men, overigens ten onrechte, als de vier kapitale geografische en institutionele indelingen van de Saksen beschouwde: de Nordalbingi, de Angrivarii, de Ostfali en de Westfali, een indeling die zelfs in de authentieke streek nauwelijks aan te wijzen is, heeft in Duitsland nooit bestaan, waar de tientallen andere groepen, die de bronnen noemen, dan ook volledig uit de boot vielen. Deze indeling berust derhalve niet op de bronnen en is slechts een vrucht van pure fantasterij.

De Duitse mythe was onvermijdelijk na de primaire misvatting der teksten van de Romeinse schrijvers met betrekking tot Albis, Amisia en Wisurgis. Het grote aantal van de geografische bewijzen in de juiste streek vormt een overtuigend totaal.

De Nederlandse mythe over Friesland zit onverbrekelijk vast aan de Duitse over Sleeswijk-Holstein. Het valt immers niet te ontkennen, dat de streken van Saksen en Friezen naast elkaar lagen, daar de teksten dit herhaaldelijk laten verstaan, zoals zij ook in klare woorden zeggen dat Traiectum als Wiltaburg een bevolkingsgroep van Saksen was.

In de hierboven gegeven serie van meer dan 200 teksten is geen enkele tekst aan te wijzen, waar tussen de 2e en 10e eeuw de termen Frisia of Frisones nog met enige schijn van juistheid op het Nederlandse Friesland kunnen worden toegepast.

Vanzelfsprekend moeten we de caesuur van de 10e eeuw met nadruk voor ogen blijven houden en ons duidelijk realiseren dat een radicaal onderscheid gemaakt moet worden tussen de perioden van vóór en ná de Babylonische spraakverwarring. "Van Cadzand tot de Weser" is derhalve een kreet, waarvoor in de bronnen geen steunpunt te vinden is. Er behoeft nauwelijks gewezen te worden op het inconsequente van die kreet. Frisia werd als Friesland beschouwd, wanneer het nodig was om de identiteit tussen de beide voor te staan vof vast te houden, maar in ander verband werd Frisia voorgesteld als het volk langs de gehele Noordzee van Vlaanderen tot ver in Duitsland. Dat het land niet eens bestond om dat volk te huisvesten, of om er archeologische relicten achter te laten, die er immers ook niet zijn, werd niet opgemerkt, omdat de mythe sterker was dan de bodemkunde en omdat, toen de bodemkunde dat tóch meende te moeten zeggen, zij door enige arrogante historici tot stilzwijgen werd gebracht.

Precies hetzelfde heeft zich met de Batua voorgedaan. Deze naam werd in één geval strikt op de Betuwe toegepast, doch in andere gevallen 10 maal uitgerekt wanneer het nodig of dienstig was hem voor te stellen als representant van heel Nederland.

Het zou natuurlijk prettig zijn geweest, wanneer er zulke duidelijke en exacte teksten bestaan hadden, waaruit de verschuivingen van namen en begrippen én de tijd van deze verschuivingen als op een klok afgelezen konden worden. Dat is niet het geval, heel belangrijk overigens, omdat de verschuivingen zich het eerst in het spraakgebruik van elke dag hebben voorgedaan, en zij pas daarna door de schrijvers zijn vastgelegd.

Uit hoofdstuk 5: De Dani van Normandië

Reeds lang (sinds 1965) heb ik de stelling verkondigd (zie *Vraagstukken in de historische geografie van Nederland*, blz. 289), dat de Dani of Noormannen gevestigd waren in Normandië, en dat hun herkomst uit Denemarken, Noorwegen, Zweden, Estland en Finland een grote fabel is.
Deze fabel was onvermijdelijk, omdat nu eenmaal de historische geografie van westelijk Europa op haar kop was gezet, maar hij leek redelijk te verklaren dat de Noormannen op hun tochten naar Frankrijk regelmatig Nederland passeerden, waar zij in het voorbijgaan dan ook maar eventjes Frisia, Traiectum, Dorestadum, de Batua en Noviomagus aanvielen. Zij slaagden zelfs erin, om vaste voet in Frisia en Dorestadum te krijgen, dat zij tenslotte van de keizers in leen verwierven, wier bedoeling het was hen van verdere plundertochten in Frankrijk af te houden. Zodoende werd Rorik, een der hoofdmannen van de Noormannen, door de historici uitgeroepen tot "heerser over het Nederlandse kustgebied". Dat dit niet bestond, en dat geen Noorman het in zijn hoofd zou halen een uiterst gevaarlijk waddengebied binnnen te varen, kwam geen moment in de hoofden van de historici op. Van de andere kant zijn er meer dan voldoende gegevens voorhanden, die bewijzen dat Rorik het gebied ten noorden van Boulogne in bezit had. In *Winkler Prins Geschiedenis der Nederlanden*, 1978, p.115 plaatst D'Haenens Rorik terecht vlak boven Boulogne, een tweede maal, maar ditmaal foutief, in de buurt van Utrecht, doch de schrijver besteedt geen woord aan de verklaring van deze tegenspraak.

Sommige Vlaamse en Franse historici, o.a. van Gent, Rijsel en Parijs, hebben even fel en onbeheerst als de Nederlandse op mijn stellingen gereageerd, al is er onder de Fransen nauwelijks één te vinden die Nederlands verstaat en kan lezen, zodat hun verontwaardiging hoogst onwaarschijnlijk en zelfs op het onfatsoenlijke af is.
Een schrijver behoort men op z'n minst eerst te lezen, alvorens zijn stellingen te verwerpen; dit is een primaire eis van wetenschappelijk fatsoen. Zij hebben zich enkel door de Nederlandse collegae laten opjutten om deel te nemen aan het gemeenschappelijk front. Voor hen is het natuurlijk een onverteerbare zaak, dat deze historische ontdekking van een Nederlander kwam, te meer nog omdat zij met hun neus op feiten, personen, geografie, stratigrafie en historische naamkunde uit hun eigen streek werden gedrukt, die zij nooit hadden opgemerkt. Evenmin hadden zij ontdekt dat meer dan 5000 Germaanse namen, nooit in Duitsland of Nederland teruggevonden, in hun eigen streek voor het grijpen liggen. Van de geraakte historici is dan ook geen heil te verwachten.

Des te waardevoller is wat de archeologen en antropologen tijdens opgravingen in Normandië te voorschijn brengen. In 1985 ontdekten zij te Saint-Martin-de-Fontenay, op 7 km zuid van Caen, een immense begraafplaats, die skeletten bevat vanaf de prehistorie tot in de 7e eeuw van onze jaartelling. Het opmerkelijke van de skeletten is dat zij een voor Frankrijk vreemd type mens vertonen, vrijwel onveranderd gebleven vanaf de 3e eeuw vóór Chr. tot in de 7e eeuw, tijdperken die aan de hand van aardewerk, grafgiften en versierselen met grote zekerheid konden worden vastgesteld.

Uit hoofdstuk 6: Het bronnenboek van Nijmegen

De opvattingen en interpretaties van de Katholieke Universiteit

Het is een wijdverbreid misverstand, in 1955 in het leven geroepen door de Katholieke Universiteit van Nijmegen en sindsdien ijverig in het leven gehouden, dat ik na mijn benoeming tot adjunct-archivaris van Nijmegen plotseling de "lollige" gedachte kreeg om de gangbare geschiedenis van deze stad eens te gaan ondergraven.
Naar waarheid was ik al sinds mijn humaniora met deze zaak bezig, al kon ik toen op geen enkele manier bevroeden of voorzien dat ik zowel studerend als lijfelijk in Nijmegen zou uitkomen.
Bij de behandeling van Caesars "De bello gallico", welke periode voor mij rond 1928 ligt, kreeg ik zware vermoedens dat de reconstructies van diens veldtochten niet juist kunnen zijn. De meeste moeite had ik met diens herhaalde en langdurige strijd tegen de Eburones, die men rond Tongeren en Roermond situeerde, een gebied waar de eerste infiltraties van Romeinen pas een dikke eeuw later zijn te signaleren. Hetzelfde geldt voor de veldtochten van Caesar "over de Renus", die 50 vóór Chr. even onmogelijk in Duitsland zijn te situeren, om maar te zwijgen van zijn strijd tegen de Suevi uit het hoge noorden van Duitsland.
Mijn reserves namen toe bij de kennismaking met de andere klassieke schrijvers, vooral de historici onder hen. Zo kreeg ik langzamerhand het schrikbeeld, dat de gangbare historische geografie van westelijk Europa misschien een schotel roereieren was, en zette ik in gedachten het ene na het andere vraagteken naast een aantal zogenaamde historische zekerheden.
Door mijn opleiding als archivaris kwam ik tot het inzicht dat de methodiek van de archivarissen nogal verschilt van die der historici. Immers: een archivaris bemoeit zich primair met de bronnen van de historie, en hij behoeft niet stokoud te worden om tot de ontdekking te komen dat in tal van gevallen de bronnen iets heel anders zeggen dan wat de historici ervan hebben gemaakt. Integendeel: zelfs een jonge archivaris is daar vrij vlug achter. Deze divergentie tussen archivarissen en historici komt voor een groot deel voort uit de onkunde der laatsten van het oude schrift, dat zij niet of slechts gebrekkig kunnen lezen, voor een ander belangrijk deel uit het niet verstaan van oude termen, en voor een ander even belangrijk deel uit de slechts fragmentarische kennis van de bronnen. Om tot dit inzicht te komen, is geen lange diensttijd nodig. Een archivaris, die een knip voor zijn neus waard is, ontdekt al in het begin van zijn loopbaan de enorme kloof tussen de beide disciplines.
Ofschoon van goed roomse huize, heb ik mijn hele leven moeite gehad met St. Willibrord te Utrecht, daar ik mij onmogelijk kon voorstellen dat een bisschop van Utrecht, die tevens abt van een abdij was, als bisschop te Utrecht zetelde en als abt te Echternach.
Overigens stond ik niet alleen in dit gevoel van onbehagen. De situatie werd door velen als onaanvaardbaar aangevoeld, maar de feiten leken zó zeker dat niemand eens op onderzoek ging.
Momenteel is dit punt volledig opgelost, daar St. Willibrord te Tournehem zetelde en zijn abdij zich op enkele kilometers afstand te Aefternacum (Eperlecques) bevond, wat een alleszins logische situatie is.

Toch was dit in feite maar een ondergeschikt punt. Nog minder aanvaardbaar was, dat Utrecht werd voorgesteld als het vertrek- en uitstralingspunt der christianisatie en zelfs als het culturele vruchtbeginsel voor geheel westelijk Europa.
Er is evenwel niet het minste spoor te ontdekken, noch in de christianisatie noch op het punt van een culturele bevruchting, waar dan ook in Europa, dat naar Utrecht terugverwijst of een herkomst van Utrecht aantoont.
Een en ander wordt reeds ten stelligste tegengesproken door het feit, dat uit Nederland geen enkel geschrift, boek, oorkonde, kerk, enz bekend is. Wie wil dan nog praten over een "cultureel centrum"? Waarmee ik alleen wil zeggen, dat ik allang midden in de fabels zat te zoeken, en dat niet ik doch de Katholieke Universiteit van "Karolingisch Nijmegen", de minst belangrijke, de jongste en de zwakste onder de Nederlandse mythen, de hoofdzaak heeft proberen te maken.
Toen ik dan in 1946 bij het stadsarchief van Nijmegen terechtkwam en mij daar met enthousiasme op de bestudering van de stadsgeschiedenis stortte, zag ik na korte tijd in dat ik per toeval (of was het noodlot?) was terechtgekomen op een plek waar een ingang tot de mythen lag.
Na jarenlange intensieve studie, waaraan omwille van mijn normale ambtsbezigheden méér nachten dan dagen moesten worden besteed, kreeg ik meer vastigheid onder de voeten.
In zoverre hebben mijn tegenstanders 'n beetje gelijk: mijn onderzoekingen zijn een werk van duisternis geweest, echter niet in kwalijke doch in letterlijke zin, omdat zij voornamelijk nachtwerk waren.
Na de publicatie van "*De Ware Kijk Op*"...Deel I (1984) hebben sommigen gezegd dat dit boek te emotioneel is geschreven. Daar bij velen in Nederland, om maar te zwijgen van het buitenland, een volledig onbegrip blijkt te bestaan over de manier waarop de Katholieke Universiteit van Nijmegen mij heeft behandeld, moeten de juiste feiten bekend worden gemaakt. Dan zal eenieder begrijpen, dat ik alle reden had om eens van mij af te bijten. Ik ben 30 jaar het slachtoffer geweest van een wetenschappelijk schandaal en een lastercampagne, en daar niemand ooit een woord van protest daartegen heeft laten horen, moet men bij mij niet aan boord komen met hypocriete opmerkingen.
Na lange en intensieve onderzoeken, eerst in de archieven en de topografie van de stad Nijmegen, onder andere over de juist betekenis van het Valkhof, durfde ik pas in 1955 na veel aarzeling en inwendige bibbers, heel voorzichtig en heel behoedzaam, als een kat om de hete brij heenlopend, de vraag stellen: Is Nijmegen wel de beroemde residentie Noviomagus van Karel de Grote geweest, of moeten we daarvoor dat andere Noviomagus (Noyon) aanzien, waar Karel de Grote in 768 tot koning van de Franken is gekroond? En als dat nu eens juist zou zijn, dan blijkt er onder de historici een diepgaande verwarring te bestaan tussen Noyon en Nijmegen, een verwarring die veel verder reikt dan de twee steden en bijna onafzienbare consequenties heeft, daar dan de vroegmiddeleeuwse geschiedenis van Nederland tot in haar diepste kernen ter discussie moet worden gesteld.
Mijn vragenderwijs gestelde en voorzichtig geformuleerde artikel in "De Gelderlander" van 24/25 oktober 1955 werd met zo'n storm van verontwaardiging ontvangen en met zoveel onwetenschappelijke dooddoeners beantwoord, dat ik volledig overtuigd was van het terechte van mijn vraagstelling. Het sneeuwde ingezonden stukken. De meeste schrijvers waren volslagen leken op het punt van de geschiedenis, wat tot gevolg had dat zij er wartaal uitsloegen maar wel het vuurtje van de animositeit flink aanbliezen.

Uit hoofdstuk 7: De abdij van St. Willibrord te Eperlecques

Daar ik beloofd heb de Brabantse mythe voorgoed uit de wereld te helpen, en om een einde te maken aan de misleiding van het publiek dat de historische finesses niet begrijpt, ga ik het 23-voudig misverstand uiteenrafelen, dat men met de toepassing van de Eperlecques-teksten over Brabant uitstrooide. Eenieder kan dan zien, hoe de ene wetenschappelijke fout op de andere wordt gestapeld. Wie de teksten heeft gevolgd, zal de meeste punten al ontdekt hebben. Het is nodig ze eens op een rij te zetten, waardoor tevens duidelijk wordt dat ik ze niet met een kaarsje bijeen heb behoeven te zoeken.

Het zijn de volgende:

1. Er is nooit enig bewijs gegeven, dat Taxandria Brabant is. Het is een gratuite bewering, en een simpel onderzoek van enkele uren toont aan, dat zij onwaar is.
2. Er bestaat geen enkele plaatselijke bron of tekst die de naam Taxandria in de streek bevestigt. Hij staat alleen in Romeinse en Franse bronnen. Met andere woorden: vóór de 13e eeuw, toen de naam allang niet meer in gebuik was, heeft nooit een Brabander geweten dat hij in Taxandria woonde. Waar halen die van de 20e eeuw dan deze wetenschap vandaan?
3. Als gevolg daarvan weet niemand waar het landschap lag, wat het omvatte en hoever het zich uitstrekte. Dit primaire gegeven kan men niet zomaar negeren.
4. Bij het overgrote deel van de plaatsnamen, die men voor Brabant claimt, staat niet eens vast dat zij in Taxandria liggen. Er wordt op grote schaal vervalsing gepleegd door een essentieel gegeven toe te voegen dat niet in de teksten staat.
5. De meeste plaatsen, die de teksten aan de Dutmala noemen, liggen in Brabant niet aan de Dommel.
6. De koning van Frankrijk een residentie geven in het Brabantse Bakel, dat pas eeuwen later is gesticht, is zowel een geografische als een staatkundige aberratie.
7. Het aanvoeren van één naam uit de bezittingen van Lorsch in Taxandria is een onvergeeflijke kortzichtigheid, wanneer in de bronnen van Lorsch dat complex, verbonden met de St. Nazarius-kerk van Ablain-Saint-Nazaire, beschreven wordt met ca. 100 plaatsnamen in Frankrijk.
8. Het situeren van een St. Landelinus-kerk van de abdij van Crespin bij Valenciennes op dezelfde plaats in Brabant als de vorige, is dat dubbel-op, bovendien een kersverse onmogelijkheid omdat in Brabant nog nooit iemand van St. Landelinus had gehoord.
9. Koning Clovis in de 7e eeuw in Brabant laten optreden, en gelijktijdig verkondigen dat de Ottonen niet in Noyon kunnen zijn geweest, is een nog ergere denkfout die zelfs naar kwaadaardigheid riekt.
10. Uit het complex van meer dan 350 Franse plaatsnamen uit de oorkonden van Eperlecques legt Camps er vier in Brabant neer, waaruit blijkt dat hij niet de minste notie heeft van historische geografie, waarvan de eerste grondregel luidt dat de plaatsnamen van een complex samen bekeken en onderzocht moeten worden, omdat het onttrekken van plaatsen uit hun geografische samenhang nog veel erger is dan het uit hun verband halen van teksten.

11. Vier namen en vier plaatsen in Brabant heeft Echternach geclaimd. Over de andere twintig heeft de abdij nooit gesproken, zelfs niet gesuggereerd dat die in Brabant zouden liggen. Waarop baseren de Brabantse historici hun correcties van de abdij van Echternach?
12. Aefternacum betekent vóór 973 Eperlecques en niet Echternach. Camps presenteert dus niet alleen zo'n 100 maal de verkeerde naam, maar schendt evenzoveel malen het herkomstbeginsel, de eerste gouden regel van de archivarissen en historici. Zelfs een leek begrijpt dat al zijn interpretaties onjuist moeten zijn, omdat hij een verkeerde abdij als uitgangspunt neemt, meer dan 300 km van de échte verwijderd.
13. De zogenaamde Brabantse plaatsnamen komen eenmaal in een bron van de 8e eeuw voor. Dan verdwijnen zij vijf of zes eeuwen en duiken dan plotseling weer in de 13e eeuw op! Dit historisch en naamkundig mirakel wordt gepresenteerd zonder één woord commentaar. Waar zijn die 25 plaatsen uit de 8e eeuw gebleven? Zijn zij voor vijf eeuwen in de ijskast gestopt, om in de 13e eeuw weer ontdooid te worden?
14. Camps vergeet in zijn "Brabants Oorkondenboek" een bewijs te zoeken en te geven voor het bestaan in de 8e eeuw van de 25 plaatsen in Brabant, waarmee hij toch had moeten beginnen. Dientengevolge zijn de door hem gegeven identificaties en lokalisaties evenzovele (25) gratuite beweringen.
15. Vijfentwintig plaatsen houden evenzoveel gemeenten, schepenbanken, parochies enz. in. Waarom vraagt de archivaris Camps zich niet af, waar de documentaties zijn van de 25 plaatsen, en trouwens die van de gehele streek en van de verre omgeving, die er evemin zijn.
16. Het zou kunnen - maar dan moet er wel een geraffineerde duivel aan het werk zijn geweest - dat alle stukken van al die plaatsen verloren zijn gegaan, maar hoe komt het dan dat die plaatsen ook nergens staan in de documenten van de koningen, landsheren en bisdommen, waarvan de archieven niet verloren zijn gegaan. Er wordt een historische en naamkundige continuïteit verkondigd, waarvoor geen letter bewijs kan worden aangedragen.
17. Die 25 niet-bestaande plaatsen lagen in een wél bestaand landschap. Wie bestuurde het, waarvan leefden de mensen, wie waren hun buren, wie was hun heer, wie was hun bisschop, wat is het geografisch, historisch en bestuurlijk kader van deze bevolkingsgroepen? Het zijn allemaal vragen, waarop een antwoord gegeven dient te worden indien men 25 plaatsen ergens lokaliseert.
18. Laten we niet overdrijven, en die 25 gemeenschappen van mensen op een paar honderd schatten, wat in die tijd voldoende was om een gemeente of parochie te vormen. Maar alles bij elkaar krijgen we er toch enige duizenden, en over vijf eeuwen gerekend enige tienduizenden. En dan komt het grootste wonder aller tijden! Zij moeten allen zonder uitzondering bij hun dood met ziel en lichaam in de hemel zijn opgenomen, want archeologisch hebben zij geen enkel spoor nagelaten.
19. Romaanse plaatsnamen in Brabant aannemen is een taalkundige uitglijder.
20. Die tot Brabantse laten evolueren over een afgrond heen van vier tot zes eeuwen is zowel een taalkundig als een historisch mirakel en dit aan het publiek verkopen is boerenbedrog.
21. Het uitpikken van een paar teksten uit een overweldigende documentatie van één en dezelfde abdij noem ik "fragmenten-happerij", wat kort en krachtig uitdrukt dat zulke methode van wetenschappelijk onderzoek per definitie en ten principale verworpen moet worden. Men kan pas zinnig en verantwoord praten over de goederen van een klooster, wanneer men het hele complex heeft bestudeerd.

Uit hoofdstuk 8: De goederenlijst van het bisdom Traiectum

Het is gebleken dat de documentatie van het bisdom van St. Willibrord en die van zijn abdij uiteengevallen zijn in twee groepen, waartussen weinig of geen raakpunten meer zijn te ontdekken.
In het volgende hoofdstuk wordt nog duidelijker dat de abdij van Eperlecques reeds vlug na de dood van St. Willibrord een eigen leven is gaan leiden, dat geen band meer had met het bisdom Traiectum.
Nadat de bisschop van Tournehem, na de vlucht voor de Noormannen in 857 omstreeks 870 weer was teruggekeerd, zetelde hij voortaan te Audruicq en te Desvres. Hij heeft de documentatie van de kerk mee teruggebracht, wat ook woordelijk blijkt uit de latere akten waarin wordt gezegd dat de oude oorkonden aan de koning werden getoond. Met de abdij van Eperlecques en met het beheer van haar goederen hadden de bisschoppen allang geen bemoeienis meer. Zij hebben zich wel erop toegelegd, om de zaken van het bisdom weer op orde te stellen, om na te gaan wat de woelingen had overleefd, eventueel te achterhalen wat nog te claimen was, kortom de materiële basis te herstellen die nodig was om het voortbestaan van het bisdom te verzekeren. Men bemerkt deze tendens in vrijwel elke akte van deze periode.
Het bisdom is desondanks korte tijd later verloren gegaan, wat erop wijst dat de materiële basis veel smaller was dan de akten schijnen aan te duiden, of dat meer kapers op de kust waren geweest en het bisdom er niet in geslaagd was terug te krijgen wat het op papier claimde.
De roerige tijd van de Noormannen is overigens een van de sterkste bewijzen dat het bisdom in Frankrijk lag, daar geen enkele bericht over de Noormannen tussen 834 en 925 met Nederland in verband kan worden gebracht, wat uitvoerig in "*De Ware Kijk Op*" Deel I, is aangetoond.

In de onderstaande lijst worden alle plaatsnamen van het bisdom Tournehem verzameld, allereerst de plaatsen waar het bisdom kerken of goederen bezat, maar ook de namen die in nauw verband met de zendelingen en de bisschoppen worden genoemd. Het door mij gehanteerde begrip goederenlijst is dus in wezen een plaatsnamenlijst. De goederen zelf zijn hierbij van ondergeschikt belang.
Het zal duidelijk zijn dat al die namen het geografische fundament van het bisdom vormen. Het levert een totaal op van 500 plaatsnamen. Slechts een onbeduidend aantal hiervan, nauwelijks 20, is in Holland aangewezen, in Friesland zelfs geen enkele. De wél getipte plaatsen, die na de lijst niet meer weerlegd behoeven te worden omdat hun onjuiste lokalisatie dan zonneklaar geworden is, werden gedetermineerd volgens het normale recept van lichtvaardige toponymisten op een oppervlakkige gelijkenis tussen de oude en de huidige naam. In de meeste gevallen liggen 4 of 5 eeuwen tussen de oude en de nieuwe naam, wat als historisch-toponymische toepassing al ten principale verworpen moet worden.
Dat ruim 98% van het totaal niet in Nederland te vinden is, werd nooit als een tegenbewijs beschouwd, zelfs niet als een probleem aanvaard, zo sterk spraken de mythen.

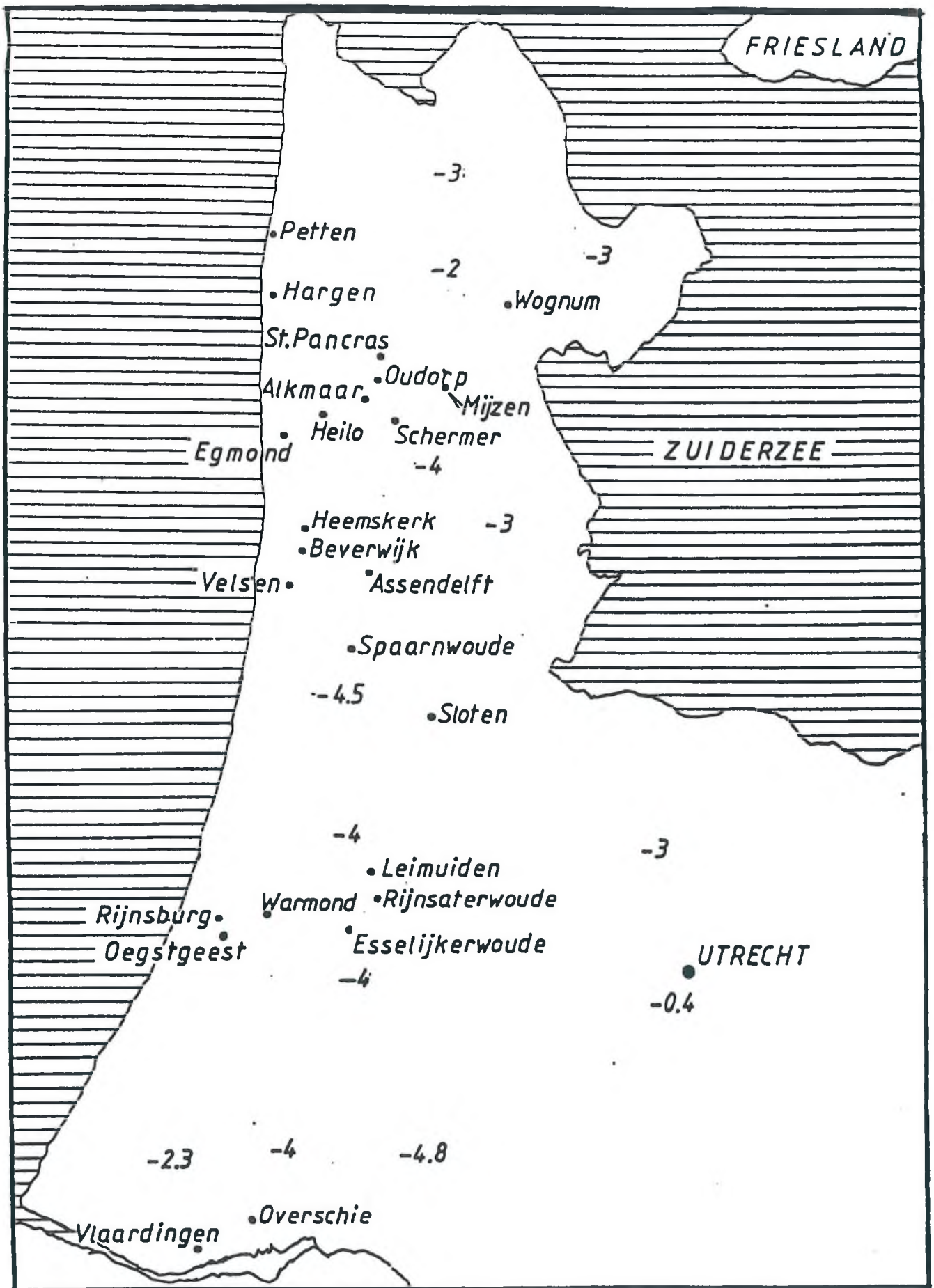

De 24 kerken in Holland, die Echternach in 1156 volkomen ten onrechte opeiste als oud bezit der abdij van St.Willibrord.

Uit hoofdstuk 9: Overzicht van de Renus-teksten

Het is gebleken dat velen er moeite mee hebben zich voor te stellen en aan te nemen, dat de klassieke schrijvers, en trouwens ook nog veel middeleeuwers, meestal op enkele zeldzame uitzonderingen na met Renus de Schelde aanduiden.
Dit is bij de teksten telkens en duidelijk gesignaleerd.
Omdat echter de mogelijkheid bestaat dat men zich dit niet volledig realiseert en eroverheen leest, waardoor men de hersenspoeling Renus (Rijn) nog niet voldoende kwijt raakt, signaleer ik hier alle teksten, waarin duidelijk is dat Renus als Schelde moet worden opgevat.
De teksten worden niet woordelijk herhaald (zij kunnen ter plaatse worden opgezocht), maar ik geef de voornaamste geografische gegevens, die door de schrijvers aan de Renus (Schelde) worden vastgeknoopt of direct met de rivier in verband worden gebracht.
Er is dan ook geen enkele reden om te veronderstellen dat de Renus-delta met zijn onderscheiden mondingen tóch in het midden van Nederland begon en ver zou kunnen uitwaaieren tot in Vlaanderen en tot tegen de heuvels ten noorden van Boulogne aan, daar dit beeld, wanneer het ooit zou hebben bestaan, in geen geval meer te aanvaarden is na het midden van de 3e eeuw. Dan verdwijnt Romeins Nederland onder de transgressies, maar gaan de klassieke schrijvers gewoon door met de Renus te beschrijven zoals dat voorheen gebeurde: een op zichzelf staande rivier, die op de grens van Gallia en Germania lag, eveneens op de grens van Belgia en Germania, en rond welke zich zowel de Batavi als de Fresones concentreerden. Na het midden van de 3e eeuw is dit onmogelijk op Nederland toe te passen.
Nog belangrijker is dat in enkele teksten de beide rivieren samen worden genoemd, wel onder de naam van Renus, maar dan geven de schrijvers duidelijk aan dat het om twee onderscheiden rivieren gaat.
In het onderstaande overzicht heb ik de zwakke en eventueel betwistbare teksten weggelaten en beperk ik mij tot de duidelijke en niet te weerspreken gegevens.
Het spreekt vanzelf dat de latere kopiisten de Renus-kwestie niet hebben opgemerkt, nog minder begrepen, en dat zij aan verschillende teksten geknutseld hebben om die beter in overeenstemming met hun opvatting van de Renus als Rijn te doen klinken.
Desondanks zijn er nog genoeg overgebleven, waaraan noch bewust noch onbewust is veranderd, zodat er een overstelpend aantal bewijzen overblijft waar Renus zonder de minste twijfel als Schelde wordt opgevat.